

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TEZİN ADI
GÖÇ OLGUSU, SİĞİNMACILAR VE İNSAN HAKLARI

Musa ÜÇGÜL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2022

©2022- Musa ÜÇGÜL

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

GÖÇ OLGUSU, SİĞİNMACILAR VE İNSAN HAKLARI
MIGRATION FACT, ASYLUM-SEEKERS AND HUMAN RIGHTS

Hazırlayan
Musa ÜÇGÜL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Fazıl YOZGAT

KIRŞEHİR-2022

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Musa ÜÇGÜL tarafından hazırlanan “**GÖÇ OLGUSU, SİĞİNMACILAR VE İNSAN HAKLARI**” adlı tez çalışması 14.06.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman ..... (İmza)

Prof. Dr. Fazıl YOZGAT

Üye ..... (İmza)

Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU

Üye ..... (İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ERTUĞRUL

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2022

(İmza)

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2022

Musa ÜÇGÜL

İmza

ÖZET

GÖÇ OLGUSU, SIĞINMACILAR VE İNSAN HAKLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Musa ÜÇGÜL

Danışman: Prof. Dr. Fazıl YOZGAT

2022 – XVII+135

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Fazıl YOZGAT

Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ERTUĞRUL

Dünya tarihi ile beraber var olup gelen göç olgusunun, her dönemde farklı neden ve yöntemlerle gerçekleştiği görülmektedir. Çağımızda da bireylerin daha konforlu bir hayat arzusu, savaş, çatışma ve baskıların artması sonucunda insanların göç etme isteği artmıştır, artmaya da devam edecek eğilimindedir. Göçün düzensiz halini yansıtan sığınma hareketleri de işte böyle bir ortamda gerçekleşmektedir.

Son yıllarda dünya genelinde karşılaşılan sığınma göçleri ve bu insanların yaşadığı hak ihlalleri, sığınma hareketlerini öncelikli ilgilendirilmesi gereken ciddi bir sorun haline getirmiştir. Suriye, Afganistan ve Irak gibi ülkelerde çıkan savaş ve çatışmalardan kaçan milyonlarca insan sığınmak için Avrupa ve diğer gelişmiş ülkeleri seçmektedir. Seçmiş oldukları hedef ülkelere ulaşmak için çıktıkları bu göç yolculuğunda hayatlarını bile tehlikeye atacak şekilde zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Sığınma hareketlerinin yoğunlaşması ve bazı ülkelerin sığınmacılara yönelik uygulamaları tüm dünyanın dikkatini bu konuya yöneltmiştir. Göçün düzensiz halini temsil eden sığınmacılar bu süreçte çok sayıda hak ihlalleriyle karşı karşıya gelmektedir. Halbuki sadece sığınacak bir yer arayan bu insanlar da saygı duyulması gereken bazı haklara sahiptirler. Bu sebeple sığınma ve insan hakları arasında önemli bir bağlantı vardır.

Bu tezin amacı, yoğun sığınma hareketlerinin sonuçlarından birisi olan sığınma süreçlerinde sığınmacıların karşı karşıya kaldığı insan hakkı ihlallerini güncel örneklerle açıklamaktır. Araştırmada, zorunlu bir şekilde ve genellikle de düzensiz olarak göç eden sığınmacıların gerekçelerini anlamak için göç olgusu etraflıca ortaya konulmuştur. Ayrıca, göçmen, sığınmacı ve mültecilerin Dünya’da ve Türkiye’deki güncel durumuna istatistikî verilerle mercek tutmak suretiyle sorunun ciddiyetini ortaya koymak ve bu yoğun göçlere maruz kalan toplumların karşılaşılabilecekleri daha büyük problemlere ışık tutmak amaçlardan birisidir.

Sorunun boyutunun ciddi bir hal alması ve giderek büyümesi durumunun herkesçe kabul görmesi hak ihlalleri yapılmasına gerekçe oluşturulamaz. Bu kadar çok insanın yollara düşerek

sığınma araması, başta kendileri için yıpratıcı ve zor bir süreçtir. Diğer taraftan sığınmacıların etkide buldukları ülke ve insanların hayatlarındaki değişimin boyutu da ciddi bir sorundur. Bu noktada her iki durumun da varlığını kabul etmek, sorunun çözülmesi için ilk adımdır. Bu anlamda sığınacak bir yer bulmak için ülkesini terk eden bu insanların durumu, sadece Türkiye gibi ciddi sayıda mülteci yükü taşıyan, belli başlı ülkelerin değil tüm Dünya'nın sorumluluğudur.

Ne kadar çok sığınma göçü olursa olsun hak ihlallerinin önüne geçmenin mümkün olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte sığınmacı ve mültecilerin etkide bulunduğu toplumların, bu sığınma hareketlerinden dolayı zarar görmemesi de hayati önem taşımaktadır. Bu nedenlerle, uluslararası arenada atılması gereken adımların atılması ve düzenlemelerin zaman geçirilmeden yapılmasıyla, insan hakkı ihlallerinin ve ülkelerin olumsuz etkilenmesinin önüne geçileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler— *Düzensiz Göç, Göç Olgusu, İnsan Hakları, Mülteci, Sığınmacı*

ABSTRACT

MIGRATION FACT, ASYLUM-SEEKERS AND HUMAN RIGHTS

M.Sc.Thesis

Preparer: Musa ÜÇGÜL

Advisor : Prof. Dr. Fazıl YOZGAT

2022 – XVII+135

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

Political Science and Public Administration Department

Jury

Prof. Dr. Fazıl YOZGAT

Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ERTUĞRUL

It is seen that the phenomenon of migration, which has existed with the history of the world, has taken place with different reasons and methods in every period. In our age, as a result of individuals' desire for a more comfortable life, war, conflict and pressures, people's desire to migrate has increased, and it tends to continue to increase. Asylum movements, which reflect the irregular state of migration, take place in such an environment.

Asylum migrations encountered around the world in recent years and the rights violations experienced by these people have made asylum movements a serious problem that should be dealt with first. Millions of people fleeing wars and conflicts in countries such as Syria, Afghanistan and Iraq choose Europe and other developed countries to seek refuge. They are faced with difficulties that even endanger their lives in this migration journey they embark on to reach the destination countries they have chosen.

The intensification of asylum and refugee movements and the practices of some countries towards asylum seekers have directed the attention of the whole world to this issue. Asylum seekers, who represent the irregular state of migration, face many rights violations in this process. However, these people who are only looking for a place of refuge also have certain rights that must be respected. Therefore, there is an important link between asylum and human rights.

The aim of this thesis is to explain the human rights violations that asylum seekers face during the asylum process, which is one of the results of intense asylum movements, with current examples. In the research, the phenomenon of migration has been elaborated in order to understand the reasons of the refugees who migrated compulsorily and generally irregularly. In addition, one of the aims is to reveal the seriousness of the problem by focusing on the current situation of immigrants, asylum seekers and refugees in the world and in Turkey with statistical data and to shed light on the bigger problems that societies exposed to this intense migration may encounter.

The fact that the size of the problem has become serious and that it is growing gradually cannot be a justification for violations of rights. It is an exhausting and difficult process for so many people to hit the road and seek asylum. On the other hand, the extent of the change in the lives of the

countries and people affected by the refugees is also a serious problem. At this point, acknowledging the existence of both situations is the first step towards solving the problem. In this sense, the situation of these people who left their country to find a place of refuge is not only the responsibility of certain countries like Turkey, which carry a serious refugee burden, but also of the whole world.

It is thought that it is possible to prevent violations of rights no matter how many asylum seekers migrate. In addition, it is vital that the societies affected by asylum seekers and refugees are not harmed by these asylum movements. For these reasons, it is considered that human rights violations and adverse effects on countries will be prevented by taking the necessary steps and regulations in the international arena without delay.

Keywords— Asylum Seeker, Human Rights, Irregular Migration, Migration, Refugee

ÖN SÖZ

Göç, dünya tarihinde ekonomi, siyaset, güvenlik ve sosyoloji gibi pek çok alandaki hayati etkileri sebebiyle önemle üzerinde durulması gereken bir olgudur. İnsanlığın var olmasıyla birlikte devam edip gelen göç olgusu, tarihin her döneminde farklı neden ve yöntemlerle gerçekleşse de genellikle bireylerin hayatta kalma, ekonomik yetersizlikler, özgür yaşama isteği ve doğal afetler gibi sebeplerle gerçekleştiği görülmektedir. Geçmişten günümüze değin sebeplerin değiştiği görülse de göç etmenin kökeninde daima insanın bizzat kendisi ve onun ihtiyaçları olmuştur. Son zamanlarda da özellikle bireylerin daha konforlu bir hayat arzusunun, savaş, çatışma, baskı ve hak ihlallerinin artması sonucunda grupların ve fertlerin göçü de artmıştır. Bundan sonraki yıllarda da bu artışın hızla devam edeceği değerlendirilmektedir. Göçün düzensiz ve çoğunlukla da zorunlu şeklini yansıtan sığınma eylemleri de işte bu şartlarda gerçekleşmektedir.

Bu nedenle araştırmamızda, yoğun göçlerin sonuçlarından birisi olan, sığınmacıların sığınma süreçlerinde karşılaştıkları insan hakları ihlalleri konusu ele alınmıştır. Çalışmada, mültecilik ya da başka bir statüye sahip olup olmadığına bakılmaksızın, sığınmacı olan tüm göçmenler çalışmanın odağına konumlandırılmıştır.

Tezin yazılma sürecinde büyük katkısı ve rehberliği olan tez danışmanım Prof. Dr. Fazıl YOZGAT hocama teşekkür ederim. Tezin yazılması sürecinde desteğini esirgemeyen ve varlıklarıyla hayat bulduğum değerli eşim, oğlum ve kızıma teşekkür ederim. Ayrıca manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen anneme ve tez aşamasında kaybettiğim rahmetli babama teşekkür ederim.

Kırşehir-2022

Musa ÜÇGÜL

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	1
TABLolar LİSTESİ.....	3
GRAFİK LİSTESİ.....	4
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	5
GİRİŞ.....	7
BÖLÜM I.....	11
1. GÖÇ OLGUSU.....	11
1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	11
1.2. GÖÇ TEORİLERİ.....	14
1.3. GÖÇ TÜRLERİ.....	20
1.4. GÖÇÜN SEBEPLERİ.....	24
1.5. TARİHSEL SÜREÇ.....	26
BÖLÜM II.....	31
2. DÜZENSİZ GÖÇ ve SİĞİNMACILAR.....	31
2.1. DÜZENLİ GÖÇ VE DÜZENSİZ GÖÇ.....	31
2.2. SİĞİNMACILAR ve MÜLTECİLER.....	34

2.3. DÜNYA VE TÜRKİYE'DE DURUM	43
2.3.1. Dünya'daki Durum	43
2.3.2. Türkiye'deki Durum	54
BÖLÜM III	66
3. SIĞINMA SÜREÇLERİNDE KARŞILAŞILAN İNSAN HAKKI İHLALLERİ	66
3.1. SIĞINMACILAR VE İNSAN HAKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ	66
3.2. SIĞINMACILAR VE İNSAN HAKLARI İHLALLERİ	68
3.2.1. Sığınma Süreçleri Öncesinde Karşılaşılan İnsan Hakkı İhlalleri	70
3.2.2. Sığınma Süreçleri Sırasında Karşılaşılan İnsan Hakkı İhlalleri	77
3.2.3. Sığınma Süreçleri Sonrasında Karşılaşılan İnsan Hakkı İhlalleri	93
3.3. SIĞINMACILARIN İNSAN HAKLARI İHLALLERİ KARŞISINDA KORUNMASI	102
SONUÇ VE ÖNERİLER	110
KAYNAKÇA	125
EKLER	133
ÖZGEÇMİŞ	135

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1. Düzensiz Göç Kategorileri	32
Tablo 2.2. Dünya’da Göçmen Sayılarının Değişimi 1970-2020.....	44
Tablo 2.3. Uluslararası Göçmenler için ilk on menşe ülke, 2000-2020.....	46
Tablo 2.4. Suriye’ye Komşu Ülkelerin Göçmen Sayılarının Değişimi 1990-2019.....	49
Tablo 2.5. En Fazla Uluslararası Göçmen Bulunan 10 Hedef Ülke, 2000-2020.....	50
Tablo 2.6. Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı.....	55
Tablo 2.7. 2019 Yılında Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Ülkeleri (ilk üç)	56
Tablo 2.8. Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Uyruklara Göre Dağılımı...	57
Tablo 2.9. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Barınma Merkezlerinde Kalma Durumu	58
Tablo 2.10. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı	60
Tablo 2.11. İkamet İzniyle Ülkemizde Bulunan Yabancılar	62

GRAFİK LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Grafik 2.1. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler	58
Grafik 2.2. İkamet İzni ile Ülkemizde Bulunan Yabancıların Yıllara Göre Dağılımı ...	62
Grafik 2.3. Yıllara Göre Yakalanan Göçmen Kaçakçıları	64

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ASİGM	Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü
AfBÖ	Afrika Birliği Örgütü
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMİHYK	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
FRONTEX	European Border and Coast Guard Agency (Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Birimi)
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
HRW	Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü)
IOM	The International Organization for Migration
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
KDK	Kamu Denetçiliği Kurumu
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
UAÖ	Uluslararası Af Örgütü
UGÖ	Uluslararası Göç Örgütü
UN	United Nations

UN DESA	BM Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi Nüfus Birimi
UNHCR	United Nations High Commission for Refugees
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TDK	Türk Dil Kurumu
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Tarih boyunca bireyler farklı sebeplerle göç etmiş olsalar da günümüzde göçün iki temel nedenle gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Kişiler daha güzel bir hayat arzuları peşinde sürekli bir gelir elde edebileceği ve ailesiyle beraber rahatça yaşayabileceği yerlere, ekonomik nedenlerle ya da ülkelerindeki savaş, çatışma, baskı ve hak ihlalleri sebebiyle yurtlarını terk ederek göç ettikleri görülmektedir.

Montesquieu (1963:363) göç ile ilgili düşüncelerini, “Yabancıları bir diyara çekecek olan en büyük kuvvet hürriyet ve servettir; onlar hep bunların peşinden koşarlar” şeklinde ifade ederek, aslında günümüz mültecilerinin göç etme nedenlerini 18. yüzyıldan işaret etmiştir.

Son zamanlarda dünya genelinde yaşanan yoğun sığınma göçleri ve mültecilerle ilgili yaşanan fazla sayıdaki hak ihlalleri sığınma hareketlerini uluslararası bir problem haline getirdiği görülmektedir.

Dünya'nın ve Türkiye'nin göç ile ilgili verileri incelendiğinde, bu konunun neden ciddi bir problem haline geldiği en iyi şekilde anlaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler'in 2022 yılında yayınlamış olduğu Dünya Göç Raporu istatistiklerine göre dünya genelinde toplam 281 milyon göçmen vardır. Bu uluslararası göçmenlerin toplamdaki sayısı da Dünya'daki nüfusun %3,6'sı gibi yüksek bir orana denk gelmektedir (IOM, 2022:3).

Diğer taraftan 2010 yılında Dünya'da 8,8 milyon mülteci (Ergüven ve Özturanlı, 2013:1010) bulunduğu ve 2020 yılı itibariyle de dünya genelindeki mülteci nüfusunun 26,4 milyona (IOM, 2022:4) ulaştığı dikkate alındığında, 2010- 2020 yılları arasındaki 10 yıllık süre zarfında mülteci sayısının 17,6 milyon artmış olduğu ve bu artışın da son zamanlarda gerçekleşen sığınma göçlerinin geldiği seviyenin ciddiyetini ve ne kadar kritik bir konuya dönüştüğünü daha iyi yansıtan bir bilgi olduğu değerlendirilmektedir.

Bulduğu coğrafi konum nedeniyle özellikle son yıllarda yoğun sığınma göçleriyle karşı karşıya kalan Türkiye açısından verilere bakıldığında ise, 2019 yılı itibariye Türkiye'de 5,9 milyon (UN, 2019) uluslararası göçmen bulunduğu görülmektedir. Ülke nüfusunun 84.680.273 (TÜİK, 2022) olduğu dikkate alındığında, Türkiye topraklarında yaşayan göçmen nüfusunun ülke nüfusunun neredeyse %7'sine tekabül ettiği görülmektedir. Diğer taraftan Dünya'daki 26,4 milyon mültecinin 4 milyonunu (UN DESA, 2020:11) ülke

topraklarında barındıran Türkiye, en çok mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke konumuna sahiptir.

Göç tarihi incelendiğinde ise Avrupalıların göç hareketleriyle neredeyse tüm dünyaya yayıldıkları ve bazı bölgelerdeki nüfusun büyük bir bölümünün menşenin Avrupa olduğu söylenebilecektir. Bu tablo günümüz dünyasındaki göç hareketlerine de benzer şekilde bakmak gerektiği izlenimini vermektedir. Çünkü özellikle yoğun göç alan ülkelerin gelecekteki nüfus yapısında, gelen göçmenlerin önemli bir çoğunluk oluşturacağı bir gerçektir. Tarihsel verilerin ışık tuttuğu bu gerçeklik, yoğun göç alan bu ülkeleri ekonomik, güvenlik, sosyolojik, kültürel ve siyaset alanları başta olmak üzere pek çok konuda yoğun olarak etkileyeceği açıkça görülmektedir. Dolayısıyla göçmenlerin bu ülkelerin kaderini etkileyeceğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

Bahsedilen verilerden de anlaşılacağı üzere, göç olgusu artık dünyanın en ciddi ve öncelikli sorunlardan biri haline gelmiştir. Dünya genelinde bu yoğunlukta düzensiz göçlerin ve sığınma hareketlerinin olması beraberinde insan hakları sorunlarını da karşımıza çıkarmaktadır. Özellikle yoğun sığınma talebi ile yüz yüze olan gelişmiş ülkelerin sığınmacı konusuna olumsuz yaklaşımı, sığınma girişimlerini önleyemediği gibi bu göçlerin düzensiz hale gelmesine ve bunun ilerisinde medeni dünyamıza yakışmayan daha vahim hak ihlallerinin görülmesine neden olduğu görülmektedir.

Öyle ki mültecilik ve insan hakları arasında kesin bir ilişki vardır (BMİHYK,1993). Ülkesini terk edip başka bir ülkeye sığınmak, insanların istemediği bir durumdur. Sığınmacı ve mültecilik vatanından ayrılarak yabancı biri haline gelmektir. Yabancı olmak ise “öteki” olma riskini barındırmaktadır.

Sığınmacılar, göç yolculuğunda sığınma isteme hakkının ihlal edilmesi, geri göndermeme ilkesine uyulmaması, geri itme uygulamaları ve yaşamlarının tehlikeye atılması, keyfi şekilde alıkonulma ve özgürlüklerinin kısıtlanması, kötü muamele, toplu şekilde sınır dışı edilme, seyahat kısıtlamaları, düzensiz yollar ile girişin suç sayılması ve ceza kovuşturmasına konu olması, yabancı düşmanlığı ve ırkçı saldırılar gibi çok sayıda hak ihlalleri ile karşılaştığı görülmektedir. Halbuki bu insanlar, temel haklara sahip olmanın yanında sığınma süreçlerinde de bazı haklara sahiptirler.

Bu konu ile ilgili dünyada bir paradoks yaşanmaktadır. Medeniyetin beşiği olarak kabul edilen ülkelerin kendilerine sığınmak isteyen insanlara kapılarını kapatması veya bu insanların sığınma süreçlerinde önemli sayılabilecek çoğunlukta insan hakkı ihlallerine konu

olması paradoksun boyutunu göstermektedir.

Uluslararası geçerliliği olan ve insan hakları alanında esas kabul edilen yasal düzenlemelerin, ilginç bir şekilde yine bu yasal çerçevenin oluşmasına ön ayak olan ülkeler tarafından ihlal edildiği iddia edilmekte, raporlara yansımakta ve AİHM kararlarına konu olmaktadır. Eğer AB sınırında ve gelişmiş ülkelerde bile insanlığı şaşkına çeviren insan hakkı ihlalleri içeren olaylar gerçekleşebiliyorsa, menşe ülkelerde insanların yaşadıklarını düşünmek bile vicdanını kaybetmemiş çoğu insanı rahatsız edecek boyutlardadır. Dolayısıyla bu sığınmacıların menşe devletlerde ve sığınma sürecinde karşılaştıkları hak ihlalleri tüm dünya için önemli bir sorumluluktur.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra günümüze kadar geçen süre içerisinde sığınmacılarla ilgili ulus, bölge ve dünya ölçeğinde kritik yasal düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Ayrıca bu süreçte hukuki düzenlemelerle birlikte, sığınmacı ve mültecileri koruyup onların haklarını savunacak ve koordinasyonu sağlayacak kurumlar teşekkül etmiştir. Bu anlamda sığınacak bir yer bulmak için ülkesini terk eden sığınmacıların durumu tüm dünyanın sorumluluğudur. Bunun için uluslararası arenada gereken adımların atılması ve düzenlemelerin zaman geçirilmeden yapılması sığınmacıların hak ihlallerine maruz kalmasının da önüne geçeceği değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan sığınmacı ve mültecilerin etkide bulunduğu toplumların, bu sığınma hareketlerinden dolayı zarar görmemesi de hayati önem taşımaktadır. Çünkü bu zararlar ortadan kaldırılmazsa ve bir ülkeye kapasitesinden fazla bir mülteci yükü binmesine müsaade edilirse hak ihlalleri bir sarmal olarak karşımıza çıkabilecektir. Özellikle sığınma süreçleri sonrasında yabancı düşmanlığı gibi önemli toplumsal sorunlara da yol açabileceği anlaşılmaktadır.

Bilindiği üzere yoğun sığınma hareketlerinin kişiler ve toplumlar üzerinde pek çok neticesinin olduğu, belki de daha ağır sonuçların ileriki yıllarda yaşanılarak görüleceği düşünülmektedir. Bu yüzden sığınmacı sorunu ekonomi, güvenlik, sosyoloji ve siyaset gibi pek çok alanı ilgilendiren bir durum halini almıştır. Fakat bu çalışmada sığınma göçlerinin sonuçlarından birisi olan veya bir yönü olan ve diğer alanları da önemli düzeyde etkileyen “insan hakları” üzerinde durulacaktır.

Bu nedenlerle araştırmamızda, mültecilik ya da başka bir statüye sahip olup olmadığına bakılmaksızın tüm sığınmacılar çalışmanın merkezine konumlandırılarak,

çoğunlukla düzensiz göçmen olan bu kişilerin sığınma süreçlerinde karşılaştıkları insan hakları ihlalleri ele alınacaktır.

Öncelikle göç olgusu etraflıca ele alınarak, akabinde düzensiz göç, sığınma ve mülteci kavramları üzerinde durulacaktır. Dünya ve Türkiye'deki göçmen, sığınmacı ve mülteci sayıları ve diğer veriler ele alınarak genel duruma bir ışık tutulmaya çalışılacaktır. Ortaya konulan bu tabloda mevcut durumun iyi olup olmadığı ve problemin ciddiyeti tespit edilmeye çalışılacaktır.

Aktarılmaya çalışılan, günümüzdeki bu yoğun göç akınlarının büyük sorunları da beraberinde getirdiği düşüncesidir. Gerek bireylerin gerekse de devletlerin karşılaşmış olduğu farklı alanlardaki bu sorunlar, iyi yönetilmediği takdirde gelecekte daha büyük sorunlar olarak karşımıza çıkabileceği tahmin edilmektedir. Bu nedenlerle yoğun sığınma hareketlerinin neticelerinden birisi olan sığınmacıların sığınma süreçlerinde karşılaştıkları insan hakları ihlalleri detaylı olarak ele alınacaktır. Üzerine vurgu yapılan hak ihlallerinin anlaşılması, ulusal ve uluslararası ölçekte sığınma süreçlerinin iyi bir şekilde yönetilmesine ve ortaya çıkan farklı alanlardaki problemlere çözümler üretilmesine katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Ne kadar çok sığınma göçü olursa olsun bu süreç iyi yönetildiği takdirde hak ihlallerinin önüne geçilebileceği değerlendirilmektedir.

BÖLÜM I

1. GÖÇ OLGUSU

İnsanların tek başına veya kitle halinde bir yerden başka bir yere gitmeleri ve oraya yerleşmeleri suretiyle ortaya çıkan yer değiştirme hadisesine göç denir. Göç, insanların sadece bir yerden başka bir yere gitmelerinden ibaret değil aynı zamanda, devlet ve milletler için iktisadi, siyasi, kültürel, sosyal, hukuki ve idari boyutları olan önemli bir olgudur (Uzman, 2018:7). Aynı zamanda göç, Bartram, Poros ve Monforte'ye (2017:13) göre, “insanlık tarihinin ortak bir olgusu olarak oldukça sık şekilde yaşanan bir deneyimdir.”

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Karpat'a (2013:71) göre en kısa tanımı; “asıl yerinden, ulaşmak istenilen yere hareket” olan göçün Uluslararası Göç Örgütü'ne göre tanımı ise (IOM, 2009:35-36); “bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir ülke içinde yer değiştirmesi; süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir.” Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere UGÖ, mülteciler ve yerinden edilen insanları bu tanımlama kapsamına dahil etmektedir.

Göç konusunda ikamet etme unsurunu ön plana taşıyan BM Nüfus Bürosu ise “kişinin köken yerinden başka bir yere giderek orada kalıcı yerleşmesi ve böylece ikamet yerinin değişmesi” durumunu göç olarak tanımlanmıştır. Bu tanım uyarınca da “kalıcı yerleşim” veya “kısa süreli seyahat” hangi süre zarfında geçerli olmalıdır sorusunu düşündürmektedir. Bulunulan devletin yasal düzenlemelerine göre değişmekle birlikte iş, öğrencilik gibi kalıcı ikamet ön görülme yerleşimler için genellikle altı ay olan bu sürenin OECD ülkelerinde bir yıl olduğu belirtilmektedir (Özbek, 2019:19). Görüleceği üzere UGÖ'ye göre göç, süre veya nedeni her ne olursa olsun sadece insanların yer değiştirmesini kriter alırken başka bir uluslararası kuruluş olan BM Nüfus Bürosu ise göçü ikamet şartına bağlamıştır ve kalıcı olarak ikamet etmesi gerektiğini belirtmiştir.

Göç sosyal değişimin nedeni ve sonucu olduğu için farklı sosyal bilim dallarının da ilgisini çekmektedir ve göç olgusu bu bilim dallarının çalışma alanına dahil olmaktadır. Öyle ki, insan topluluklarının yeni ilişkiler öğrenmesi ve eski hayat stilini yeni hayat stili ile değiştirmesi açısından sosyoloji, mekân değiştirme açısından coğrafya, işgücünün yapısı gibi etmenleri değiştirmesi açısından sosyal politika ve göç etme kararının verilmesi açısından da psikoloji gibi bilim dallarının ilgi alanına girmektedir. Farklı bilim dallarının ilgi alanına girmesi ve bu bilim dallarının değişik pencereden meseleye bakması, göç

olgusunun tanımlanmasını güçleştirmekle birlikte herkes için ortak ve belirli bir tanım oluşturulmasını güçleştirmektedir (Başel, 2003:6). Fakat yine de farklı bilim dallarının bakış açılarıyla göç olgusunu ele almak, konunun etraflıca anlaşılmasını ve göç olgusunun hangi alanda nasıl anlaşıldığının idrak edilmesi açısından önem arz etmektedir.

Bartram ve diğerlerine (2017:13) göre “genel bir bakış açısıyla göç, kişilerin uzaktaki bir yere, en azından şu anda yaşadıkları şehir veya kasabanın uzağındaki bir yere yeniden yerleşmesidir.” Temel anlamıyla göç olgusu her şeyden önce coğrafi bir olgudur. Göç olgusunun coğrafi bir olgu olması münasebetiyle, coğrafi açıdan ve kentleşme perspektifinden de bakmak gerekmektedir. Ruşen Keleş’in (2019:31) Kent Bilim Terimleri Sözlüğü’nde göç; “Genellikle yerleşmek amacıyla, bir yerleşim yerine, bir ülkeden bir başka ülkeye gitme eylemi” olarak tanımlanırken, Melih Ersoy’un Kentsel Planlama: Ansiklopedik Sözlük başlığını taşıyan çalışmasındaysa göç, “Bireylerin ya da toplulukların, yaşadıkları çevreden çıkıp başka bir coğrafi ve sosyal-ekonomik çevreye yerleşmeleri” olarak tanımlandığı görülmektedir.

Türk Dil Kurumu’na (2020) göre ise “göç; ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak tanımlanmıştır.” Türk arşiv belgelerinde sıkça rastlanan göç kelimesi “muhaceret” kelimesi ile, “göçmen” kelimesi de “muhacir” kelimesi ile aynı anlama gelmektedir (Uzman, 2018:8).

Ülkesinden ayrılarak yerleşmek amacıyla başka bir ülkeye göç eden kişi veya kişilere de göçmen denir (Uzman, 2018:8). Aslında göçmen kelimesinin tanımı üzerinde uluslararası ölçekte tartışmalar vardır ve tartışmalar incelendiğinde dünyada genel kabul görmüş bir ‘göçmen’ tanımı bulunmamaktadır. Netice itibari ile bu ifade, ekonomik ve sosyal şartlarını daha iyi hale getirmek ve gerek bireysel gerekse de ailevi beklentileri nedenleriyle başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve onların aileleri için geçerli kabul edilmiştir. BM göçmeni, nedenlerine, zorunlu olup olmamasına, göç yollarına, düzenli veya düzensiz olmasına bakmaksızın “yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey olarak tanımlar” (IOM, 2009:37). BM’nin bu tanımı dikkate alındığında, turistik ve iş nedenleriyle seyahat eden bireylerin göçmen olarak nitelendirilemeyeceği anlaşılmaktadır.

Benzer şekilde ülkemizde de göçmen konusundaki farklı yaklaşımlara geçmişten beri rastlanmaktadır. Cumhuriyet döneminde Türkiye’ye yapılan göçlerde hükümetten yardım istemeksizin istediği yere yerleşenler serbest göçmen; hükümetten yardım alan ve bu yardım

karşılığında hükümetin gösterdiği yerde iskân edilenler de iskânlı göçmen olarak tanımlanmıştır. Türk arşiv belgelerinde göçmen tabiri ile birlikte mülteci ve muhacir tabirleri de kullanılmıştır. Ancak bu tabirlere dönemlere göre farklı anlamlar yüklenmiştir. 1911 tarihli İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi'nde göçmenler iki kısma ayrılmıştır; bağlı oldukları devletin müsaadesiyle göç edenlere muhacir denilmiştir, Türk topraklarına iltica edip Osmanlı vatandaşlığına girmeyi talep edenlere de mülteci denilmiştir (Uzman, 2018:8-9). Görüldüğü üzere, ülkemiz tarihine baktığımızda da göçmen konusunda kabul edilmiş ortak bir söylemin olmadığı ve farklı zamanlarda farklı tanımlamaların olduğu anlaşılmaktadır.

Burada yabancı kavramına da değinmek yerinde olacaktır. Şafak'a göre (1992: 645) “yabancı, yabanda yaşayan, başka bir şehirden veya ülkeden olan, bir işin acemisi, bilmeyeni, tanımayan olarak ifade edilmektedir.” Göç terminolojisinde yabancı kavramının, İngilizcedeki iki farklı kullanımından yola çıkılarak “alien” ve “foreigner” terimleri ile ele alındığı görülmektedir. Göç Terimleri Sözlüğünde “alien”, “belirli bir devlet açısından o devletin uyruğunda olmayan kişi” şeklinde ifade edilirken, “foreigner”, “başka bir devlete ait olan ya da sadakat borcu altında olan kişi” şeklinde tanımlanmaktadır (Özbek, 2019:16). Bu anlamda yabancı kelimesi, genellikle bir devlete vatandaşlık bağı olmayan kişileri tanımlamak için kullanıldığı görülmektedir. Devletler de mevzuat düzenlemelerini bir nevi çatı kavram olarak karşımıza çıkan yabancı kavramı üzerinden gerçekleştirir. Bu durum da vatandaşlık temelinde yabancı olarak nitelenen insanların hak ve sorumluluklarını açıklamaktadır.

Göç aynı zamanda, milliyet farklılıkları ya da insanlar arasındaki farklılıklar sebebiyle neticeleri olan bir konudur. Göçmen, genellikle yabancı olması nedeniyle dikkatleri çeker, farklılığı münasebetiyle ilgi toplar ve bu farklılığıyla da göçmenler ülke içinde farklı olarak ayırt edilir. Bazen bu yaklaşım göçmenler “yanlış yerde” ve başka bir yere ait duygusuna neden olur. Bu yaklaşım sebebiyle de birçok ülkede göçmenler yabancıdır ve yabancı sayısının fazla olması, bu kişilerin ülkelerine geri gitmesi ya da entegrasyonu veya vatandaşlık verilmesi yöntemleri ile çözüm üretilmesi gereken bir “anormallik” teşkil eder. Diğer yandan Bartram ve diğerlerine göre “eğer biri zaten bir millete ait ise, o zaman o kişi muhtemelen bir yabancıymış olduğu anlamda göçmen değildir.” Amerika'dan Kanada'ya göç eden birisi ile Çin'den Kanada'ya göç eden birinin durumu aynı değildir. Aynı şekilde İsrail'e göç eden Yahudiler ve İngiliz devletler topluluğundan İngiltere'ye göç eden İngiliz vatandaşları yabancı olarak algılanmazlar (Bartram vd., 2017:14-18). Aidiyet hissinin göçmenler açısından ne kadar önemli olduğu ve insanların

kendilerini ait olduğu yere göç ettiklerinde yabancılaşmadan kolayca uyum sağlayarak normal hayatlarına devam ettikleri görülmektedir. Bu husus aslında yabancı düşmanlığı şeklinde karşımıza çıkan insan hakları ihlallerine hangi yabancıların veya göçmenlerin maruz kalacağına dair fikir vermektedir. Bu anlamda yabancılık, kendinden olmayanın kabullenilmekte zorlanıldığı ve kendini ait hissetmediğin yere de uyum sağlamanın zor olduğu durum olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye'ye göç eden Türkler de benzer şekilde yabancı olarak algılanmamışlardır. Teoride birey veya topluluk bir ülkeden başka bir ülkeye kendi isteği ile göç edince muhacir; kendi isteği dışında can, ırz ve mal korkusu gibi nedenlerle göç etmek zorunda kalınca mülteci sayılmaktadır. Ancak Türkiye'ye yapılan göçlerde mülteci statüsünde gelen Türkler çoğunlukla muhacirlik hukukuna göre işleme tabi tutulmuşlardır (Uzman, 2018:11). Kırım, Ahıska ve Balkanlar'dan gelen göçmenlerin durumu buna en güzel örnektir.

İnsanlığın var olmasından bugüne kadar devam eden göçler ve bunların sebepleri doğal olarak bilim insanlarının da merakını uyandırmış ve farklı bilim dallarında çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmalar sonucunda da bazı teoriler geliştirilmiştir.

1.2. GÖÇ TEORİLERİ

Göç hareketlerinin kaynağının farklı nedenlere dayandığını anlatan şu ana kadar geliştirilmiş farklı teoriler bulunmaktadır. Bu göç teorilerinin incelenmesi neticesinde, sığınma olgusunun ortaya çıkışının ve diğer göç türleri ile farklılıklarının daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu teorilerin irdelenmesi, insanların neden sığınma yöntemine başvurduğunu ve nasıl sığınmacı olduğunun izahını daha iyi yapacaktır.

Göç olgusuna çeşitli teorilerle açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Ravenstein tarafından göç olgusunu kendine ait olduğu ileri sürülen bir kanunla açıklama yapılmış, insanları göç etmeye teşvik eden sebeplerin zorunlu veya gönüllü olduğu, itme-çekme ve kesişen fırsatlar adı altında gidilen yerde elde edileceği umulan fırsatların ve karşılaşma ihtimali olan risklerin olduğu ve göç eden insanlar arasında gelişen iletişim ağlarıyla birlikte artan bilgi alışverişinin olduğundan bahsedilerek farklı görüşler ve teoriler ortaya konulmuştur (Özbek, 2019:20).

Göç olgusunun tarihi oldukça eski olmasına rağmen göçlerin nedenlerini tüm yönleriyle ortaya koyan bir teorinin henüz geliştirilemediği görülmektedir. Politikacılar, ekonomistler, coğrafyacılar ve sosyologlar göçün sebepleri hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bilim insanları göçün nedenlerini açıklamaya çalışmışlar ve bu ekseninde de

teoriler ortaya koymuşlardır. Göç hareketlerini açıklayan ilk kuram olma özelliğine sahip coğrafyacı Ernst Georg Ravenstein'in göç teorisi, göçü, doğa bilimlerine uyarlamaya çalışmaktadır ve göçlerin nedenlerinin tesadüf olarak değil belirli kanunlar çerçevesinde gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Ravenstein bunu 1885 ve 1889 tarihlerindeki “The Laws of Migration” adlı çalışmalarında ortaya koymuştur. Teoriye göre, “göçlerin arkasında yatan temel unsur coğrafi olup bireylerin genel kısa mesafeli yerlere göç edeceğini, göçün kırsal kesimden büyük ticaret merkezlerine doğru olacağını, kırsalda yaşayanların şehirdekilere ve kadınların da erkeklere kıyasla daha fazla göç edeceğini ileri sürmektedir.” Ayrıca göçlerin başka göçleri de tetikleyerek zincirleme göçlere neden olacağını iddia etmektedir (Ravenstein'den (1885) aktaran; Köseoğlu ve Artan, 2020:63).

Köseoğlu ve Artan (2020:63) ise Ravenstein (1885) göç teorisi hakkında “sadece iç göçü açıklaması ve açıklamalarını doğa kanunlarına uyarlaması nedeniyle eleştirilse de sonraki yıllarda çok sayıda göç teorisinin geliştirilmesine de ilham kaynağı olduğunun” açık olduğunu ileri sürmektedir. Sonuç olarak İnce'nin (2019: 2583-2584) de ifade ettiği gibi; “Ravenstein, uluslararası göçün nedenleri arasında coğrafi ve siyasi nedenleri saysa da esas olarak ekonomik koşulları merkeze almıştır. Ona göre, bireyin göç etmesinin temel nedeni bireyin ekonomik durumunu iyileştirme çabasıdır. Sanayi ve ticaret geliştikçe bu göç devam edecektir.”

Köseoğlu ve Artan'a göre; Ravenstein göç teorisindeki uzaklık unsurunu Newton'un çekim yasasını uygun hale getirerek göçü açıklayan bir diğer göç teorisi Zipf tarafından ortaya konulmuştur. Zipf Newton'un çekim yasasından esinlenerek göçün ülkeler arasındaki mesafe ile ters orantılı ülkelerin nüfusları ile doğru orantılı olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre, ülkeler arasındaki mesafe arttıkça göç hareketleri de yavaşlayacaktır. Teori göçün arkasında bulunan sosyolojik, psikolojik etkenleri dışarıda tutup göçü sadece ülkeler arasındaki uzaklık farklılıklarına indirgediği için eleştirilmektedir (Ravenstein (1885) ve Zipf'ten (1946) aktaran; Köseoğlu ve Artan, 2020:63). Suriye'de çatışmaların çıkmasından sonra insanlar en yakın ülkelere göç etmişlerdir. Zaten zor durumda olan bu insanların farklı bir alternatifi de bulunmamaktadır. Bir an önce mevcut koşullardan uzaklaşarak, kendilerini en yakın yere gitmek ve bir yere sığınmak isterler.

Göçün nedenlerini açıklamak maksadıyla ileri sürülen ve literatür alanında sık olarak başvurulan Lee'nin geliştirdiği yaklaşım, “itme” ve “çekme” faktörlerine vurgu yapmaktadır. Bu kurama göre, ülkelerin bazı özellikleri insanları göç etmeye iterken, bazı özellikleri de göç etmeyi arzulayan insanları kendisine çekmek için cazibe oluşturmaktadır.

Ancak Lee'ye göre “bu iten ve çeken özellikler herkes için aynı olmayıp insana göre değişmektedir. Dolayısıyla göç olayı, bireyin iten faktörler ve çeken faktörler karşısında vermiş olduğu kararın bir sonucu olarak gerçekleşmektedir.” Kuram nüfus, çevre ve ekonomi ile ilgili faktörlerin göçe neden olduğunu ileri sürdüğü ve diğer siyasi, kurumsal ve sosyal faktörleri hesaba katmaması nedeniyle de eleştirilerin hedefi olmuştur (Lee'den (1966) aktaran; Köseoğlu ve Artan, 2020:64). Gelişmişlik düzeyinin her yönüyle ve her zaman bir cazibe oluşturduğu söylenebilir. Günümüzde de göçmenler ve sığınmacılar ekonomik düzeyi yüksek, ailesiyle birlikte rahat bir hayat yaşayabileceği, eğitim ve sağlık gibi sosyal imkanların iyi olduğu ve de özgür olacağı bir yere gitmek istemektedirler.

Bazı görüşlere göre göç olgusunu izah eden en temel kuramlar itme ve çekme teorileridir. İtme ve çekme göç veren ve alan yerlerin özelliklerinden ileri gelmektedir. Bu özellikler insanlar için cazibe oluşturur ve çeker veya tam tersine iter. Örnek vermek gerekirse, reel ücretler yüksek olursa bu durum işçileri çeker, işsizliğin fazla olması da iter (Başel, 2003:13).

İtme çekme kuramında olduğu gibi benzer şekilde göç olgusunu açıklayan başka bir kuram ise kesişen fırsatlar kuramıdır. İnce'ye (2019:2587) göre bu kuramda;

“Göçe neden olan esas faktörler; göç mesafesi, hedef ülkedeki fırsatlar ve bu fırsatların düzeyidir. Bu faktörlerin kesişimi göçün yoğunluğu üzerinde etkili olmaktadır. Bu kuram açısından göç mesafesi oldukça önemli bir unsurdur. Çünkü özellikle uluslararası göç hareketlerinde kaynak ve hedef ülke arasındaki mesafe arttıkça göçmenin aşması gereken sınırlar ve engeller çoğalmaktadır. Dolayısıyla her sınırdaki ayrı mekanizma ve hukuki süreçler işlendiğinde göçmenin hedef ülkeye ulaşma ihtimali azalmaktadır. Bununla birlikte göçmenin göç ettiği yerdeki fırsatların çokluğu, iş imkânlarının olması gibi unsurlar göç hacminin genişlemesine neden olmaktadır. Kesişen fırsatlar kuramına göre potansiyel göçmen kâr ve zararı hesapladıktan sonra göç etme(me)ye karar vermektedir.”

Son yıllarda artan Suriye ve Afganistan kaynaklı sığınma hareketlerine bakıldığında hedef ülkelerin gelişmiş ülkeler olduğu, bu ülkelere de ABD ve Kanada gibi ülkelerin sığınmacılara çok uzak mesafedeki ülkeler olduğu görülmektedir. Bu nedenle Avrupa ülkelerinin, ABD ve Kanada'ya göre, sığınma hareketleri ile daha çok sorun yaşadığı ve mücadele ettiği rahatlıkla söylenebilecektir.

Göçü sosyolojik etkenlerle izah eden Stouffer'e göre, “belirli bir mesafeye göç edenlerin sayısı, bu mesafedeki fırsatların sayısı ile doğru orantılı ve kesişen fırsatların sayısı ile ters orantılıdır.” Köseoğlu ve Artan'a göre ise; “Stouffer, Ravenstein'den farklı olarak göç ile uzaklık arasındaki ilişkiye değil göç ile fırsatlar arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır.

Diğer göç teorilerinde olduğu gibi Stouffer göç teorisi de göçe sadece sosyolojik açıdan bakmakta dolayısıyla göçün altında yatan diğer etmenleri dışlamaktadır.” Göçe sosyoloji bilimi çerçevesinden bakarak açıklayan bir diğer yaklaşım da Petersen tarafından ortaya konulmuştur. Petersen bu yaklaşımında; “göçleri ilkel, zorunlu, yönlendirilmiş, serbest ve kitlesel göç şeklinde sınıflandırmak suretiyle genel göç teorisini geliştirmeye çalışmıştır.” Fakat Köseoğlu ve Artan’a göre Petersen, “göç teorisi itme ve çekme teorisi gibi birkaç teoride öne sürülen unsurları birleştirmeye çalışsa da göçü tüm yönleriyle ortaya koyamadığı için eleştirilmektedir” (Stouffer (1940) ve Petersen’den (1958) aktaran; Köseoğlu ve Artan, 2020:64). İnsanların iradesi veya tercihleri açısından Petersen’in göç olgusuna yaklaşımı, sığınma ve mülteci hareketlerinin anlaşılması yönüyle de önem arz etmektedir.

Göçün sebeplerinin neler olduğu hususundaki tartışmalara ekonomistler de ilgisiz kalmamış ve göçlerin nedenlerine dair bazı kuramlar ortaya konulmuştur. Hatta göçlerin sebeplerine dair ilk delillerin iktisadın kurucusu Adam Smith’in ünlü eseri “Milletlerin Zenginliği” eserinde yer aldığı dikkati çekmektedir. Fakat göçün nedenlerine ilişkin ilk kapsamlı yaklaşım 1950’li yıllarda geliştirilen Neoklasik göç teorisidir. Akabinde Neoklasik göç teorisinin temel varsayımlarının güncel doğrularla uyumlu olmadığını ileri süren ve Neoklasik göç teorisini geliştirmeye ve tamamlamaya çalışan çok sayıda göç teorisi ortaya atılmıştır (Köseoğlu ve Artan, 2020:64).

Neoklasik Ekonominin Makro Kuramına göre, uluslararası göçün temel sebebi, devletler arasında oluşan ücret ve istihdam şartları arasındaki farklılıktır. Bu nedenle bireyler emeğe verilen ücretlerin az olduğu yerden emek ücretinin fazla olduğu ülkeye göç etmektedir. Göçün yoğunluğu ile ücret farklılığı arasında doğru orantı bulunmaktadır ve ülkeler arasında ne kadar fazla ücret farklılığı olursa o oranda da yoğun şekilde insan hareketliliği gerçekleşmektedir. Bu hareketliliğin neticesinde ise sermaye açısından zengin ülkelerde emek arzı artarken verilen ücret giderek düşer, sermaye yönüyle fakir olan ülkelerde ise süreç tam tersi gerçekleşmektedir (İnce, 2019: 2588-90).

Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı, bilhassa gelişen devletlerin göç ve uyum yönetiminin oluşumunda etkin rol oynamıştır. Bu teori; makro kuramdan farklı bir şekilde, bilhassa varlıklı devletler bakış açısından beşerî sermaye çerçevesinde kişilerin rasyonel seçimini temel alarak uluslararası göç konusunu izah etmeye gayret gösterir. Diğer bir anlatımla göç yolculuğu kişilerin daha fazla kazanç elde etme hedefiyle başlamış olur. Bundan dolayı insanlar maksimum kazancı sağlayacağı coğrafi bölgelere göç etme kararı verirler. Göç eden kişilerin eğitim düzeyi, dil bilmesi ve deneyim sahibi olması gibi kişisel

özelliklere bağılı olarak sahip olduğu beşerî sermayesi göç ettiği yerlerde iş bulma fırsatı açısından etkili olduğu görölmektedir (İnce, 2019:2590-92). Son yıllarda ortaya çıkan Suriye kaynaklı göç hareketlerinde, gelişmiş ölkelerin gerek kendileri doğrudan gerekse de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği aracılığıyla kalifiye denilecek vasıftaki sığınmacılar seçilerek ölkelerine yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu seçimlerde sığınmacıların eğitim durumu, mesleği ve dil bilmesi gibi durumlar etkili olmuştur.

Yeni ekonomi kuramını ise, neo-klasik ekonomi kuramına karşı geliştirilmiş bir eleştirel model şeklinde düşünmek mümkündür. Bunun nedeni neo-klasik ekonomik kuramın, referans birimi olarak insanı merkeze konumlandırmaktaydı. Oysa Stark ve Bloom'a göre; "göç kararı yalnızca kişiler tarafından değil göç eden ve etmeyen olmak üzere birbiriyle ilgili insanlar tarafından kolektif bir biçimde alınmaktadır." Ayrıca göç eden bireylerin geride kalan yakınlarına gönderdiği döviz aracılığı ile başta olmak üzere pek çok vasıta ile ilişkisini sürdürdüğu bilinmektedir. Diğer ifadeyle göç yalnızca kişiyi ilgilendiren ve kişilerin kendince aldığı bir karar değil aynı zamanda ailesinin davranışları ve beklentisi de kararın alınması aşamasında önemli rol oynamaktadır (Stark ve Bloom'dan (1985; 174) aktaran; İnce, 2019: 2592-94). Özellikle ekonomik imkansızlıklar nedeniyle göç eden bireylerin kendi aileleri, çevresi ve hatta döviz girdisi açısından devleti tarafından bile teşvik edilmektedir. Özellikle göçmenin para göndermesi geride kalanlar açısından ciddi bir teşvik unsuru oluşturmaktadır.

BM'nin 2022 yılında yayınladığı Dünya Göç Raporu'ndaki verilere göre 2020 yılında dünya genelinde 702 milyar Amerikan doları uluslararası havale gerçekleşmiştir. Havale edilen bu paranın da 540 milyar doları düşük ve orta gelirli ölkelere gönderilmiştir (IOM, 2022:3). Buradan da anlaşıldığı üzere düşük gelirli ölkelerde göç edenlerin gönderdiği para, ailelerin hayatını devam ettirebilmesi için önemli bir kaynaktır.

Dünya'nın en fazla işçi göçü veren ölkesi olan Filipinler de bahsedilen yeni ekonomi teorisi için verilebilecek en güzel örneklerden birisidir. Filipinler'de 100 milyon olan ölkü nüfusunun 12 milyon kişisi iş bulmak için göç etmiştir. Ölküye döviz girişi de sağlayan bu sistem devlet tarafından da desteklenmektedir (Aile Olmak, 2017a).

İkiye bölünmüş emek piyasası kuramı temelde uluslararası göçleri modern sanayi toplumları penceresinden ele almakta ve sanayi toplumunun işgücü piyasası talebinin göçü neden olduğunu ileri sürmektedir. Bu görüşün önderlerinden Piore'ye göre uluslararası göç, göç eden kişilerin ölkelerindeki etkenlere bağılı olarak değil, tam tersine hedefteki ölkünün

işgücü gereksinimine bir cevap şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu kurama göre “göç, ikili işgücü piyasası hipotezine dayanılarak açıklanmaktadır. Hiyerarşik olarak belirlenen birinci işgücü piyasasında genellikle yerel halk ikinci işgücü piyasasında ise göçmenler çalışmaktadır” (Piore’den (1979) aktaran; İnce, 2019:2595). Gelişmiş ülkelerin ikinci Dünya Savaşından sonra olduğu gibi göçmenleri kabul etmemesi ve gelmemeleri için de ciddi bir direnç göstermesi, kabul ettiklerini de seçerek alması kendi ülkelerinde işgücü ihtiyacının olmamasından kaynaklanmaktadır.

Dünya Sistemleri Kuramında Wallerstein’a göre, geçmişten günümüze birçok dünya sistemi vardır, günümüzde etkin olan sistem ise modern dünya sistemi ya da kapitalist dünya ekonomisi denilebilir. Bu sistemin diğer tüm yapıların üzerinde egemen olduğunu ve dünyaya yön verdiğini söylemek mümkündür. Bu görüşte dünya, temelde merkez ve çevre ülkelerden oluşur. Merkezdekiler; kapitalist ilişkinin belirleyici olduğu ve ekonomik açıdan da gelişmiş ülkeler olduğu, çevredekiler ise merkez ülkelere bağımlı olan ülkelerdir. Çevredeki ülkeler, merkezdekilerin kapitalist gelişiminin sürekliliği için gereklidir. Bu anlamda merkezdekiler; ucuz emek ve piyasa ile hammadde açısından çevredeki ülkelere gereksinim duyar (Çağlayan, 2006:80). Bu yaklaşıma göre uluslararası göç, 16. yüzyıldan beri gelişen dünya piyasasının bir neticesidir ve kapitalist toplulukların başka topluluklara müdahalesi sonucunda başlar. Bu bağlamda nüfus hareketleri, kapitalistleşmenin meydana getirdiği bir durumdur. Yaşanılan bu süreçleri de sömürgecilikten bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Netice olarak bu teori uluslararası göç hareketliliklerini incelerken esasında iktisat ve politik güç dağılımının eşit olmayan şeklini vurgulamaktadır. Bu minvalde göç, gelişen ülkelerdeki sermaye sahipleri açısından ucuz emek anlamına gelmektedir (İnce, 2019:2598-2599).

Göç sistemleri kuramı ise, göç hareketleri ile ülkeler arasındaki ilişkinin bağlantısı üzerine odaklanır. Bu teoride ülkeler arasındaki nüfus hareketleri ülkeler arasındaki mevcut ikili ilişkilerin devamı niteliğindedir. Bu anlamda iki ülke arasındaki sömürgeci düzene dayanan tarihsel münasebetler, politik ve iktisadi ilişkiler, kültürel bağılıklar nüfus alışverişi açısından etkili olduğu görülmektedir. Göç ilişkisi olan ülkeler arasındaki mesafe ise bu süreçte çok belirleyici değildir. Başka ifade ile iki ülke arasında gerçekleşen göç alışverişi bu iki ülkenin arasındaki uzaklığa göre değil aralarındaki tarihi ve güncel münasebetlere göre şekil almaktadır. Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye göç etmesi ve göç süreci, Batı Afrika ile Fransa ve ABD ile Meksika arasındaki göçmen ilişkisi bu kuram için iyi örnekler oluşturmaktadır (Çağlayan, 2006:82-84).

İnce'nin (2019:2605-2606) ifadeleriyle Kümülatif Nedensellik yaklaşımına göre; “göç, sanayileşmiş zengin ülkelere ve kent merkezlerindeki kapitalist sermaye sahiplerine ucuz emek ve diğer kaynakları sağlayarak bölgesel ve ulusal gelişmeye engel olmaktadır. Böylece göç en değerli kaynakları sermaye sahiplerine sunarak asimetrik bir biçimde çevrenin merkeze olan bağımlılığını artırmakta yerel ekonominin gelişmesini baltalamaktadır.”

Önemli bir diğer kuram da İlişkiler Ağı Kuramı'dır. Bu kuramda ilişkiler ağı, göç eden kişilerin geldiği ülke, göç ederek yeni yerleştiği ülke, göçmenler ve göç hedef ülkedeki insanlar arasındaki hemşerilik ve milliyet bağı gibi kişiler arasındaki ortak yönler atf yapan bir kavramdır. Uluslararası göçün devam etmesini sağlayan ve belirleyici rol üstlenen hususta bu ağlardır. Çünkü bu ağlar, göçmenlerin göç etme sürecinden hayatını yeniden kurup çalışma sürecine kadar önemli birçok işleve sahiptir. Bu kurama göre, sonradan göç edenler daha az risk ile karşılaşılır ve göç yolculuğundaki maliyetin toplamı her açıdan daha azdır. Dolayısıyla göçmen ağının var olması göç etmek isteyenleri karar verme sürecinde cesaretlendirerek teşvik etmekte ve göç yolculuğundaki işlerini kolaylaştırarak yardımcı olmaktadır. İlişki ağları yalnızca para açısından maliyetleri düşürmekle kalmayıp aynı zamanda sosyal maliyetleri de düşürerek önemli rol oynamaktadır. İlk göç eden kişiler geldikleri yerde yabancı olma duygusunu yaşarken sonra gelen göçmenler sahip olduğu sosyal ilişki ağları sebebiyle bu durumdan daha az etkilenerek yabancılık yaşamamaktadır (Çağlayan, 2006: 84-86).

1.3. GÖÇ TÜRLERİ

Göçü tetikleyen faktörlerin çeşitliliği ile paralel olarak göç olgusunun türleri de çok farklı bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır. Uzman'a göre (2018:7); “Sebebi, mesafesi, süresi, yoğunluğu, yönü ve organizasyonu bakımından büyük farklılıklar gösteren birçok türü olmakla birlikte göçler, genel olarak iç göç ve dış göç şeklinde ikiye ayrılmaktadır.” İç göç bir ülke içinde gerçekleşirken, dış göç uzun süreli kalma, çalışma ve yerleşme maksadıyla bir ülkenin sınırlarının aşılarak gerçekleşen nüfus hareketliliğidir. Bir dış göç türü olan uluslararası göç ise Bartram ve diğerlerine göre (2017: 13), “geçici ya da kalıcı olarak insanların bir ülkeden başka bir ülkeye giderek yeniden yerleşmesidir; yaygın olarak ulusal kimlikler ve toplumsal üyeliği konu etmektedir.”

İç göç dış göçe göre daha yaygındır. Çoğu ülkede insanların önemli bir yüzdesi şehirler arasında göç eder. Fakat başka bir ülkeye göç etmek kaygı verici, değişik, genellikle

çok meşakkatli ve çok az insanın gerçekleştirdiği bir olay olmasına karşın iç göçe nazaran daha ciddi neticeleri olan bir olgudur. Göçün coğrafi doğasının önemsiz olduğunu söylemek kolay değildir fakat uluslararası göç; siyaset, iktisat ve kültür gibi alanlarla ilişkili bir sosyal olgu olarak geniş anlamda daha iyi anlaşılmaktadır (Bartram vd., 2017:14).

Göçler zaman ve süre bakımından iki gruba ayrılır. İnsanların, yaşadıkları yere geri gelmemek üzere terk ederek göç etmesine 'sürekli', 'devamlı', 'daimî' veya 'kesin' göç; kişilerin ikametlerinden belirli bir süreliğine ayrılması ve göç etmesine ise 'geçici' göç denilmektedir (Uzman, 2018:8; Günay v. d., 2017:43; Akıncı v. d., 2015:62).

Göç, katılan kişilerin sayısına göre de ikiye ayrılır; bireysel ve kitlesel göç. Bu göç türleri Uzman'a göre (2018:7-8), "Birkaç kişilik küçük grupların muhtelif sebeplere istinaden yaptıkları göçler bireysel göç; savaş, ihtilal, isyan ve doğal afetleri müteakiben kişilerin kitleler halinde yer değiştirmesi ise kitlesel göçtür." Akıncı ve diğerlerine göre (2015:62) ise; "Toplumların veya belli bir bölgede yaşayan insanların çeşitli sebeplerle yer değiştirmesine ise toplu göç denilmektedir. Kitlesel göç eylemi belirli bir zamanda çok sayıda kişinin, vatandaşı olduğu ülke dışına düzensiz gruplar halinde hareket etmesi anlamına gelmekteyken; çok sayıda yabancı bir ülkeye sürekli olarak giriş yapması durumunda da toplu akın kavramı söz konusu olmaktadır." Son yıllarda tanık olduğumuz göç olayları çoğunlukla kitlesel ve toplu göç hareketleridir. Irak, Suriye ve Afganistan'daki insanların, ülkelerinde çıkan savaş ve çatışmalardan dolayı yaptığı göçler kitlesel göç akınlarıdır.

Göç sebeplerine göre de ikiye ayrılır. Şayet kişi veya kişiler, herhangi bir zorlama olmadan ve başkasının etkisinde kalmadan, kendisinin isteği ile daha güzel yaşam koşullarına ulaşmak maksadıyla göç etme kararı almışsa ortaya çıkan bu duruma 'gönüllü', 'serbest' veya 'isteğe bağlı' göç; bireyin ikamet ettiği yerde hayatını devam ettirebilmesi için gereken asgari koşulların ortadan kalkmasıyla ve isteği dışında yapılan göçlere ise 'zorunlu' veya 'mecburi' göç denilmektedir (Uzman, 2018:7-8; Akıncı v.d., 2015:62). Gönüllü göçün özündeki teşvik edici faktör, insanların daha iyi hayat standartları elde edeceklerini ümit etmeleri iken (Yılmaz, 2014:1687); zorunlu göç, savaş, şiddet ve baskı içeren olaylar ile ekonomik krizler gibi geniş alanda değişik şartların neden olduğu, insanların hayatta kalma ya da mutlu olmalarına yönelik oluşan baskı ya da tehdit olgularının neticesidir. Bu konuda zor olan durum neyin zorlama şeklinde algılandığıdır ve bunun açıklanmasıdır. Zorunlu göçün açıklanması için araştırma yapan kişiler son zamanlarda ciddi gayret göstermektedir. Alınan sonuçlardan biri ise, göç akademisyenlerinin büyük bir

kısının artık göçmenlerin ve mültecilerin arasında güçlü ve inandırıcı bir farklılığının olduğuna inanmamalarıdır. Çünkü gönüllü olarak meydana gelen göç veya diğer ifade ile ‘ekonomik göç’, özellikle sosyo-ekonomik yapıların (devletlerin, şirketlerin ve zengin ülkelerde yaşayanların yaklaşımları) ekonomik yoksunluğun sebebi olduğu zamanlarda, farklı tarzdaki baskılardan kaynaklanmaktadır. Bireylerin göç etmesine neden olan girişimleri ve çevredeki zorluklar gibi faktörler, şiddet ve baskı içeren siyasi çatışmalar ve bir zulümden kaçan mültecilerinkinden farklı bir baskı unsuru ile ilgilidir. Ekonomik yoksunluklar nedeniyle göç eden göçmenler ve sığınmacılar arasında karşılaştırma yapmak yerine, baskının bazı göç türleri içinde fazla, diğerlerinde de az etkili olduğu şeklinde anlayabiliriz (Bartram vd., 2017:151-152). Dolayısıyla zorunluluk duruma göre değiştiği gibi, zorunluluğun sadece ülkesinde işkence, baskı, zulüm, savaş ve çatışmadan dolayı ülkesini terk etmek durumunda kalan göçmenlerin durumunun zorunluluk olduğunu söylemek zordur. Ekonomik gerekçelerle de kendisinin ve ailesinin hayatını devam ettirebilmek için, dünyanın farklı yerlerinde insanlar göç etmektedirler ve bunun dışında alternatifleri de bulunmamaktadır.

Bu durum özellikle ekonomik olarak geri kalmış ülkelerin ve coğrafya olarak insanların geçimlerini sağlamak için yapacakları herhangi bir alternatiflerinin olmaması zorunlu olarak göç etmelerine neden olmaktadır. Dünya’nın en fazla işçi göçü veren ülkesi olan Filipinler de bahsedilen göçler için verilebilecek en güzel örneklerden birisidir. Filipinler’de 100 milyon olan ülke nüfusunun 12 milyon kişisi iş bulmak için göç etmiştir. Ülkeye döviz girişi de sağlayan bu sistem devlet tarafından da desteklenmektedir. Bu şekilde çalışmaya gidenlere yerel dilde “yeni kahramanlar” denilmektedir. Fakat milyonlarca çocuk anne veya babasından bazen de her ikisinden ayrı yaşamaktadır. Kalanlar göç eden aile bireylerinin gönderdikleri para ile hayatını sürdürmektedir. Diğer yandan dağlık sarp arazide tarım yapmakta veya bu tarihi terasları gezmeye gelen turistlere rehberlik yapmaktadırlar (Aile Olmak, 2017a). Görüldüğü üzere bazen insanlar ekonomik sebeplerle de göç etmek zorunda kalabilirler. Bu durum ise, son yıllarda yoğun olarak tartışılan ekonomik mülteci kavramı ile zorunlu göçün nedenleri ve hangi göçler zorunlu göç tanımı kapsamına alınmalıdır sorunsalı konusunda bizlere ipucu vermektedir.

Zorunlu göç için en basit şekilde şiddet ve baskı içerikli ihtilafli durumlar, zulüm nedeniyle yerinden edilme ya da sığınmacı akımları örnek olarak gösterilebilir. Bazen “göçmenler” bir silah ya da bombalı saldırı sonucunda göç ederler ve bu durumlar insanların ülkelerini terk etmeye zorlayan açık bir zulüm olduğu düşünüldüğünde kolayca anlaşılabilir.

Fakat diğler taraftan mülteciler “zorlama veya gönüllü olmak” alternatiflerinin bir ucundadırlar. Çünkü bu alternatiflerin öbür ucunda yer alan göçmenlerin ve tecrübelerinin etkili bir şekilde yansıtıldığı bir terimi bulmak güçtür; “ekonomik göç”, gönüllü göçü ima etmesi yönüyle ortaya koyduğu manadan fazlasını ifade etmektedir. Bazı kişiler göç etmeyi hayatta kalma yönünden önemli bir zorunluluk olmadan, yaşamlarını ekonomik olarak iyi hale getirecek bir “strateji olarak” tercih ederler. Ama diğler durumlarda, zorunlu göç kavramını en azından potansiyel olarak ilgili durum haline getiren bir zorunluluk ile karşı karşıya gelirler (Bartram vd., 2017:152-153). İnsanların savaşta silahla ölmek için göç etmesi ile aılıktan ölmek için göç etmesi nedenleri itibariyle her ikisi de zorunlu olduğu gayet açıktır.

Bu nedenlerle zorunlu göçte ayırıcı unsur göçün şekli veya neticesinden ziyade, “sebebi” olduğu kabul edilmektedir. İnsanların doğrudan yaşamına ya da yaşamı için gerekli temel ihtiyaç ve olanaklarına yönelik bütün tehditler bu göç tipindeki zorlama unsurları arasına dahil edilebilmektedir (Özbek, 2019:21). Sonuç olarak göçün sebebi, insan yaşamı için gerekli bir ihtiyaç veya imkanlarına bir tehditten kaynaklanıyorsa bu göç zorunlu bir göçtür.

Göç, yasal olup olmamasına göre de "düzenli göç" ve “düzensiz göç” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Düzenli göç kavramı yerine "yasal göç" ve düzensiz göç kavramı yerine “yasadışı göç” kavramları da kullanılmaktadır. Ülkeye giriş, ikamet, seyahat ve istihdam yönüyle belirlenmiş yasal düzenlemelere aykırı olarak gerçekleşen göçlere, düzensiz göç, yasal düzenlemelere uygun olarak gerçekleşen göçlere de düzenli göç denir (Ekşi, 2018:1). Burada düzensiz göç, aynı zamanda bu düzensizlik haline sürükleyen “zorunluluk” durumunun da irdelenmesini gerekmektedir. İnsanların yasal veya rutin olmayan bir göç yolculuğuna çıkmalarına iten sebep nedir, bu hususların belirlenmesi gerçekten önem arz etmektedir. Bu sebeplerin belirlenmesi, zorunlu göçün tanımı üzerinde yoğunlaşan tartışmaların açıklığı kavuşmasını sağlamanın ötesinde, bu göçlerin nedenlerinin ortadan kaldırılması için tüm insanlığa bir kılavuz olacaktır.

Özetle göç mekanına göre iç göç ve dış göç, süresine göre sürekli ve geçici, katılanların sayısına göre bireysel ve kitlesel, sebebine göre gönüllü ve zorunlu, meşruluğuna göre de düzenli ve düzensiz göç olarak sınıflandırılabilir.

Göç teorileri ve göç türleri bizlere göçe neden olan faktörler hakkında fikir verse de

göçün sebeplerini ayrı bir başlık altında daha ayrıntılı ele almak yerinde olacaktır.

1.4. GÖÇÜN SEBEPLERİ

Göçün doğrudan insan ile ilgili olması nedeniyle, göç eden insanların çokluğu veya çeşitliliği ile göçe neden olan olayların çeşitliliği doğru orantılıdır. İşin özü şudur ki, ne kadar göçmen varsa o kadar da göç sebebi vardır. Her bir göçmen aslında bir göçün sebebini temsil eder. Geçmişten günümüze değin gerekçeleri değişip çeşitlense de göç etmenin temelinde daima insanın bizzat kendisi ve onun ihtiyaçları olmuştur.

İnsanlar bir köyden, ilçeden, şehirden veya ülkeden başka bir yere göç ederken, bu insanların ihtiyaçları ve istekleri göçün yönünü belirler. Martin ve diğerlerinin de savunduğu gibi uluslararası göç ülkeler arası farklılıklara bir yanittir. Bir başka deyişle insanlar kendi yurtlarında bazı şeylerin mevcut olmaması nedeniyle göç ederler (Bartram vd., 2017:14-15). Diğer bir ifade ile insanlar, yaşadığı yerde bulunmayan fakat göç ettiği veya edeceği yerde bulunduğu inandığı şeyler için veya ihtiyaç duyduğu eksikliği gidermek için göç eder. Bu ihtiyacı bazen bir özgürlük, bazen de bir dilim ekmektir. Göç eden insanlar işte bunlar gibi farklı sebeple doğup büyüdükleri, ekmeğini yedikleri topraklardan göç ederler.

Tarihsel süreçte göçlerin temel sebebinin ekonomi olduğu görülmektedir. Eski tarihlerde göçler, iklim olaylarında ortaya çıkan geçici veya sürekli değişimin veya kullanım sonrasında toprağın insanların veya hayvanların besisini yeterli miktarda üretememesi neticesinde açlığın baş göstermesi ile gerçekleşmiştir. Bu durum, tarihsel süreç içerisinde devam edip gelmiş ve insanların hayatlarını devam ettirme amacı doğrultusunda da çok sayıda göçe de neden olmuştur. Bunlardan birisi olan İrlandalıların ABD'ye 1840'lardaki büyük göçü, o ülkenin ana gıdası olan patatesi yok eden, büyük açlığa ve ölümlere neden olan bir böcek salgını yüzünden olmuştur (Karpat, 2013:76-77).

Günümüzde de Karpat'a göre (2013:76) "ekonomik nedenler hem köyden şehre hem de bir ülkeden diğer ülkeye olan göç nedenlerinin başında yer alır." Yine bu görüşe paralel olarak, Arıboğan'a göre (2019:60) de "özellikle yeni dünyada ortaya çıkan endüstriyel ve ekonomik patlamanın yarattığı çekim gücü, nüfus hareketliliğinin temel kaynağı olmuştur." İnsanlar ekonomik anlamda kendilerini yeterli hissetmeyip ihtiyaçlarını karşılayamadıkları durumlarda onları ekonomik olarak rahatlamalarını temin edecek yerleri tercih eder ve o yere gidip yerleşmek amacıyla harekete geçerler (Günay vd., 2017:39). Bu durumun farkında olan ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaralarını sarmaya çalışan Avrupa ülkeleri, istihdam ihtiyacını temin etmek için az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göçmen kabul

etmeye başlamıştır (Naz, 2015:15). Dolayısıyla bireyler ve gruplar, hayat standartlarının daha iyi olacağına ve iş bulabileceklerine inandıkları gelişmiş şehirlere veya ülkelere daha rahat bir hayat geçirebilmek için göç etmektedirler.

Ekonomik nedenlerin yanı sıra savaş, çatışma hali, istikrarlı olmayan politik yapı, din ve milliyet ayrımı, ülkelerin vatandaşlık bazında gerçekleştirdikleri değişim siyaseti gibi politik etkenler de göçe sebep olmaktadır.

Karpat'a göre, tamamen politik sebeplere dayanan göçleri, milli devletlerin ve özellikle milliyetçiliğin ortaya çıkmasıyla 19. ve 20. yüzyıllarda görmek mümkündür. Bu tür göçlerin temel sebebi, belirli bir toprak parçasını ülke olarak seçen ve politik gücü elinde bulunduran etnik grubun, oradaki farklı etnik kökenden ve dinden olan kişilere aralarında yaşama hakkı vermemesidir. Buna en iyi örnek ise, 1878'den sonra Sırp, Bulgar ve Yunan devletlerinin Müslümanlara olan uygulamalarıdır. 20. yüzyılda da aynı tutum günümüze kadar devam etmiştir. Sırp'ların Bosnalılara kıyımı ve zorla bir milyon Kosovalıyı yerinden söküp atmaları, Sırp'ların, Bosnalıların ve Kosovalı Arnavutların yaşadıkları toprakları kendilerinin eski anayurdu olarak görmelerinden ileri gelmiştir (Karpat, 2013:78).

Bir diğer göç sebebi ise iskân politikalarıdır. Tarihte çok sayıda ve farklı sebep ve yöntemlerle iskân politikası sebebiyle göçler gerçekleşmiştir. Örnek vermek gerekirse, Osmanlı döneminde Kıbrıs'taki hakimiyette süreklilik sağlamak, toprakların işlenmesiyle iktisadi hayata kazandırmak, ticareti canlandırabilmek ve Kıbrıs'taki Türk nüfusu takviye etmek için II. Selim döneminde, öncelik kendi isteği ile göç etmek isteyenlere verilerek, Türk aileleri iskân edilmiştir (Çakmak, 2008:202-203).

Karpat'a göre, "din nedeni ile göç özellikle Müslüman dünyasında çok sık görülen bir olaydır. Müslümanların ve Yahudilerin 1492'de İspanya'dan çıkarılmaları da din farklılıklarına dayanan bir göçtür. 20. yüzyılda din nedeniyle meydana gelen en büyük göç, Hindistan yarımadasının 1947'de Pakistan ve Hindistan olarak ikiye ayrılmasıyla oluşmuştur. Yedi milyon insan birkaç hafta içinde din bakımından kendini daha yakın saydığı ülkeye göçmüştür. Pakistan'a göç edenler halen muhacir olarak adlandırılmaktadır." Yine aynı şekilde farklı dini aidiyetleri olan insanların da din sebebi ile göç ettikleri görülmektedir. Amerika'ya göç edenler arasında inançlarını daha serbest geliştirmek isteyen ve kendi ana ülkelerinde buna imkân bulamayan çeşitli protestan grupları vardır (Karpat, 2013: 77-78).

Ekonomik ve siyasi- kültürel nedenlere dayanan ana göçler ikinci ve üçüncü derecede

yeni göçleri de beraberinde getirmektedir. Ana göçler aslında yüzyıllarca sürececek olan bir göç zincirinin kaynağı olurlar (Karpat, 2013:79). Göçmenlerin gerçek memleketlerindeki aile, akraba ve hemşerileri çeşitli sebep ve vesilelerle göç etmiş olan yakınlarının bulunduğu yere göç ederler. Göç ettikleri yeri yurt edindikçe de bu döngü nesiller boyunca devam eder.

Deprem, heyelan, sel, volkanik patlama ve kuraklık gibi doğal nedenler de insanların yaşadıkları yerlerden ayrılmalarına ve başka bir yere göç etmelerine neden olmuştur.

Kuschminder ve diğerlerinin 2015-2018 yılları arasında yaptıkları bir araştırmada, Suriyeli ve Afgan sığınmacılar Avrupa'daki hedef ülkelere gitmek istemelerinin sebeplerini, sığınmacılar için yasal ikamet ve vatandaşlık şartlarının müsait olması, sosyal güvenlik ve sağlık hizmeti imkanları, daha iyi ekonomik olanaklar, politik ve sivil özgürlük imkanları ile hoşgörü ve saygı kültürü, çocukları ve kendileri için eğitim imkanları ile bireysel ve kariyer gelişimi olanakları olarak aktarmışlardır. Yani, hayatta kalmaya çalışan belirsiz bir hayattan daha çok hak ve özgürlükler, eğitim imkanları ve daha güzel bir yaşam olasılığına sahip, kendileri için şerefli ve anlamlı bir yaşamı elde etmek istemektedirler (Kuschminder, Dubow, İçduygu, Üstübcü, Kirişçiöğlü, Engbersen ve Mitroviç, 2019:32-33).f

Tarihsel süreç içerisinde bazen değişiklik gösterse de göçün nedenleri genellikle aynıdır. Geçmişten günümüze yansıyan ve güzel bir örnek olan Dede Korkut Kitabı gerçek bir göç hikayesidir. Şöyle ki; Dede Korkut Kitabı, devletlerin sınırlarının bile muğlak olduğu, pasaport ve günümüz ulaşım araçlarının olmadığı, yaşam-doğa koşulları ve hayatın idamesi gibi nedenlerle göçün olduğu tarihi bir dönemi toplumsal yaşam ve çok farklı yaklaşım açılarından ele alır. Dede Korkut'ta göçün sebepleri; tespit edilebildiği kadarıyla altı temel nedene dayanmaktadır: politik nedenler, savaş, esaret, evlilik, fetih, felaketten kaçış olarak bahsedilmiştir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyunun göç etmesi siyasi sebeplerle ve can güvenliği için ana yurttan kaçış anlatılmaktadır. Yine Dede Korkut'ta, Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyunda günümüzde de uluslararası göç sebeplerinden olan, başka bir ülkeden ve kültürden birisiyle evlilik, aile birleşimi, evlilik nedeniyle göç gibi güncel konulara ilişkin tarihsel ve toplumsal bir örnek niteliği taşımaktadır (Yıldız, 2015:153-156).

1.5. TARİHSEL SÜREÇ

Göç olgusu, tarih boyunca insanların yaşamlarını devam ettirme ekseninde meydana gelmiş ve yaşadıkları dönemin şartları da bazen insanları göç etmeye sürüklemiştir. Böylece insanlar gerek bireysel gerekse de kitlesel olarak yaptıkları bu göç hareketleriyle devletlerin,

milletlerin ve dünyanın tarihini şekillendirmişlerdir. İnsan ile birlikte var olan göç olgusunun tarihini, dünya tarihinde ne kadar hayati olduğunun anlaşılması açısından, ana hatlarıyla ele almak yerinde olacaktır.

Göçler zaman itibarıyla ikiye ayrılabilir; ilki sınırı belirli olmayan devletlerin olduğu dönemde, ikincisi de bilhassa 18. Yüzyıl akabinde sınırları belirli olan milli devletler kurulduktan sonraki zaman diliminde olan göçlerdir. Birinci süredeki başlıca göçler; “Gotlar (Almanların ataları), Hunlar (Çinlilerin Hsiung-nu dediği Türk kavimleri), Cepizler, Avarlar, Peçenekler, Kumanlar (Kıpçak), Slavlar, Bulgarlar ve Macarların yaptığı göçlerdir” ve genel olarak bu göçler doğu yönünden batı ve kuzey yönünden güney istikametine doğru olmuştur. Bu ilk dönem göçleri günümüz Avrupa’sının etnik temellerini ve kültürünü oluşturmuşlardır. Gotlar, bilhassa Gotların bir kolu olan Ostrogotlar ve Vizigotlar, Roma İmparatorluğu’nun yıkılmasında birinci sırada rol oynamışlardır. Ostrogotlar’ın özellikle Ukrayna ve İtalya; Vizigotlar’ın ise Fransa ve İspanya tarihinde önemli yerleri vardır (Karpas, 2013:72). Dolayısıyla Almanların atalarının Avrupa’yı şekillendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bir göçmen toplumu olan Gotların Avrupa tarihindeki önemi ve yaptığı değişim göçün etkisini tarihsel olarak ortaya koymaktadır.

Naz’a göre (2015:14-15), “tarihteki ilk büyük kitlesel göç olayı; 4. yüzyıl ortalarında Çin devletinin egemenliğinden kurtulmak için batıya doğru hareket eden Hunların Karadeniz’in kuzeyine yerleşmesinden, buradan kaçan Cermen kavimlerinin yıllarca Avrupa Kıtasını istila etmesi olarak kendisini gösteren ve bugünkü Avrupa devletlerinin temelini attığı kabul edilen Kavimler Göçüdür.” Kitlesel göçlerin ülke ve milletlerin kaderini değiştirebilme potansiyelini görmek açısından Kavimler Göçü, tarihteki önemli bir örnektir. Özellikle son yıllarda Dünya’da yaşanan göç ve mülteci hareketlerinin göçe maruz kalan ülkelere, sonuçları belki yıllar sonra görülebilecek hayati etkileri olacağı öngörülmektedir.

Avrupa tarihini etkileyen Cengiz Han’ın oğul ve torunlarının göçü, bugünkü Rusya’da ve Ortadoğu’da Altınordu ve İlhanlılar sürecini başlatmış ve Cengiz Han’ın oğul ve torunları Müslümanlaşmışlardır. Sonra da 8.-15. yüzyıllarda Türk aşiretlerinin Anadolu’ya ve Rumeli’ye göç etmişler ve bu göçler de Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin kurulmasında etkide bulunmuştur. Birinci dönemde değişik sebeplerle zorla göç ettirilen topluluklar istila ile göçü beraber yürüterek işgal ettikleri yerlerde devletlerini kuramazlarsa eriyip yok olmuşlardır. Örnek olarak Batı’ya göçen Peçenekler ve Kıpçaklar devletlerini kurmayı başaramadıkları için ilk Rus devletleri olan Kiev Prensligi ve akabinde de Cengiz Han sülalesi orduları karşısında tutunamayarak Bizans’a veya Macaristan’a göç etmişler ve

Hristiyanlaşmışlardır. Belirli bir süre sonra da kimliklerini koruyamayarak kaybetmişlerdir (Karpas, 2013:73).

İkinci dönemde yani 16. yüzyıldan sonraki göçlerde iktisadi ve politik nedenlerin öne çıktığı görülmektedir. II. Dünya Savaşı'na kadar devam eden bu süreçte göçler Batı Avrupa ülkelerinden Kuzey ve Güney Amerika ülkeleri ile Avustralya'ya yönelmiştir. Bu dönemde insanların nüfus olarak daha fazla olan Batı Avrupa ülkelerinden nüfusu çok az olan yerlere akın etmesiyle Kuzey ve Güney Amerika bir nevi Avrupa'nın bir uzantısı haline gelmiştir (Karpas, 2013:73). Bir diğer ifade ile Avrupa'nın endüstriye geçişi ile birlikte, İngiltere, Hollanda, İspanya, Portekiz ve Fransa'da ortaya çıkan fazla nüfus, özellikle XVI. yüzyıldan XX. yüzyılın başına kadar olan süreçte, yeni keşfedilmiş yerlere ve sömürge ülkelerine göç etmişlerdir. Bu süreçte; Fransızlar önce Kanada'ya bağlı Quebec bölgesine akabinde Kuzey Afrika ülkelerine; 1846-1932 yılları arasında yaklaşık 18 milyon kişi İngiliz Adaları'ndan Kuzey Amerika, Güney Afrika, Yeni Zelanda, Avustralya ve Karayip Adaları'na; 10 milyon İtalya ve 5 milyon Almanya vatandaşı da bu dönemde Avrupa'dan ayrılarak diğer kıtalara göç etmiştir. 1821-1924 arasında toplamda 55 milyon Avrupalı deniz aşırı ülkeleri kendileri için yeni bir yurt olarak seçmiş, bu kişilerden 34 milyonu Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmeyi tercih etmiştir (Yılmaz, 2014: 1688). Bu veriler ışığında, Avrupalıların bu göç hareketleriyle neredeyse tüm dünyayı şekillendirdiği ve bu bölgelerdeki nüfusun büyük bir bölümünün menşinin Avrupa olduğu rahatlıkla söylenebilecektir.

Bu tablo günümüz dünyasındaki göç hareketlerine de benzer şekilde bakmak gerektiği izlenimini vermektedir. Çünkü yoğun göç alan ülkelerin gelecekteki nüfus yapısında, gelen göçmenlerin önemli bir çoğunluk oluşturacağı tahmin edilmektedir. Tarihsel verilerin ışık tuttuğu bu gerçeklik, yoğun göç alan bu ülkeleri ekonomik, sosyolojik, güvenlik, kültürel ve siyaset alanları başta olmak üzere pek çok konuda yoğun olarak etkileyeceği açıkça görülmektedir. Dolayısıyla göçmenlerin bu ülkelerin kaderini etkileyeceğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise göç akımlarında ciddi bir değişim meydana gelmiştir. Batı Avrupa'da nüfus artış hızı azalmış, buna karşılık üçüncü Dünya ülkelerinin Avrupa'nın sanayi ürünlerine olan talebinde artış olunca Avrupa'da yeni işgücüne ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Buradaki değişimde, teknolojiye ileri gidenlerin, sermayedeki artışın, üretimdeki fiyatların düşmesinin ve gelirlerin çok artması gibi pek çok faktörün etkisi vardır. Bunun sonucunda Türkiye'nin de dahil olduğu tüm üçüncü dünya devletlerinden Batı Avrupa ve Amerika'ya göç hareketi başlamıştır (Karpas, 2013:73-74). II. Dünya Savaşı'ndan

sonra yaralarını sarmaya çalışan ve göçmen kabul etmeye başlayan Avrupa ülkelerinin başında Almanya gelmektedir. Almanya, 1954 ile 1970 yılları arasında Yunanistan, İspanya ve Türkiye gibi ülkelerden işgücü alımı olmuştur (Naz, 2015:15). Göç veren ve göç alan ülkeler açısından değerlendirildiğinde, bu hareketliliklerin toplumsal yaşam ve kültür üzerinde ciddi etkileri olduğu düşünülmektedir.

Günümüz Avrupa'sının çalışan nüfusa ihtiyacının olamaması, gelen sığınmacıları kabul etmek istememe nedenlerinden en önemlisi olduğu düşünülmektedir. İş imkânları olmadığı ve gelenlerin ülkede yük oluşturacağı düşünüldüğü için kabul edilmemektedir. İkinci Dünya savaşından sonra ekonominin daha çok emek işgücüne dayalı olmasından dolayı göç kabul edilmiştir fakat günümüzde teknoloji ve yapay zekâ gibi faktörlerle işgücü talebi kalmadığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca 20. yüzyılda yaşanan I. ve II. Dünya Savaşları dünyanın birçok bölgesinde göçlere sebep olmuştur. Yapıları itibariyle II. Dünya Savaşı'ndan sonra olan ekonomik göçlerden farklı olan bu göçler, çoğunlukla devletlerin yıkılması ya da kurulması nedeniyle meydana gelen düzensizlikten ileri geldiğinden “mülteci” kimliği taşımaktadır. Bu manada bir taraftan I. Dünya Savaşı'nın akabinde Osmanlı ve Habsburg devletlerinin dağılmasıyla Orta, Doğu ve Güney Avrupa'da “sınırları kapsadıkları etnik toplulukların sınırlarıyla uyuşmayan” yeni devletler ortaya çıkarken, diğer taraftan “homojen bir ulus yaratma” çabası içinde Yunan, Polonyalı, Yahudi, Macar, Bulgar, Sırp ve Türklerden oluşan yeni göçmen kitlesi meydana gelmiştir. İlgili dönemlerde, bunlara, Rus devriminden ve Nazizm'den kaçan Yahudiler de eklenmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise sömürgelerin tasfiyesi ile Asya, Ortadoğu ve Afrika'da kurulan birçok bağımsız fakat problemlili ülke içinde meydana gelen etnik çatışmalar yeni göçlere sebep olurken bu göçlerle Bangladeş örneğindeki gibi yeni devletler kurulmuştur. Kısacası Abadan- Unat'ın belirttiği gibi “bazı durumlarda göçmenler yeni bir devleti, diğer bazı durumlarda ise yeni devletler yeni göçmen gruplarını yaratmışlardır” (Abadan- Unat'tan (2002) aktaran; Yılmaz, 2014: 1688).

Bu anlatılanların ışığında göç olgusunun tarihi değerlendirildiğinde; göç olgusu kavramında inançların da önemli bir yerinin olduğu, kutsal dinlere bağlı olan herkesçe bilinen bir gerçek olan insanlığın dünyadaki varlığının Âdem ve Havva'nın cennetten yeryüzüne göç ederek gelişi ile başladığı, sonraki tarihsel süreç içerisinde de insanlık var olduğu sürece de önemini koruyacağına bir gerçek olduğu anlaşılmaktadır. İslam tarihinin, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicreti ile temelini atıldığı ve yine aynı şekilde diğer inançlar ve milletlerin tarihleri göç temelinde değerlendirildiğinde göç olgusunun

önemi kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Müslüman ülkeler kültüründe göçün çok özel bir yeri vardır. Çağdaş siyasi yazarlar da göç konusuna çok önem vermişlerdir. Ali Şeriatî göçlerin bünyesinde hareketlilik ve değişikliği barındırdığını ve 622 hicretinin İslam'ın temel direklerinden birisi olduğunu ileri sürmüş, Pakistanlı Muhammed İkbal de aynı yönde fikirler ortaya koymuştur. Bu konular Türk okuyucusunu yakından ilgilendirmektedir, çünkü Osmanlı'nın ve Cumhuriyet Türkiye'sinin göçmen politikasının ve kültürünün İslami kökenleri olduğunu kimse inkâr edemez (Karpat, 2013:71). Son yıllarda yaşanan göç hareketleri de değerlendirildiğinde; özellikle Suriyeli, Afgan ve Pakistanlı göçmenler için Türkiye'ye gelmelerinde ortak dine ve kültüre sahip olunmasının etkili olduğu, ayrıca Türkiye'nin dini ve tarihi altyapısının göçe olan yaklaşımına şekil verdiği söylenebilecektir.

Sadece son yıllarda maruz kaldığı göç dalgası değil, ülke tarihinde gerek Osmanlı gerekse de Cumhuriyet dönemlerinde Türkiye'nin göçmenlere ve sığınma arayanlara ev sahipliği yapmış olduğu ve insana değer veren bir kültüre sahip olduğu görülmektedir.

Cumhuriyet ve Osmanlı döneminde öne çıkan başlıca kitlesel ve bireysel sığınma hareketleri TBMM'ye (2018: 242-243) göre şunlardır:

“1492'de binlerce Yahudi'nin İspanya'dan, gemilerle kurtarılarak Osmanlı İmparatorluğu topraklarına getirilmesi, 1709 yılında İsveç Kralı Şarl'ın beraberindeki yaklaşık 2 bin kişilik grupla birlikte sığınması, 1718 Pasarofça Antlaşması'nın ardından Macar Kralı II. Rakoczy Ferenc'in ve 1858 - 1864 yılları arasında Rus kaynaklarına göre yaklaşık 493.000 Müslüman Kafkas nüfusun Osmanlı İmparatorluğuna sığınması, yine 1864 senesinde Rus ordusundan kaçan yaklaşık 1 milyon Kafkas nüfusun Osmanlı İmparatorluğu topraklarına kabul edilerek, Balkanlar'a ve Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleştirilmesi (Çerkez Sürgünü), 1917 Bolşevik İhtilali'nin ardından Vrangel'in yaklaşık 135 bin kişiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'ndan koruma talep etmiştir Cumhuriyet döneminde ise, 1923-1945 yılları arasında Balkanlardan 800 bin kişi, 1933-1945 yılları arasında Almanya'dan 800 kişi, 1988 yılında Halepçe katliamından sonra Irak'tan 51.542 kişi, 1989 yılında Bulgaristan'dan 345 bin kişi, 1991 yılında Birinci Körfez Savaşından sonra Irak'tan 467.489 kişi, 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin kişi, 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişi, 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişi ülkemize sığınmıştır.”

Dönemsel olarak farklı türde göçlere sahne olmaya devam eden dünyamız, son yıllarda yoğun bir hareketlilik yaşamaktadır. Günümüzdeki bu göç hareketleri karşısında özellikle gelişmiş ülkelerin katı politikaları göç eden kişilerin yasal olmayan yollarla göç etmelerine neden olduğu görülmektedir. Bundan dolayı göç ile ilgili uluslararası literatür ve hukuki düzenlemelerde yer alan ve güncel olarak göç sorunlarına konu edilen düzenli ve düzensiz göç konusu üzerinde durmak yerinde olacaktır.

BÖLÜM II

2. DÜZENSİZ GÖÇ ve SİĞİNMACILAR

Göç, esas olarak "düzenli göç ve düzensiz göç" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Ekşi, 2018:1). "Yasadışı göç" yerine, "düzensiz göç" ya da "kağıtsız göç" şeklinde isimlendirilen göçler, kaynak, transit ve hedef ülkelerin düzenlenmiş normlarının dışında gerçekleşirken, "yasal göç" olarak adlandırılan düzenli göçler ise normlar çerçevesinde meydana gelen göçlerdir (Bayındır Goularas ve Sunata, 2015:24). Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkelerin, göçmenlerden karşıladıkları düşük kalifiyeli emek arzına gereksinimlerinin kalmaması ve bu kişilere dönük engellerin artması, bu insanların geçerli normlar dahilinde göç imkânı bulamamalarına ve bunun sonucu olarak da düzensiz göç hareketlerine yönelmelerine sebep olmuştur (Şahal Çelik ve Şemşit, 2019:284).

2.1. DÜZENLİ GÖÇ VE DÜZENSİZ GÖÇ

Uluslararası Göç Örgütü (IOM, 2009:26)'ne göre; düzenli göç, "kaynak ülkeden çıkışı ve hedef ülkeye seyahati, transit geçişi ve girişi düzenleyen yasal mevzuata uygun olarak bireylerin mevcut ikamet yerinden yeni bir ikamet yerine gitmeleri ve izin verilen yasal kanallar kullanılarak gerçekleşen" göçtür. Düzensiz göç ise; "hedef ülkeler açısından, göç mevzuatı uygun olmadan bir ülkeye giriş yapmak veya bir ülkede kalmak veya çalışmak anlamına gelmektedir. Kaynak ülke açısından ise örneğin, bir kişinin geçerli bir pasaportu veya seyahat belgesi olmadan uluslararası bir sınırı geçmesi veya ülkeden ayrılmak için idari koşulları yerine getirmemesi gibi durumlarda düzensizlik söz konusudur." Düzenli göçmen kavramı, literatürde yalnızca "göçmen" kelimesiyle ifade edilmekte iken, düzensiz göçmenler için çoğu kez, "yasadışı göçmen" kavramı tercih edilmektedir (Çıkrıkçı, 2019:114). Bununla beraber "kağıtsız göçmen" de kullanılan ifadelerden birisidir.

Türkiye'deki hukuki düzenlemelerde de uluslararası mevzuat hükümlerine uygun tanımlamalar yapılmıştır. 6458 sayılı YUKK'un 3(1)(1)maddesine göre göç; "yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı ifade eder." Ekşi (2018:1)'ye göre; düzensiz göçmen, "ülkeye girişleri, ikametleri, seyahatleri ve istihdamları yasal düzenlemelere aykırı olan yabancılardır", Türkiye açısından düzensiz göçmenin hukuki tanımı ise, "Pasaportu, pasaport yerine geçen belgesi ya da vizesi olmaksızın Türkiye'ye giren,

sınır ihlalleri yapan, ikamet veya çalışma izni olmaksızın ya da söz konusu izinlerin süresi bittiği halde sürelerini uzatmaksızın Türkiye'de ikamet eden veya çalışan yabancılar, düzensiz göçmenleri” oluşturmaktadır.

Yapılan bu açıklamalarda kaynak, transit ve hedef ülke kavramları göze çarpmaktadır. Kaynak ülke, bireylerin bulunduğu ülkelerin sınırları dışında başka bir ülke topraklarına geçici ya da kalıcı olarak yerleşme gayesiyle terk ettikleri ülkeyi; transit ülke, göç hareketlerinin içinden geçtiği güzergahtaki ülkeyi; hedef ülke ise göç hareketleri için varılacak hedef konumundaki ülkeyi ifade etmektedir. Düzensiz göç konusunun hedef ülke, transit ülke ve kaynak ülkeler yönünden farklı anlamlar taşıması nedeniyle her biri için ayrı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Göç İdare Genel Müdürlüğü'ne (2020a) göre;

“Düzensiz göç, hedef ülkeler açısından, ülkelerine yasadışı yöntemlerle gelen veya yasal yollarla gelip yasal çıkış süreleri içerisinde çıkmayan kişileri; kaynak ülke açısından, ülkesini terk ederken gerekli prosedürlere uymayarak ülke sınırlarını geçen kişileri; transit ülkeler için ise, kaynak ülkelerden hedef ülkeye ulaşmak için yasal ya da yasal olmayan yollarla ülkeye girip bu ülkeyi bir geçiş ülkesi olarak kullanıp ülke sınırını terk eden kişileri kapsamaktadır.”

Tablo 2.1. Düzensiz Göç Kategorileri

	Yasal İkamet	Yasadışı İkamet
Ülkeye yasal giriş	Yasadışı çalışma	Yasadışı çalışma /işsizlik
Ülkeye yasadışı giriş	Yasadışı çalışma	Yasadışı çalışma /işsizlik

Kaynak: (Şimşit, 2018:218)

Tablo 2.1’de gösterildiği üzere, düzensiz göç Şimşit (2018:218)’e göre şu şekillerde gerçekleşebilir:

- Yasal giriş, yasal ikamet fakat yasadışı çalışma.
- Yasal giriş, yasadışı ikamet ve yasadışı çalışma.
- Yasal giriş, yasadışı ikamet, işsizlik.
- Yasadışı giriş, yasallaştırılmış ikamet, yasadışı çalışma.
- Yasadışı giriş, yasadışı ikamet ve yasadışı çalışma.
- Yasadışı giriş, yasadışı ikamet, işsizlik.”

Düzensiz göç genellikle bir ülkeye normal veya yasal olmayan yollarla giriş yapılması olarak bilinmektedir. Fakat yukarıda da açıklandığı gibi yasal olmayan yollarla giriş olduğu gibi yasal olarak giriş yaptıktan sonraki aşamalarda da düzensiz göçmen

konumuna gelebilmektedirler. Yasal olarak giren bir göçmen yasal ikamet ve yasal çalışma kriterlerine uymadığı durumda da düzensiz göçmen pozisyonunda kalmış olmaktadır.

İnsanların zaman içerisinde durumlarının değişebilmesinden dolayı düzensiz göçle alakalı bu kategoriler arasında kati bir ayırım yapmak güçtür. Örneğin, bir göçmen yasal olarak geldiği devlette aldığı vizenin süresini geçirerek kalmaya devam edince düzensiz göçmen sınıfına girmesi mümkündür. Daha sonra yasal statü verilip sonra tekrar düzenli göçmen statüsünü kazanabilir. Sonrada, yasadışı çalışırsa tekrar düzensiz göçmenlerin kategorisine girebilir. Bu, düzensiz göçün kapsam alanının geniş ve değişken olduğunun bir göstergesidir (Şemşit, 2018:219).

Düzensiz göçmenler yasal olmayan yollarla giriş veya vizenin süresinin bitmesi sebebiyle transit veya hedef ülkede hukuki statüden yoksun olan kişilerdir. Bu terim aynı zamanda, bir transit veya hedef ülkeye yasal yollarla giriş yapan, ancak izin verilen kalma süresini geçiren ve sonrasında izin verilmeden çalışmaya başlayan göçmenleri de kapsamaktadır. BM'ye göre; “cezai bir anlam içermesi ve göçmenlerin insanlığını göz ardı etmesi bakımından ‘yasadışı’ ifadesinden ziyade ‘düzensiz’ ifadesi tercih edilmektedir” (IOM, 2009:27). Şu da var ki, düzensiz göçmen kelimesinin dahi sorunlu bir telaffuz olduğu eleştirisi de ifade edilmektedir. Bu husus hakkında özellikle Avrupa’da, bazı kesimlerce üzerinde kafa yorulduğu ve kelimelerin taşıdığı anlam ile uygulamadaki durumun sorgulandığı görülmektedir.

Frantziou ve diğerlerine (2014:3) göre “AB kanun dilinin problemlili olduğu da ifade edilmektedir. Irkçılığın, AB mevzuatına ve politikalarına ve özellikle sığınma arıyor olsa bile, AB’ye izin almaksızın giren AB’li olmayan göçmenler için rutin olarak kullanılan düzensiz göçmen terimine yerleştiği” bile ileri sürülmüştür. AB’nin göçle ilgili uyguladığı politikalar, kendi bünyesinde de önemli ithamlara varacak şekilde tartışıldığı görülmektedir.

Uyguladığı politikalardan birisi de Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi’dir. AB Konseyi tarafından 2003 yılında yayınlanan Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi’nde, uluslararası politikada güvenliğe ve özelde de Avrupa güvenliğine eklenen yeni çok boyutlu tehditler arasında dikkat çekilen noktalardan birisi de düzensiz göç konusudur (Çıkrıkçı, 2019:114). Avrupa ve gelişmiş devletlerin düzensiz göçü bu şekilde ulusal güvenlik sorunu olarak görmesi ve güvenlik önlemlerini artırma yönündeki çalışmaları bu soruna farklı bir boyut kazandırdığı görülmektedir. Bu anlamda dünyada tartışmalar, düzensiz olarak yani yasal yollarla göç etmeyen veya edemeyen göçmenlerin üzerine yoğunlaşmıştır.

Görüldüğü üzere düzensiz göçmenlere olan yaklaşım olumsuz bir görünüm arz etmektedir. Halbuki Benhabib'in de dediği gibi, "hiçbir insan yasa dışı değildir, demokratik toplumlarda yabancılara toplumun üyesi olabilme imkânı verilmeli ve insan haklarına uygun düzenlemeler yapılarak demokratik toplum bu düzenlemelere göre kendini örgütlemelidir" (Bozbeyoğlu, 2015:76). Ülkelerin bu şekilde göç konusunu etkin şekilde yönetmesi sayesinde sığınmacıların topluma uyum sağlaması ve mutlu olması sağlanacaktır.

Göçün iyi yönetilmesi sayesinde göçmenler, göç yolundaki tüm ülkelerde katma değer yaratırlar. Fakat, küresel boyuttaki zorunlu göçlerin ve düzensiz göç hareketlerinin artması bu göçlerin etkin olarak yönetimini güçleştirmektedir (Şahal Çelik ve Şemşit, 2019:281).

Düzensiz göçün son yıllarda önemli oranda artması, sığınma arayanların sayısının artmasına neden olmuş ve göç sürecinin yönetilmesini zorlaştırmıştır. Düzensiz göçlerin artması durumu, aslında var olan mülteci ve sığınmacı kavramları gibi uluslararası koruma mekanizmalarını ön plana çıkarmış ve günümüz koşullarındaki işlerliği ve güncel durumdaki göç gerçeğine cevap verebilirliği tartışılır hale gelmiştir.

2.2. SİĞINMACILAR ve MÜLTECİLER

Sığınmacılar ve mülteciler hayatlarını ve güvenliklerini tehlike altına atan savaş, işkence ve diğer etkenler nedeniyle vatanlarını terk ederek uluslararası koruma talep eden göçmenlerdir (Bartram vd., 2017:229).

Mülteciler fiili ve hukuki mülteci olarak iki türdür. Fiili mülteci, sığınmacıyı, yani mülteci olmak için yapmış olduğu başvurusu sonuçlanmamış kişileri tanımlamak için kullanılmıştır. Hukuki mülteci ise, başvurusu değerlendirilerek kabul edilen ve hukuki olarak kendisine mülteci statüsü tanınan kişilerdir (Özbek, 2019:41).

Uluslararası Göç Örgütü'ne göre yerinde mülteci (IOM, 2009: 100), "menşe ülkelerinden ayrıldıklarında mülteci olmayan ancak daha sonra mülteci haline gelen kişilerdir." Dolaşım halindeki mülteci (IOM, 2009: 24) ise; "doğrudan zulüm görebilecekleri bir ülkeye gönderilmemelerine rağmen sığınma talepleri reddedilen veya taleplerini incelemeye istekli bir Devlet bulamayan ve sığınma arayışı içerisinde bir ülkeden diğerine giden veya gönderilen mültecilerdir."

UGÖ'ye göre (IOM, 2009:65) mülteci, "bir devlet veya Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından menşe ülkedeki objektif koşullar baz alınarak Cenevre Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımındaki kriterleri yerine getirdiği

varsayılarak mülteci kabul edilen kişilere denir.” Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi’nde (1951) ise mülteci;

“İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıslar” olarak ifade edilmektedir.

Mülteci statüsü, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi ile uluslararası boyutta yasal geçerlik kazanan ortak bir korumadır. Fakat bu tanımda dikkat çeken bir husus bulunmaktadır, özellikle son yıllarda kitlesel sığınma hareketlerine de sebep olan savaş, çatışma gibi durumlar sözleşmedeki mülteci tanımında olmadığı, uygulamada ise statü değerlendirmesini yapan devletlerin veya BMMYK’nin bu insanlara hukuki olarak mülteci statüsünü verebildiği görülmektedir. Dolayısıyla sözleşmedeki tanımlama içinde yer almamasına rağmen yorumlama ile statü verilebildiği anlaşılmaktadır. Bu durumdan da aslında gerek BMMYK gerekse de devletler isterlerse diğer sığınmacılara yapacakları yorumlama ile statü verebilecekleri ve zorunlu olarak yerinden edilen insanların mağduriyetini gidererek çözüm üretebilecekleri değerlendirmesini yapmak yanlış olmayacaktır.

Şen ve Özkorul (2016:92)’a göre sığınmacı kavramı ise, “vatandaşı olduğu ülkenin dışında uluslararası koruma arayan ancak statüleri henüz resmi olarak belirlenmemiş kişiler için kullanılmaktadır.” Statü başvurusu belirlenip neticelene kadar kişiler sığınmacı olarak vardığı ülkede kalabilme hakkına sahiptir.

Sığınma kelimesi etimolojik açıdan “koru(n)ma” kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Aynı zamanda sığınma kelimesine tutsaklıktan kurtulma, özgürlüğe kavuşma ve dokunulmazlık gibi anlamlar yüklenmiştir. Uluslararası Hukuk Enstitüsü tarafından “koruma arayışında olan kişiye, bir devletin kendi sınırları içerisinde veya kontrol alanı dahilindeki bir başka yerde bu korumayı sağlaması” şeklinde yapmış olduğu sığınma tanımının özünde günümüzdeki “uluslararası koruma” kavramının da temeli olduğu düşünülmektedir. Diğer yandan sığınma kişiler açısından bir “korunma talebi/arzusu/beklentisi” iken sığınılan ülke veya uluslararası kuruluş açısından ise “koruma yükümlülüğü veya yetkisi” olarak değerlendirilmektedir. Bireyin korunması BMMYK tarafından ise, “bireyin; insan hakları, mülteci ve uluslararası insancıl hukukun ruhuna ve

lafzına dayanan haklarına tam bir saygı gösterilmesi amacını içeren her türlü eylem” şeklinde ifade edilmektedir. Temel hakların ihlal edilmesi ya da böyle bir tehdidin kişiye yönelmesi sonucunda kişiler bu tehlikeden korunmak için kaçma, uzaklaşma ve kurtulma faaliyetini niteleyen sığınma kavramı, bahse konu faaliyetin gerçekleştiği yer açısından kendi içinde farklı türlere ayrılmaktadır. İlgili devletin diplomatik olarak korunduğu Büyükelçilik, konsolosluk gibi yerlere yapılan sığınma, diplomatik sığınma olarak adlandırılırken, ülke topraklarına gidilerek sınırları içerisinde veya sınırda gerçekleşen sığınmaya da ülkesel sığınma şeklinde tanımlanmaktadır (Özbek, 2019:22-23). Dolayısıyla sığınma kavramının anlam karmaşalarının önüne geçebilmek için her yönüyle iyi anlaşılması gerekmektedir. Çünkü sığınmacı ve mülteci kavramları arasında anlam olarak karışıklık olduğu ve birbirinin yerine kullanıldıkları görülebilmektedir.

Sığınmacılar ve mülteciler savaş, çatışma ve işkence gibi sebeplerle mevcut durumlarında ortaya çıkan bozulma sonucunda göç ederler. Sığınmacı ve mültecilerin zorunlu olarak göç ettikleri diğer türdeki göçmenlerin ise gönüllü göç gerçekleştirdikleri ortak bir algıdır. Bununla birlikte mültecilerin çoğunun şiddet ile karşı karşıya geldiği veya en azından bu durumun tehdidi ile karşılaştığı kesin bir gerçek olmasına rağmen, bu ayrımı gerçekte uygulamak zordur (Bartram vd., 2017:229).

Sığınma ile iltica etme arasındaki farklılığın da anlaşılması gerekmektedir. Sığınma, zulümden veya tehlikesinden kaçış şeklinde zorunlu göç şeklinde, belirli bir forma sahip olmayan yol ve yöntemle, başka ülkelere gitme amaçlı yer değiştirmedir. İltica ise öncelikle bir yer değiştirme hareketinden daha çok başvurusu ve sonuçlanma aşamasına kadar genellikle yazılı olarak belirlenmiş, sınırları belirlenmiş, belli bir forma ve yöntemle sahip, yani hukuksal sınırları belli bir hak talep etme davranışı olarak tanımlanmaktadır. İltica talebinin hukuki olarak öznesi ise mültecilerdir (Özbek, 2019:26-27).

Mülteci göçü veya sığınma hakkının kullanılması her ne kadar düzenli göçler neticesinde de gerçekleşebiliyor olsa da daha çok düzensiz göçler neticesinde ortaya çıktığı bir gerçektir. Bu bağlamda düzensiz göçmenlerin göç yolundaki tüm normları ihlal edip sığınma araması, göçün zorunluluğu ve mültecilik kriterlerini sağlaması konusunda tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

Bazı devletler, sığınma arayanların çoğunun, aslında mülteci özelliklerinin taşımadığını ve bu kişilerin ekonomik göçmen olduklarını iddia etmektedir. Bu şekilde değerlendirilince de sığınma başvuruları 1951 Sözleşmesine göre geri çevrilmektedir. Fakat

başta Latin Amerika ve Afrika'daki ülkeler olmak üzere, bazı ülkeler, mülteci kavramının tanımını genişletilmiştir (BMİHYK, 1993).

Mülteci ile ekonomik göçmen kavramları da her zaman gündemde olduğu, sığınmacıların mülteci olarak mı ekonomik göçmen olarak mı değerlendirileceği hususunun tartışılan bir konu olduğu anlaşılmaktadır.

BMMYK Tüzüğü 6/e. maddesine göre; “mülteci olarak tanınmasına bağlı koşullar ortadan kalkmış olmasından dolayı, uyruğunda olduğu ülkenin koruması altına girmeyi reddettiğini artık kişisel tercihin dışındaki nedenlere dayandıramamaktaysa, yalnızca ekonomik nitelikli nedenler” mülteci statüsü açısından geçerli kabul edilmemektedir. Şimdikin tersine işgücüne ihtiyacın olduğu dönemde, BMMYK'nın sadece ekonomik sebeplerle göç edenleri mülteci tanımının dışında bırakacak şekilde bir düzenlemenin yapılması dikkatleri çekmektedir. Getirilen bu kısıtlama, BMMYK'nın karşılaşacağı durumu 1950 tarihinde öngörerek sorunun boyutunu önceden tahmin ettiği ve ekonomik göçmenlik ile mültecilik arasında ayırım yapılmasının giderek zor bir hal alacağını öngördüğünü söylemek mümkündür. Fakat daha o yıllarda BMMYK'nın kuruluş tüzüğünde yapılan düzenlemelerle ekonomik temelli yer değiştirmeler önlenmek istense de alınan tedbirlerin yetersiz kaldığı rahatlıkla görülmektedir (Özbek, 2019:33).

Mülteci ve ekonomik göçmen arasındaki farklılık ve sığınmacıların hangi kapsamda değerlendirileceği en yoğun tartışmalardan birisidir. Bazen ekonomik göçmenlerle mültecilerin ayırt edilmesi zor olabilir. Refworld'a (2013:16) göre göçmen, “mülteci tanımında belirtilenlerin dışındaki nedenlerle başka bir ülkede yerleşmek üzere kendi rızasıyla ülkesini terk eden kimsedir.” İnsanların hayatında değişiklik yapma ya da macera yaşama arzusu, ailesinden veya kendisinden kaynaklanan sebepler kişileri ülkesinden ayrılmaya sevk etmiş olabilir. Eğer kişiler yalnızca, ekonomik nedenlerle hareket ederek göç kararı aldıysa, bu insanlar mülteci değil, ekonomik göçmendir. Diğer yandan yine Refworld'un (2013:16) da belirttiği gibi “ekonomik düzenlemeler toplumun belirli bir kesiminin ekonomik yaşantısını tahrip ederse, belirli bir etnik veya dinsel grubun elinden ticari haklarının alınması veya bu gruba ayrımcı ya da aşırı vergiler uygulanması gibi, bu politikanın mağdurları ülkelerini terk ettiklerinde mülteci olabilirler.” Bu bahsedilen hususlardan da anlaşılacağı üzere Cenevre Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımı sınırlı kalmaktadır. İnsanlar mevcut durumunda hayati tehlikesi olmasa bile savaş, çatışma ve siyasi istikrarsızlıkların yol açtığı ekonomik problemler sonucunda işsizlik ve fakirlikle mücadele etmek zorunda kalmaktadır veya insanlar daha özgür yaşamı istemektedir. Bu

durumda onları, çoğu zaman düzensiz olarak, göç etmeye zorlamaktadır. Bu zorunlulukla düzensiz göçmen konumuna gelen ve sığınma arayan insanlar mülteci ve ekonomik göçmen tartışmasının arasında kalmaktadır.

Mülteci veya ekonomik göçmenden daha ziyade yapılan sığınmanın sebebinin ne olduğu ve mülteci kavramın içeriğinin ortaya konulmasında üzerinde durulan kritik hususlardan birisi de göçün gönüllü veya zorunlu olarak yapılıp yapılmadığıdır. “Mültecilerin cenneti aramak için değil, yaşadıkları cehennemden kurtulmak amacıyla göç ettiklerini” söyleyen Kuhlman bu konuda farklı bir bakış açısı ortaya koyarak göçmelerin aksine mülteciler için iten faktörlerin daha etkili olduğunu ileri sürmüştür. Goodwin-Gill ise mültecinin tahammül edilemez bulunan şartlardan ve kişisel durumlardan kurtulmak ve kaçmak isteyen kişi olduğunu ifade etmiştir. Bu kaçışın istikameti özgürlük ve güvenlik iken hedefi çoğunlukla belli değildir (Özbek, 2019:28-29). Görüldüğü gibi yapılan tanımlamalarda sığınmacı ve mülteciler bulunduğu yerden zulüm, baskı gibi bazı gerekçelerle göç etmek istedikleri, ülkesini terk etmeye iten faktörün de zorunluluk olduğu anlaşılmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde mültecilerin durumuna bu noktada değinmek yerinde olacaktır. Mülteci kavramı ve sığınma konusu, M.Ö. 2000’li yıllara kadar uzanmaktadır. Sınırların dahi olmadığı bu dönemlerde bile sığınma ve mülteci kavramlarıyla karşı karşıya gelmesi konunun önemine bir kez daha vurgu yapmaktadır. Modern anlamdaki devletler kurulduktan sonra ilk örneği ise, 30 Yıl Savaşları ve sonrasında kitleler halinde gerçekleşen hareketler oluşturmaktadır. Balkan ve I. Dünya Savaşlarından sonra, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun yıkılması ile birlikte milyonları aşan sayıdaki insan, Avrupa’da değişik bölgelere sığınmak zorunda kalmıştır. Gerçekleşen bu hareketlilik, II. Dünya Savaşı’ndan sonra en yüksek düzeye ulaşmıştır. İlgili zaman aralığında, Avrupa’da, bir kısmı da Türkiye’ye sığınan, 20 milyon kişinin yer değiştirdiği bilinmektedir. 1990’lı yıllara yaklaşıldığında; Asya, Latin Amerika ve Afrika söz konusu hareketliliklerin en fazla karşılaşıldığı bölgeler olmuştur. 20. yüzyılın sonlarına doğru ise, bilhassa; savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım olaylarındaki artış, dünya genelindeki sığınmacı ve mülteci sayısında büyük oranda artışa sebep olmuştur (Ergüven ve Özturanlı, 2013:1010-1011).

II. Dünya Savaşı’ndan sonra sığınma ve mülteci hareketlerinin artması ve ihtiyaç duyulduğu için hazırlanan “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi,” mültecileri ilgilendiren uluslararası ölçekte ve Birleşmiş Milletler düzeyinde

hazırlanarak uygulamaya konulan ilk hukuki düzenleme özelliğini taşımaktadır. 1967 yılında ise görülen lüzum üzerine “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü” düzenlenerek 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde bazı değişiklikler yapıldığı görülmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi, BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1950 tarihinde toplanan konferansta kabul edilmiş, 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre’de imzalanarak ve 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlük kazanmıştır. Türkiye ise Sözleşmeyi 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalayarak ve 29 Ağustos 1961 tarihinde ihtirazı kayıt ile onaylamıştır. Türkiye'nin ihtirazı kaydı şöyledir: "Bu sözleşmenin hiçbir hüküm mülteciye Türkiye’de Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz.” 1967’de New York’ta imzalanan 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne ek protokolü Türkiye 1968 yılında onaylamıştır (Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020).

1951 Cenevre Sözleşmesi’nin yanında bölgesel düzeyde yayınlanan belgeler de bulunmaktadır. Bu belgeler 1951 Sözleşmesinden farklı maddeler de içermektedir. Bu belgelerde mülteci tanımında değişiklikler ve statü kabulünde uygulanabilecek farklılıklar mevcut olduğu görülmektedir.

Afrika’daki mültecilerle ilgili düzenleme olan Afrika Birliği Örgütü (AfBÖ) Sözleşmesi’nde (10 Eylül 1969) mülteci tanımında farklılıklar vardır. AfBÖ Mülteci Sözleşmesi, etik ve hukuki perspektiften 1951 Sözleşmesinden sonra hazırlanan en önemli referans belgesi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca günümüz ihtiyaçlarını ve mülteciliğin gerçekliklerini net bir şekilde karşıladığı; bu nedenle de mülteciliğin özünü daha güzel bir şekilde yansıttığı ifade edilmektedir. Bu sözleşmede yapılan mülteci tanımında, coğrafi ve tarihsel sınırlamalara yer verilmemiş; 1951 Sözleşmesine ek olarak karışıklık, şiddet ve savaş gibi sebeplerle ülkelerini terk edenler de mülteci tanımına dahil edilmiş; iç karışıklık, şiddet ve savaş sebebiyle mülteci kabul edilenler için haklı zulüm korkusu şartı aranmamış; bireysel ve grupsal mülteciliği kapsamına dahil etmiştir. Ayrıca AfBÖ Mülteci Sözleşmesi’nde mültecilik tanımına ilave edilen “*kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar*” ifadesiyle, geniş yorumlar getirilmesine olanak sağlamıştır. Böylece kuraklık, açlık, sel baskınları gibi doğal afetlerin de kamu düzenini ciddi biçimde bozabilecek etkileri olabileceği, bundan dolayı insanların tehlikenin olmadığı başka yerlere sığınabilecekleri belirtilmektedir (Özbek, 2019:37-38).

Cartagena Mülteciler Bildirgesi’nde (10-22 Kasım 1984) 1951 Sözleşmesinin ve 1967 Protokolündeki tanım içeriğinin yanı sıra, “yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri, ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan

dolayı hayatları, güvenlikleri ya da özgürlükleri tehdit altında olduğu için ülkelerinden kaçan kişileri de kapsayacak” şekilde genişletilmiştir. Görüldüğü gibi, Cartagena Bildirgesindeki mülteci tanımını daha geniş kılan husus, zulüm olmasa bile özgürlüğün tehlikede olduğu hallerde de insanlar yaşadığı yeri terk ettiğinde mülteci statüsü elde edebilecek olmalarıdır (Özbek, 2019:37-38).

Arap Ülkelerindeki Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi’nde (1994) ise “etnik köken” kaynaklı zulüm faktörü eklenerek tanım genişletilmiştir. 1951 Sözleşmesinde yer almazken AfBÖ Mülteci Sözleşmesi ve Cartagena Bildirisindeki geniş kapsamlı yaklaşıma paralel şekilde Arap Sözleşmesi’nde mülteci tanımına “yıkıcı olaylar” ifadesi eklenmiş, ayrıca diğer metinlerin hiçbirinde bulunmayan “doğal afetler” durumu ilk defa Arap Sözleşmesi’nde mülteci tanımına eklenmiştir. Dolayısıyla Arap Sözleşmesi’nin 1951 Sözleşmesi, Cartagena Bildirgesi ve Afrika Birliği Örgütü Mülteci Sözleşmesi’nden daha geniş bir mülteci tanımına yer verdiği söylenebilir (Özbek, 2019:39-40).

1951 Cenevre Sözleşmesi’nden sonra bölgesel düzeyde yayınlanan belgelerdeki değişikliklerde de görüldüğü gibi tanım genişlemiştir. Bu belgelerde mülteci tanımındaki değişiklikler ve statü kabulünde uygulanabilecek farklılıkların 1951 Sözleşmesi’ne göre daha kapsayıcı olduğu görülmektedir. Bu farklılıklara gerek bölgenin gerekse de zamanın ve şartların gerektirdiği yenilikler olarak bakmak mümkündür.

Mülteci ve sığınmacı kavramı dışındaki uluslararası koruma statüleri, dünya genelinde farklı şekillerde ve isimlerde uygulanabilmektedir. AB hukuku kapsamında, sığınmacılar uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişiler olarak nitelendirilmektedir. Vasıflandırma Yönetmeliği’nin 13. maddesi açık şekilde mülteci statüsü ve 18. maddesi uluslararası korumaya ihtiyacı olan fakat mülteci statüsü için gerekli koşulları sağlamayanlar için ikincil koruma statüsü elde etme hakkı vermektedir. Ayrıca aynı yönetmelik uluslararası koruma ihtiyacı olduğu tanınmış kişilere, ikamet izni alma hakkı vermektedir ve mülteciler ile ikincil korumadan faydalananların bazılarının seyahat belgesi hakkı tanımaktadır (Aldırmaz, 2017:87-88).

Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni bazı beyanlarla onaylamıştır. Cenevre Sözleşmesi ile alakalı olarak Türkiye tarafından beyan edilen ilk mesele “tarihe ilişkin bir sınırlamadır.” Fakat zaman kısıtlaması 1967 New York protokolü ile kaldırılmıştır. Türkiye’nin, Cenevre Sözleşmesi ile alakalı ikinci beyanı, “Cenevre Sözleşmesi’nin hiçbir hükmünün Türkiye’de Türk vatandaşlarına verilen haklardan daha fazlasının mültecilere

verdiği şekilde yorumlanamayacağına ilişkindir.” Türkiye’nin, Cenevre Sözleşmesi ile alakalı üçüncü ve son beyanı “coğrafi alan/mekân” kısıtlanmasına ilişkindir. Bu durumda, Türkiye, yalnızca Avrupa’dan gelenler için mülteci statüsünü tanıyacaktır (Ekşi, 2018:44-45).

“Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerini Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” 1994 yılında yürürlüğe girmiş ve 2014 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Yönetmelik, adı uzun olduğu için kısaca İrtica ve Göç Yönetmeliği veya 1994 Yönetmeliği olarak da anılmaktaydı. 1994 Yönetmeliği kapsamında yalnızca Avrupa ülkelerinden gelen kişiler mülteci; Avrupa ülkelerinden gelmeyenler de sığınmacı olarak kabul edilmişti. 1994 yönetmeliğinde yer alan sığınmacı kavramının yerine 11.04.2013 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak ve yayımından bir yıl sonra da yürürlüğe girmiş olan YUKK’da şartlı mülteci kavramı kullanılmıştır (Ekşi, 2018:46). Türkiye, 1994 Yönetmeliğindeki “sığınmacı” kavramı ve YUKK’daki “şartlı mülteci” düzenlemesi ile aslında 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne ilişkin Türkiye’nin getirmiş olduğu kısıtlamalardan birisi olan coğrafi alan kısıtlamasının gereği olan yasal düzenlemeyi yaptığı görülmektedir.

Diğer yandan YUKK’ta dikkat çeken bir husus “sığınmacı” ve “mülteci” kavramları arasında net bir ayırım yapılmamış, bunun ötesinde sığınma kavramına hiç yer verilmeyen bu kanunda “şartlı mülteci” olarak sığınma kavramına karşılık yeni bir kavram ortaya konmuştur (Özbek, 2019:28).

6458 sayılı YUKK’da “uluslararası korumadan yararlananlar; mülteciler, şartlı mülteciler, ikincil korumadan yararlananlar ve geçici korumadan yararlananlar olarak düzenlenmiştir” (Ekşi, 2018:41-54). Mülteci, Cenevre Sözleşmesi’ndeki tanım kapsamında Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle verilen statüyü ifade eder (GİGM, 2020b). Şartlı mülteci ise, “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle Cenevre Sözleşmesi’ndeki mülteci tanımına kapsamındaki kişilere verilen statüyü ifade eder. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir” (Mevzuat, 2020).

YUKK’taki (Mevzuat, 2020) ikincil koruma ile ilgili düzenleme ise,

“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,

uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.”

şeklindedir.

Geçici koruma ise, kitlesel akın durumlarında verilmektedir ve Türk yasal mevzuatında geçici koruma, hukuki anlamda ilk defa YUKK ile düzenlenmiştir (Ekşi, 2018:53). YUKK 91. maddesinde, “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir” (Mevzuat, 2020) denilmektedir. 2013 yılında yürürlüğe giren YUKK ile genel bir çerçeve çizilen ve özellikle 2011 yılından sonra Suriyeli kitlesel akınına maruz kalan ülkemiz için geçici koruma konusu hayati önemdedir. Ayrıntılı olarak düzenlenen Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 2014 yılında yürürlüğe girmesiyle de konunun yasal boyutu hayata geçirilmiştir.

Kitlesel akın ile gelen göçmenler hangi ülkeden geldiğine bakılmaksızın, Geçici Koruma Yönetmeliği'nin kapsamına gireceği ve gelenlere geçici koruma sağlanacağı anlaşılmaktadır.

Geçici kuruma kapsamındaki Suriyelilerin hukuki durumunu yönelik kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Çıkan çatışmalardan sonra ilk başlarda yaşanan kitlesel göç akınlarının geçici olduğu, çatışmaların sona ermesi ile birlikte Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönecekleri düşünülerek, savaş ve çatışmalardan kaçıp Türkiye'ye sığınan Suriyeliler, hukuki olarak herhangi bir karşılığı bulunmayan “misafir” şeklinde tanımlanmıştır. Suriye krizinin giderek derinleşmesi ile birlikte küresel ve bölgesel ölçekteki oyuncuların sahaya inmesi sorunu daha da karmaşık ve içinden çıkılmaz bir hale sokmuş ve misafir olarak tanımlanan Suriyelilerin kısa sürede ülkelerine dönemeyeceklerinin anlaşılmasıyla beraber 6458 sayılı YUKK ve bu kanuna istinaden çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde ülkemizdeki Suriyeliler geçici koruma altına alınmıştır. Geçici koruma müessesesi önceden tahmin edilemeyen ve acil nitelikteki bir durum nedeniyle ortaya çıkan akınlar neticesinde ülkesini terk etmek zorunda kalarak sığınma arayan şahısların korunmasını temin etmek için geliştirilmiş bir statüyü ifade etmektedir. Geçici koruma düzenlemesi çerçevesinde Suriyeli sığınmacıların sınırsız bir şekilde kalma, zorla geri göndermeme ilkesinin güvence altına alınması ve acil gereksinimlere cevap veren kabul

ve düzenlemelere ulaşmalarını içerecek şekilde koruma ve yardım sağlanmaktadır (Çapar ve Koca, 2018:14-15).

Vatansızlar ilk bakışta mülteci kişilerle aynı durumda gibi görülseler de esasında farklıdırlar. Vatansız Kişilerin Hukuki Statüsüne İlişkin BM Sözleşmesinin 1. maddesi ve Uluslararası Göç Örgütü'ne göre vatansız kişi; “herhangi bir devletin kanunlarının işleyişi çerçevesinde vatandaş olarak sayılmayan kişi” olarak tanımlamıştır. Vatandaş olarak sayılmayan kişi tabi bir şekilde vatandaşlığın getirdiği haklardan, diplomatik korumadan, ikamet etme hakkından ve seyahat etmesi halinde ülkeye dönüş hakkından yararlanamayacaktır (Özbek, 2019:42-43). Görüldüğü gibi vatansızların mültecilerden farklı olduğu dolayısıyla da hukuki olarak mültecilerden farklı bir yaklaşımın olduğu açıktır.

Dolayısıyla dünyada ve bölgemizde gelişen olaylar göç olgusunun farklı yüzleriyle karşılaşmamıza neden olmaktadır. Bu noktadan hareketle dünyadaki ve ülkemizdeki güncel durumun irdelenmesi, konuyu kavramamız açısından gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

2.3. DÜNYA VE TÜRKİYE'DE DURUM

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'ne (BMİHYK, 1993) göre; “mülteci konusu, uluslararası toplumun birbirine olan karşılıklı bağımlılığının klasik bir örneğini oluşturmaktadır ve bir ülkenin sorunlarının aynı zamanda diğer ülkeler için nasıl sonuçlar doğurabildiğini açıkça göstermektedir.” Bu yüzden dünyadaki göçmen ve mülteci sayıları ile diğer istatistiki verileri incelemek faydalı olacaktır. Çünkü göç ve göçmenlerle ilgili istatistiki veriler göç eğiliminin anlaşılmasına yardımcı olacak, devletlerin göçmenler ve mültecilerle ilgili uygulanacak politikalarına ışık tutacaktır. Ayrıca ülkeler kendi durumlarını uluslararası veriler temelinde diğer ülkelerle karşılaştırma imkânı bulacaktır ve göçün global eğilimi ülkelerin politika belirlemesine yardımcı olacaktır.

2.3.1. Dünya'daki Durum

Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü'nün yayınladığı 2022 Dünya Göç Raporu verilerine göre göçmenlerin toplam nüfusları 280.598.105 kişi ile dünya nüfusunun %3,6'sı gibi önemli orana ulaşmıştır (IOM, 2022:23). BM Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi Nüfus Birimi (DESA) tarafından yayınlanan 2019 yılı verilerine göre ise, dünyada 271,6 milyon uluslararası göçmen bulunmaktadır. Bölgesel olarak incelendiğinde, 2019 yıl ortası itibarıyla uluslararası göçmenlere en fazla ev sahipliği yapan bölgenin Asya olduğu görülmektedir. Bu anlamda, 83,5 milyon göçmenin bulunduğu Asya'yı, 82.3 milyonla Avrupa ve 58.6 milyonla Kuzey Amerika izlemektedir (UN, 2019). Bu şekilde

değerlendirildiğinde, toplam uluslararası göçmen nüfusunun yarısından fazlası, 140,9 milyon göçmen Avrupa ve Kuzey Amerika’da yaşamakta olduğu anlaşılmaktadır.

Avrupa, 2020 yılında ise 87 milyon göçmen ile en fazla uluslararası göçmenin olduğu bölgedir. İkinci en fazla göçmene ev sahipliği yapan bölge yaklaşık 59 milyon göçmen ile Kuzey Amerika’dır (UN DESA, 2020:8). Özellikle son yirmi yılda bu bölgelerde iş imkanlarının çeşitliliğinin ve rekabetin olması daha önceden tahmin edilmeyenin ötesinde bir artışa neden olmuş olabilir.

Tablo 2.2. Dünya’da Göçmen Sayılarının Değişimi 1970-2020

Yıl	Göçmen Sayısı	Göçmenlerin Dünya Nüfusuna Oranı
1970	84,460,125	2.3%
1975	90,368,010	2.2%
1980	101,983,149	2.3%
1985	113,206,691	2.3%
1990	153.011.473	2.9%
1995	161.316.895	2.8%
2000	173.588.441	2.8%
2005	191.615.574	2.9%
2010	220.781.909	3.2%
2015	248.861.296	3.4%
2019	271.642.105	3.5%
2020	280.598.105	3.6%

Kaynak: UN World Migration Report 2020, s.21. UN International Migrant Stock 2020.

Tablo 2.2’deki veriler incelendiğinde BM’nin 2020 yılı verilerine ve 2022 Dünya Göç Raporu (IOM, 2022:23) verilerine göre göçmenlerin toplam nüfusları 280.598.105 kişi ile dünya nüfusunun %3,6’sı gibi önemli orana ulaşmıştır (UN, 2020). 2019 yılında ise göçmenlerin toplam nüfusları dünya nüfusunun %3,5’u gibi önemli bir orana denk gelmektedir. Bu oranının %2,3 olduğu 1970 yılından beri ulaşılan en yüksek oran olduğu dikkatleri çekmektedir. 1970 yılında 84.460.125 kişi göç etmişken bu sayı 2019 yılına gelindiğinde 271.642.105 kişiye ulaşmış, yani 49 yılda 187.181.980 kişi daha göç etmiştir. 2020 yılında ise göçmen nüfusu 280.598.105 kişi olmuştur. 1970-2020 yılları arasında ortalama her yıl yaklaşık 3.922.760 kişi göç etmiştir.

Her ne kadar ortalama rakam bu şekilde olsa da Tablo 2.2’de de dikkati çektiği üzere

belirli yıllarda ortalamamın üzerinde bir göç dalgasının olduğu anlaşılmaktadır. 2010-2020 yılları arasında toplam 559.816.196 kişinin göç ettiği ve bu on yılda ortalama her yıl 5.981.620 kişinin göç ettiği, bu göçlere de sebep olan öncül faktörün Suriye Savaşı olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı şekilde 1985-1990 yılları arasında toplamda 39.804.782 kişinin, ortalama her yıl ise 7.960.956 kişinin göç ettiği anlaşılmaktadır. Bu yıllardaki meydana gelen göçlerdeki artışa ise Afganistan ve Irak ile İran'daki savaş ve çatışmaların etili olduğu söylemek yanlış olamayacaktır. Sovyetler Birliği'nin 1979'da Afganistan'a girmesiyle başlamış olan ve bugünlere kadar süren savaş ve çatışmalar, 1980 yılında başlayan ve 1988 yılına kadar süren İran- Irak Savaşı, 1990 yılında başlayan Körfez Savaşı, 2003 yılında Irak'ın işgali ve son yıllardaki en önemli göç akımına sebep olan Suriye Savaşı ve bu ülkelerdeki savaş ve karmaşanın sebep olduğu ekonomik sebeplerin 1980-2020 yılları arasında göç hareketlerindeki büyük artışta önemli bir payının olduğunu söylemek mümkündür.

Son yirmi yılda uluslararası göç güçlü bir şekilde artmıştır. Kendi ülkesi dışında yaşayan insan sayısı 2020 yılı itibariyle 281 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir. Dünya genelinde göçmen sayısı, 2000-2010 yılları arasında 46 milyon, 2010-2020 yılları arasında ise 60 milyon artmıştır. Bu artışların çoğu iş veya aile göçlerinden kaynaklanmaktadır. Dünya'nın değişik bölgelerindeki insani krizler de eklenmiş ve 2000-2020 yılları arasında mülteci ve sığınma arayanların sayısı 17 milyon kişi artmıştır (UN DESA, 2020:1).

2000-2020 yılları arasında yurtdışındaki göçmen nüfusu neredeyse tüm ülkelerde ve dünyanın tüm bölgelerinde artmıştır. Bu zaman diliminde en fazla göç veren ülke yaklaşık 10 milyon kişi ile Hindistan'dır. Diğer ülkeler ise sırasıyla Suriye, Venezüella, Çin ve Filipinler'dir. Suriye ve Venezüella'daki artışın nedeni mülteci ve sığınma göçüdür (UN DESA, 2020:17).

Tablo 2.3'te görüldüğü üzere, yurtdışında yaşayan göçmenlerin kaynak ülkeleri sıralamasında 2000 yılında ilk sırada Rusya yer alırken, Rusya'yı ise Meksika, Hindistan ve Çin takip etmektedir. 2020 yılında ise 18 milyon göçmen ile Hindistan ilk sırada yer alırken, onu sırasıyla Meksika ve Rusya Federasyonu (11 milyon), Çin (10 milyon) ve Suriye (8 milyon) takip etmektedir. Suriye 2000 yılında ilk on ülke arasında yer almazken, 2011 yılında çıkan savaş Suriye'yi 2020 yılında göç kaynaklık eden ülkeler sıralamasında 5. ülke konumuna getirmiştir. En fazla göçmene kaynaklık eden ilk yirmi ülkenin Suriye ve Afganistan dışındakilerin tümü orta gelirli veya yüksek gelirli ülkelerdir (UN DESA, 2020:16). Suriye ve Afganistan kaynaklı göçlerin de sığınma amaçlı olduğu dikkate

alındığında, ülkelerin ekonomik seviyelerinin göçe olan etkisinin anlaşılması açısından önemli bir veri olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2.3. Uluslararası Göçmenler için ilk on menşe ülke, 2000-2020

2000		2020	
1	Rusya	1	Hindistan
2	Meksika	2	Meksika
3	Hindistan	3	Rusya
4	Çin	4	Çin
5	Ukrayna	5	Suriye
6	Bangladeş	6	Bangladeş
7	Afganistan	7	Pakistan
8	Birleşik Krallık	8	Ukrayna
9	Kazakistan	9	Filipinler
10	Pakistan	10	Afganistan

Kaynak: UN DESA, 2021.

Birleşmiş Milletler'in (UN DESA, 2019a) göç hareketlerine kaynaklık eden ülkelerle ilgili verileri incelendiğinde; Suriye 2010 yılında 23. sırada yer alırken savaş sonrası dönemde hızlı bir göç hareketi olduğu 2015 yılında 6.2 milyon kişi ile 6. sıraya, 2019 yılında ise 8.2 milyon kişi ile 5. sıraya yükseldiği net olarak görülmektedir. Afganistan'ın 1990 yılında 6,8 milyon göçmen ile 2. sırada yer aldığı ve aradan geçen 29 yıl boyunca da göç vermeye devam ettiği 2019 yılında 10. Sırada olduğu, Pakistan'ın 1990 yılında 10. Sırada yer aldığı ve aradan geçen 29 yıl boyunca da göç vermeye devam ettiği 2019 yılında 7. sırada olduğu görülmüştür. Bu durumun da savaş ve çatışmaların göç üzerine ne kadar etkili olduğu görülmektedir.

Göçmenlerin büyük bir çoğunluğu kendilerine ve ailelerine en fazla fırsatları sunan ülkelerde yaşamaktadır. Dünya genelinde 2020 yılında tüm göçmenlerin %65'i 182 milyon göçmen yüksek gelirli ülkelerde yaşamaktadır (UN DESA, 2020:6). Diğer yandan uluslararası göçmenlerin çoğunluğu orta gelirli ülkelerdendir. 2020 yılında yaklaşık 177 milyon göçmen yani tüm göçmenlerin %63'ü gibi önemli bir oranı orta gelirli ülkelere gelmiştir. Tüm göçmenlerin %13'üne tekabül eden 37 milyon göçmen ise düşük gelirli ülkelere gelmiştir. Düşük gelirli ülkelere gelen göçmenlerin sayısı 2000-2020 yılları arasında hızlı bir artış göstermiştir. Bu artışın çoğu insani krizlerden kaynaklanmaktadır. Çatışma veya zulüm sonucu ülke sınırlarının ötesine geçen kişiler, dünya genelinde son

yirmi yılda düşük gelirli ülkelerden göç eden 19 milyon göçmenin yaklaşık 2/3'ünü oluşturmaktadır. 2020 yılı itibariyle ise düşük gelirli ülkelere gelen göçmenlerin yaklaşık yarısı mülteciler veya sığınmacılardır (UN DESA, 2020:14).

Göç hareketlerinde büyük artışın olduğu son yirmi yılda göç eden 107 milyon göçmenin 80 milyonu, %75'i yüksek gelirli ülkelere göç etmiştir (UN DESA, 2020:6-7). 2020 yılı itibariyle dünya genelinde 281 milyon göçmenin 63 milyonu (%23) Avrupa'da doğmuştur (UN DESA, 2020:15). Yani tüm göçmenlerin %23'ü Avrupa kaynaklıdır, bir diğer ifade ile Avrupalıdır.

Birleşmiş Milletler (UN DESA, 2019b)'in göç alan ülkelerle ilgili veriler incelendiğinde; 1990 yılından 2019 yılına kadar Dünya'da en fazla göçmene ev sahipliği yapan ülkenin ABD olduğu ve 2019 yılı itibariyle 50,7 milyon göçmen olduğu, ikinci sırada ise 1990 yılından 2015 yılına kadar Rusya'nın en fazla göçmene sahip ikinci ülke iken 2019 yılına gelindiğinde 13,1 milyon göçmen ile Almanya'nın 2. sırada yer aldığı görülmektedir. Diğer taraftan Türkiye 1990 yılında 1,2 milyon göçmen ile en fazla göçmen bulunduran ülkeler sıralamasında 23. sırada yer almaktadır. Savaş çıkmadan önce de 2010 yılında 1,4 milyon göçmen bulundurduğu, 1990-2010 yılları arasında 20 yılda sadece 0,2 milyonluk bir artış olduğu görülmektedir. Suriye'de savaş çıkmasından sonra ise göçmen sayısı hızla artmış, 2015 yılında 4,3 milyon göçmen ile 14. Sırada ve 2019 yılına gelindiğinde ise 5,9 milyon göçmen ile en fazla göçmen bulunduran ülkeler sıralamasında 12. sırada yer aldığı görülmektedir. Yani savaş sonrası dönemde 2010-2019 yılları arasında 1,4 olan göçmen sayısı 5,9 milyona çıkmış ve 4,5 milyon göçmen artışı olmuştur. Suriye savaşı sonrası ülkedeki mevcut göçmen sayısının yaklaşık 3 katı daha göçmen gelmiştir.

Türkiye'nin bu kadar fazla göç akınına uğraması gerçekten dikkat çekmektedir. Bu noktada BM'nin göç alan ülkelerle ilgili verilerinde (UN DESA, 2019b) Suriye'nin diğer komşu ülkelerinin istatistikî verilerini incelemek yerinde olacaktır. Suriye'ye komşu olan diğer ülkeler Ürdün, Irak, Lübnan ve İsrail'dir. BM'nin en fazla göç alan ülkelerle ilgili hazırlanmış olduğu listede Türkiye dışında sadece Ürdün yer almaktadır. Bu iki ülke dışında diğer ülkeler listede yer almamaktadır. En fazla göç alan ülkeler arasında sayılan diğer komşu ülke olan Ürdün'de, 1990 yılında 1,1 milyon göçmen ile en fazla göçmen bulunduran ülkeler sıralamasında Türkiye'den sonra 24. sırada yer almaktadır. Savaş çıkmadan önce ise 2010 yılında 2,7 milyon göçmen bulundurduğu, 1990-2010 yılları arasında 20 yılda sadece 1,6 milyon artış olduğu görülmektedir. Suriye'de savaştan sonra göçmen sayısı 2015 yılında 3,1 milyon göçmen ve 2019 yılına gelindiğinde ise 3,3 milyon göçmen ile en fazla

göçmen bulunduran ülkeler sıralamasında 18. sırada yer aldığı görülmektedir. Yani savaş sonrası dönemde 2010-2019 yılları arasında 2,7 olan göçmen sayısı 3,3 milyona çıkmış ve 0,6 milyon göçmen artışı olmuştur. Suriye savaşı sonrası ülkedeki mevcut göçmen sayısının yaklaşık 4'te 1'i kadar göçmen gelmiştir.

Bahsedilen Suriye çatışmalarından sonra gelişen bu sığınma hareketi de BM raporuna yansımıştır. Raporda mülteci ve sığınmacıların büyük bir kısmının kaynak ülkenin yer aldığı bölgedeki ülkelere bulunduğu ifade edilmektedir. Rapora göre, 2020 yılı itibariyle, Suriyeli tüm göçmenlerin yaklaşık üçte ikisi komşuları olan Türkiye, Lübnan ve Ürdün'de yaşamaktadır. Bu bölgenin dışında ise en çok Suriyeliye ev sahipliği yapan ülke de Almanya'dır (UN DESA, 2020:24).

Suriye'den giden sığınmacı nüfusunun hangi ülkelere gittiğini tespit edebilmek ve durumun daha iyi anlaşılması için, diğer komşuları Irak, Lübnan ve İsrail'in de almış oldukları göçmen sayılarının çıkartılması uygun olacaktır. Bu nedenle 2019 yılında her bir ülkenin göçmen istatistiklerinin raporunu yayımlayan BM Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi Nüfus Birimi (DESA) verileri (UN DESA, 2019c) incelendiğinde Lübnan'da; 1990 yılında 523,7 bin göçmen yer almaktadır. Savaş çıkmadan önce 2010 yılında ise 820,7 bin göçmen bulundurduğu, 1990-2010 yılları arasında 20 yılda sadece 297 bin artış olduğu görülmektedir. Suriye'de savaş çıktıktan sonra göçmen sayısı 2015 yılında 1.973,2 bin olan göçmen sayısı 2019 yılına gelindiğinde ise 1.863,9 bin göçmen olduğu görülmektedir. Yani savaştan sonrası dönemde 2010-2019 yılları arasında 820,7 bin olan göçmen sayısı 1.863,9 bine çıkmış ve 1.043,2 bin kişi artış olmuştur. Suriye savaşı sonrası hemen hemen ülkedeki mevcut göçmen sayısı kadar göçmen gelmiştir.

İsrail'de ise 1990 yılında 1.632,7 bin göçmen yer almaktadır. Savaş çıkmadan önce 2010 yılında ise 1.950,6 bin göçmen bulundurduğu, 1990-2010 yılları arasında 20 yılda sadece 317,9 bin artış olduğu görülmektedir. Suriye'de savaş çıktıktan sonra göçmen sayısı 2015 yılında 2.011,7 bin olan göçmen sayısı 2019 yılına gelindiğinde ise 1.956,3 bin göçmen olduğu görülmektedir. Yani savaştan sonrası dönemde 2010-2019 yılları arasında 1.950,6 bin olan göçmen sayısı 1.956,3 bine çıkmış ve sadece 5,7 bin kişi artış olmuştur (UN DESA, 2019c).

Son olarak da Irak verilerine bakıldığında ise 1990 yılında 83,6 bin göçmen yer almaktadır. Savaş çıkmadan önce 2010 yılında ise 117,4 bin göçmen bulundurduğu, 1990-2010 yılları arasında 20 yılda sadece 33,8 bin artış olduğu görülmektedir. Suriye'de savaş

çıktıktan sonra göçmen sayısı 2015 yılında 359,4 bin olan göçmen sayısı 2019 yılına gelindiğinde ise 368,1 bin göçmen olduğu görülmektedir. Yani savaştan sonrası dönemde 2010-2019 yılları arasında 117,4 bin olan göçmen sayısı 368,1 bine çıkmış ve sadece 250,7 bin göçmen artışı olmuştur (UN DESA, 2019c).

Tablo 2.4. Suriye'ye Komşu Ülkelerin Göçmen Sayılarının Değişimi 1990-2019

Ülke	1990	2010	2019	Artış (2010-2019)
Türkiye	1.163.700	1.367.000	5.876.800	4.509.800
Lübnan	523.700	820.700	1.863.900	1.043.200
Ürdün	1.146.300	2.723.000	3.346.700	623.700
Irak	83.600	117.400	368.100	250.700
İsrail	1.632.700	1.950.600	1.956.300	5.700

Kaynak: UN DESA, 2019c. International Migrant Stock 2019: Country.

Tablo 2.4.'te görüldüğü üzere en fazla göç alan ülkelerin sıralanmasındaki gibi rakamlar yuvarlanmadan tablonun daha net görülmesi için sayılar küsurlarla tam olarak yazılmıştır. Bu tabloda açıkça görüldüğü üzere Suriye'de çıkan savaş ve çatışmalardan sonra komşu ülkeler arasında en fazla göç akını Türkiye'ye olmuştur. 2011 başlayan çatışmalarla göç akınları başlamıştır. Dolayısıyla 2011 öncesindeki 2010 yılı verilerini savaş öncesi sayılar olarak düşünüldüğünde 2019 yılındaki son verilerin büyük ölçüde çatışmalardan sonra gerçekleşen göçler olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Görüldüğü gibi, savaş öncesinde Türkiye'de 2010 yılı itibariye 1.367.000 göçmen varken 4.509.800 göçmenin gelmesiyle toplam sayı 2019 yılı itibariye 5.876.800 kişiye ulaşmıştır. Türkiye'den sonra en fazla göçmen artışının olduğu ülke Lübnan'dır. Lübnan'da savaş sonrasında 1.043.200 göçmen daha gelerek toplam göçmen sayısı 2019 yılı itibariyle 1.863.900 kişi olmuştur. Akabinde en fazla göç alan ülke Ürdün'dür. Ürdün'de ise savaş sonrasında göçmen sayısı 623.700 kişi artmıştır. Daha sonraki ülke ise çok fazla göç almayan Irak gelmektedir. Irak'ta savaş sonrasında göçmen sayısı 250.700 kişi artmıştır. Son olarak da neredeyse hiç göç almayan ülke olan İsrail gelmektedir. İsrail'de sadece 5.700 göçmen artmıştır.

Bu istatistiki verilerden de Suriye'de çıkan savaş sonrası oluşan mülteci akınına en fazla maruz kalan komşu ülkenin ve yükün asıl taşıyıcısının Türkiye olduğu, diğer ülkelerin hepsinin bu yükü paylaşmadığı anlaşılmaktadır. Burada dikkat çeken hususun komşular arasında Türkiye'nin açık bir farkla daha fazla göçmen alırken, diğer ülkelerin fark edilir düzeyde daha az göçmen alması hatta İsrail'in neredeyse hiç göç almamasıdır. Muhakkak bu durumun Avrupa'ya gitmek isteyenlerin Türkiye'yi transit ülke olarak görmesi gibi çok

fazla sebebi vardır. Ayrıca bu sayının içinde Afganistan gibi farklı ülkelerden gelen çok sayıda göçmen de dahildir. Ama yine de tüm bu sebeplere rağmen diğer 4 komşu ülkede savaş sonrasında toplam 1.923.300 göçmen artarken, Türkiye’de bu dört ülkedeki toplam artışın iki katından fazla (4.509.800 kişi) olması üzerinde durulması gereken bir konu olduğu anlaşılmaktadır.

Birleşmiş Milletler verilerine göre, ABD toplam 50,7 milyon ile en fazla göçmeni barındırmaktadır. Uluslararası göçmen sayısının yüksek olduğu diğer ülkeler; Almanya (13,1 milyon), Suudi Arabistan (13,1 milyon), Rusya Federasyonu (11,6 milyon), Birleşik Krallık (9,6 milyon), Birleşik Arap Emirlikleri (8,6 milyon), Fransa (yaklaşık 8,3 milyon), Kanada (yaklaşık 8 milyon), Avustralya (yaklaşık 7,5 milyon) ve İtalya (6,3 milyon), Türkiye (5,9 milyon) şeklindedir (UN, 2019).

Diğer yandan Dünya genelinde ise 2020 yılı itibariyle tüm göçmenlerin 2/3’ü sadece 20 ülkede yaşamaktadır ve bu ülkelerin üçü hariç hepsi de yüksek gelirli veya üst orta gelirli ülkelerdir. ABD ise en fazla göç alan ülke olmaya 2020 yılında da devam etmiş ve 51 milyon uluslararası göçmene ev sahipliği yapmaktadır, bu sayı ise tüm göçmenlerin %18’i gibi ciddi bir orana tekabül ettiği görülmektedir. Dünya geneli en fazla göçmen barındıran ikinci ülke ise 16 milyon kişi ile Almanya’dır. 2000-2020 yılları arasında en fazla göç alan ülkeler ise, Almanya, İspanya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve ABD’dir (UN DESA, 2020:10).

Tablo 2.5. En Fazla Uluslararası Göçmen Bulunan 10 Hedef Ülke, 2000-2020

2000		2020	
1	ABD	1	ABD
2	Rusya	2	Almanya
3	Almanya	3	Suudi Arabistan
4	Hindistan	4	Rusya
5	Fransa	5	Birleşik Krallık
6	Ukrayna	6	Birleşik Arap Emirlikleri
7	Kanada	7	Fransa
8	Suudi Arabistan	8	Kanada
9	Birleşik Krallık	9	Avustralya
10	Avustralya	10	İspanya

Kaynak: UN DESA, 2021.

Tablo 2.5’te de görüldüğü üzere BM’nin 2020 yılı verilerine göre, ABD’nin 2000 ve

2020 yıllarında ilk sırada bulunurken, 2000 ve 2020 yılları karşılaştırıldığında Almanya'nın üçüncü sıradan ikinci ülke konumuna gelmesi, Suudi Arabistan'ın sekizinci ülke konumundan üçüncü ülke olması ve Birleşik Krallık'ın dokuzuncu sıradan beşinci ülke olması dikkatleri çeken değişikliklerdir. Ayrıca Birleşik Arap Emirlikleri ve İspanya'nın 2000 yılından 2020 yılına gelen süre içerisinde göçmen sayısındaki artış ile en fazla göçmene ev sahipliği yapan ülkeler arasındaki sıralaması yükselen ülkeler olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer yandan Tablo 2.5.'te görüldüğü üzere 2000 yılında Hindistan ve Ukrayna en fazla göçmen bulunduran ilk on hedef ülkeler arasında yer alırken 2020 yılına gelindiğinde bu ülkeler ilk on hedef ülke arasında yer almamaktadır.

2000 ve 2020 yıllarını karşılaştıran Tablo 2.5. ve Birleşmiş Milletler (UN DESA, 2019b)'in göç alan ülkelerle ilgili veriler birlikte değerlendirildiğinde ABD'nin hem 2000 yılında hem de 2020 yılında en fazla göçmen bulunduran ülke olması ve kendisini takip eden en yakın ülkeden 37,6 milyon daha fazla göçmene ev sahipliği yapması ile bir "göçmen ülkesi" olduğu gerçeğini de ortaya koymaktadır. Ayrıca başta Almanya'daki artış olmak üzere bazı ülkelerdeki artışın sebebinin Suriye savaşının yansıması olduğu, bir ülkede çıkan savaş ve iç karışıkların sadece o ülkeyi değil, başta komşu ülkeler olmak üzere tüm dünyayı etkilediği anlaşılmaktadır.

Birleşmiş Milletler verilerine göre 2019 yılı itibariyle kadınların uluslararası göçmenlerin 130,1 milyon kişi ile yaklaşık yarısını (%48) oluşturduğu, erkek göçmen sayısının da 141,5 milyon olduğu (%52) görülmektedir (UN, 2019). 2020 yılı itibariyle de kadınların sayısı 135 milyon, erkeklerin sayısı da 146 milyona ulaşmıştır (IOM, 2022:3). Ayrıca tüm uluslararası göçmenlerin sayısının %74'ü çalışma çağında, yani 20-64 yaş aralığında bulunmaktadır (IOM, 2019:3).

2018 yılında Dünya genelindeki mülteci nüfusu 25,9 milyondur. Bu mültecilerin ise 20,4 milyonu Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin koruması altında ve 5,5 milyon mülteci ise Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı Koruması altında bulunmaktadır. Global mülteci nüfusunun %52'si ise 18 yaşın altında bulunmaktadır (IOM, 2019:3-4). 2020 yılı itibariyle de dünya genelindeki mülteci sayısı 26,4 milyona ulaşmıştır (IOM, 2022:4).

2020 yılında tüm mültecilerin 1/5'ini, yaklaşık 6,7 milyon mülteci ile çatışmalardan veya zulümden kaçan Suriyeliler oluşturmaktadır. Tüm mültecilerin 1/6'sını oluşturan ve 5,7 milyon kişi ile Dünya'nın ikinci en fazla mülteci ve sığınmacıları ise Filistinlilerdir.

Üçüncü en fazla mülteci ve sığınmacıya kaynaklık eden ülke ise 3,6 milyon yerinden edilmiş kişi ile Venezüella'dır (UN DESA, 2020:17).

Diğer yandan, Ergüven ve Özturanlı'nın (2013:1010) da belirttiği üzere, "Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) 31 Ocak 2010 tarihli verilerine göre; dünya çapında mülteci statüsüne sahip kişi sayısı 8,8 milyon, sığınma arayan kişi sayısı ise 900 bin olarak belirlenmiştir." Görüldüğü üzere, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerinden, 2010 ile 2020 yılları arasında, 10 yıllık bir süre içerisinde mülteci sayısının 17,6 milyon artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu kadar kısa bir süre içerisinde mülteci sayısının katlanarak artması, son yıllarda dünyada insanların ülkelerinden ayrılmalarına neden olan olayların arttığını ve bunların vahametini ortaya koymaktadır.

2020 yılında dünyadaki tüm mülteci ve sığınmacıların 4/5'inden fazlası düşük ve orta gelirli ülkelerde bulunmaktadır. Daha ötesinde, 2000-2020 yılları arasında mülteci ve sığınmacılar, bu ülkelerdeki tüm göçmenlerin yarısını veya yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Yine 2020 yılında mülteci ve sığınmacılar, yüksek gelirli ülkelerdeki göçmenlerin %3'ünü oluştururken orta gelirli ülkelerdeki göçmenlerin %25'ini ve düşük gelirli ülkelerdeki göçmenlerin de %50'sini oluşturmaktadır (UN DESA, 2020:7). Buradan da anlaşılmaktadır ki orta gelirli ülkelere ve özellikle de düşük gelirli ülkelere göç eden insanlar sığınma ihtiyacında olduğu gibi bir zorunluluktan dolayı göç etmektedirler. Diğer yandan gelişmiş ülkelerin mültecilere kapılarını kapattığı da görülmektedir. Dünyada meydana gelen olayları çözüme yetisi olan bu ülkelerin sığınmacıları kabul etmemesi, yaşadığımız yüzyılda maalesef insan haklarının hala daha uzun bir mesafe alması gerektiği düşüncesini desteklemektedir.

2020 yılı verilerine göre, Türkiye yaklaşık 4 milyon kişi ile dünya genelinde en fazla mülteci ve sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumundadır. Türkiye'yi de Ürdün (3 milyon), Filistin (2 milyon) ve Kolombiya (1,8 milyon) izlemektedir (UN DESA, 2020:11). Burada dikkat çeken önemli husus 2011 yılında Suriye'de çıkan çatışmalardan sonra 2010-2019 yılları arasında Ürdün'de göçmen sayısının 623.700 kişi artmasıdır. BM verilerine göre 3 milyon mülteci nüfusuna ev sahipliği yaptığı belirtilen Ürdün'de savaş öncesi 2010 yılında zaten 2.723.000 göçmen bulunmaktadır. Dolayısıyla Ürdün'de bulunan 3 milyon sığınmacı ve mültecinin çoğu Suriye'deki çatışmalar öncesinde ülkede olduğu, var olan bu mültecilerin ise daha önce Ürdün'e gelen diğer bir komşusu olan ve Suriyelilerden sonra Dünya'nın ikinci en fazla mülteci ve sığınmacıları olan Filistinlilerin olduğu değerlendirilebilir.

Diğer yandan BM istatistiklerine göre, mülteci ve sığınmacıların büyük bir kısmı kaynak ülkenin yer aldığı bölgedeki ülkelerde bulunmaktadır. 2020 yılı itibariyle, Suriyeli tüm göçmenlerin yaklaşık üçte ikisi komşuları olan Türkiye, Lübnan ve Ürdün'de yaşamaktadır. Kuzey Afrika ve doğu Asya bölgesinin dışında ise en çok Suriyeliye ev sahipliği yapan ülke de Almanya'dır. Yine aynı şekilde son beş yılda ciddi artış gösteren Venezüella kaynaklı göçmenlerin üçte ikisine Şile, Kolombiya, Ekvator ve Peru ev sahipliği yapmaktadır (UN DESA, 2020:24). Bu durum da aslında göç teorilerinde vurgu yapılan coğrafi konumun önemine dikkatleri çekmektedir.

Şiddet ve çatışmadan dolayı ülke içinde yerinden edilen insan sayısının 41,3 milyona ulaştığıdır. Bu sayı, Dahili Ülke İçinde Yerinden Olma İzleme Merkezi (Internal Displacement Monitoring Centre- IDMC)'nin izlemeye başladığı 1998 yılından beri, kaydedilen en yüksek rakamdır. Suriye 6,1 milyon kişi ile en yüksek yerinden edilen insan sayısına sahiptir. Suriye'yi Kolombiya (5,8 milyon) ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti (3,1 milyon) izlemektedir (IOM, 2019:3).

2020 yılında COVID-19 salgını göç hareketleri de dahil her türlü insan hareketliliğini önemli düzeyde etkilemiştir. Sınır kapıları kapatılmış, uluslararası kara, hava ve deniz seyahati yasaklanmış ve insanlar yurtdışı planlarını ertelemek veya iptal etmek zorunda kalmışlardır. Çok sayıda göçmen yollarda kalmış, ülkelerine dönememiş veya bazıları planladıkları halde ülkelerine zorla geri gönderilmiş ve iş imkanları ortadan kalkması gibi benzer mağduriyetlerle karşı karşıya kalmışlardır.

Salgının göç trendleri üzerindeki etkisi ileride daha iyi anlaşılacaktır fakat mevcut durumda 2020 yıl ortası verilerine göre COVID-19 salgını dünya genelinde göçmen sayısını 2 milyon civarında azaltmış olabilir. Bu sayı, Temmuz 2019'dan Haziran 2020'ye kadar olan dönemde, beklenen artışta %27 civarında bir azalmaya karşılık gelmektedir (UN DESA, 2020:1). BM'nin 2022 yılında yayınladığı Dünya Göç Raporu'na göre, sığınmacıların sayısı 2019 yılında 4,2 milyon iken 2020 yılında 4,1 milyona düşmüştür. Yine aynı raporda COVID-19 salgını nedeniyle yapılan uluslararası havalenin de 702 milyar dolara düştüğü de vurgulanmaktadır (IOM, 2022: 3-4).

COVID-19 salgın dönemini bu verilerle birlikte değerlendirildiğinde hareketliliğin azaldığı, düzensiz göç ve sığınma başvurularının azaldığı anlaşılmaktadır. Fakat burada COVID-19 salgını başlamadan önce başlayan yoğun hareketlilik döneminde, Türkiye gibi bazı ulaştıkları ülke veya transit ülkeden sığınmacıların ayıramadıkları da üzerinde

durulması gereken diğerk bir konudur. Bu durumun sonucu olarak her ne kadar nihai olarak Avrupa ve diğerk gelişmiş ÷lkelere gitmek isteseler de sığınmacıların buldukları ÷lkeyi kanıksadıkları ve kendilerine bir hayat kurmaya başladıkları hususu göz önünde bulundurulmalıdır. Detayları ancak bir araştırma ile ortaya çıkacak böyle bir durumun zaten yoğun mülteci yükü barındıran Türkiye gibi ÷lkelerde daha çok yük bindireceğı ve sorunlar yaratacağı öngörülmektedir.

Dünya’da göç, mülteci ve sığınmacılarla ilgili istatistiki verilerden; son yıllarda özellikle bu sayıların çok arttığı, şu an itibariyle Dünya’da en fazla Suriyeli mülteci ve sığınmacının olduğu, bu Suriyeli mülteci ve sığınmacıların da bölgede en fazla sayıda gittikleri ÷lkenin Türkiye olduğu anlaşılmaktadır. Dünya geneli istatistiklerine göre elde edilen izlenim, Türkiye’nin bölgemizde açık bir şekilde en fazla mülteci ve sığınma göçleri sorunu ile karşı karşıya olduğu, Dünya’da ise bu krize en fazla maruz kalan ÷lkelerden birisi olduğu izlenimi elde edilmiştir. Bu nedenlerle sorunun boyutunun daha iyi anlaşılması açısından Türkiye özelinde de göç, mülteci ve sığınmacılarla ilgili istatistiki verilerin incelenmesi yerinde olacaktır.

2.3.2. Türkiye’deki Durum

Irak ve Afganistan başta olmak üzere Somali, Pakistan ve Bangladeş gibi ÷lkelerden 2000’li yıllarda Türkiye’ye bireysel veya kitlesel olarak önemli bir oranda göç hareketi olmuştur. Son olarak da bazı Ortadoğı ÷lkelerinde ortaya çıkan ve Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmalarının akabinde Suriye’de gerçekleşen çatışmalardan kaçan milyonlarca insanın kitlesel olarak Türkiye sınırına gelip sığınma talep etmesiyle meydana gelen yoğun bir göç hareketi gerçekleşmiştir (Güzel, 2019:81-82). Bu durumun sonucu olarak da Suriye 6,7 milyon kişi ile Dünya’da en fazla mülteciye kaynaklık eden ÷lke, Türkiye ise 3,7 milyon kişi ile Dünya’da en fazla mülteciyi barındıran ÷lke olmuştur (IOM, 2019:4).

Türkiye son yıllarda yoğun olarak düzensiz göç ile karşı karşıya kalmıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verileri incelendiğinde, ÷lkemiz ve kentlerimiz açısından göç konusunun önemi ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2.6.’daki yıllara göre yakalanan düzensiz göçmen sayıları incelendiğinde, ÷lkemize giren göçmen sayısının 2010 yılından itibaren devamlı artış gösterdiği, özellikle 2015 yılından itibaren ciddi bir artış gösterdiği görülmektedir. 2014 yılında 58.647 düzensiz göçmen yakalanırken 2015 yılında neredeyse üç katı sayıda 146.485 düzensiz göçmen

yakalanmıştır. 2019 yılında ise bu sayının 454.662'ye ulaştığı görülmektedir. 2019 yılında yakalanan düzensiz göçmen sayısı şu ana kadar bir yılda yakalanan en fazla düzensiz göçmen sayısıdır.

Tablo 2.6. Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı

Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı	
2010	32.667
2011	44.415
2012	47.510
2013	30.890
2014	58.647
2015	146.485
2016	174.466
2017	175.752
2018	268.003
2019	454.662
2020	122.302
2021	162.996

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2022a.

Tablo 2.6.'daki verilerden 2015-2021 yıllarını kapsayan 7 yıllık süreçte ciddi bir düzensiz göç sirkülasyonunun olduğu dikkatleri çekmektedir. Bu yedi yıllık süreçte toplam 1.504.666 düzensiz göçmen yakalanmıştır. Bu sayının sadece yakalanan düzensiz göçmenlerin olduğu değerlendirildiğinde, son yıllardaki göç akınını gözler önüne sermektedir. Ayrıca bu istatistikler Türkiye'nin gerek hedef ülke olma açısından durumunu ve konumu itibarıyla transit ülke olma özelliğini de ortaya koymaktadır. Son yıllarda düzensiz göç oranında gerçekleşen artışa bakarak, düzensiz göçün bundan sonraki yıllarda da ülkemiz ve bölgemiz açısından önemli bir gündem maddesi olmaya devam edeceği anlaşılmaktadır.

2019 yılı her açıdan yoğun bir düzensiz göç yılı olmuştur. Denizlerde de ciddi bir düzensiz göçmen yoğunluğu vardır, 2019 yolunda yakalanan düzensiz göçmen sayısı 56.779, tutuklama olayı ise 1653 olmuştur. 2019 yılında 32 mülteci ise denizlerde hayatını kaybetmiştir (UNHCR, 2019).

2020 yılında yakalanan düzensiz göçmen sayısının 2019 yılından sonra dramatik bir şekilde düşüş sergilediği görülmektedir. 2020 yılında 122.302 düzensiz göçmen yakalanmıştır. Buradan da önceki yıl ile yaklaşık dört kat fark olduğu görülmektedir. Bu düşüşteki nedenin COVID-19 salgını olduğu anlaşılmaktadır. Bu süreçte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de ve bölge ülkelerinde de sınır kapıları kapatılmış, uluslararası kara, hava ve deniz seyahati yasaklanmış ve insanlar yurtdışı planlarını ertelemek veya iptal etmek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla salgının, düzensiz yollarla göç etme niyetinde olanların da önemli bir kısmının hareketini kısıtlandığı açıkça görülmektedir.

2021 yılında ise yakalanan düzensiz göçmen sayısının tekrar artış göstererek 162.996 kişiye ulaştığı görülmektedir. Bu sayının önceki yıllara göre yine 2020 yılında olduğu gibi daha az olduğu, bunun gerekçesinin de 2020 yılındaki kadar olmasa da 2021 yılında da COVID-19 salgınının etkilerinin devam ettiği değerlendirilmektedir.

Tablo 2.7. 2019 Yılında Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Ülkeleri (ilk üç)

2019 yılında yakalanan düzensiz göçmenlerin ülkeleri (ilk üç)
1. Afganistan: 201.437
2. Pakistan: 71.645
3. Suriye: 55.236

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2022a.

2019 yılı düzensiz göç yılı olarak adlandırılabilir kadar yoğun bir göçe sahne olmuştur. Yakalanan düzensiz göçmenler arasında özellikle Afganlar dikkati çekmektedir. 2019 yılında yakalanan düzensiz göçmeler ilk üç ülke vatandaşı Tablo 2.7.’de görüldüğü gibi sıralanmaktadır. Yakalanan 201.437 düzensiz göçmen ile Afganlar ilk sırada yer almaktadır. Afganları Pakistan ve Suriye uyruklu insanlar takip etmektedir. Onların sayıları ile Afganlar arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Dolayısıyla normal olmayan ve fark edilir bir şekilde artışın olduğu Afgan düzensiz göçmen sorunu üzerinde durulması gerektiği, diğer ülkelerden kolayca geçerek gelen bu düzensiz göçmelerin geçtiği doğu sınırlarındaki sınır kontrollerinin ve korumasının yetkili kişilerce öncelikli konu olarak ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır.

TÜRK-İŞ (2019:11)’in verdiği bilgiye göre; “OECD ülkelerine yapılan sığınma başvuruları çoğunlukla Afganistan’dan gelmektedir. Sığınmacıların geldiği ülkeler, diğer bir deyişle göçün merkez ülkeleri açısından Afganistan’ı, Suriye, Irak ve Venezuela takip etmektedir.” Tablo 2.7.’deki verilere bakıldığında, OECD ülkelerindekine benzer şekilde,

Türkiye açısından değerlendirildiğinde yakalanan en fazla düzensiz göçmenin Afganistan kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır.

2019 yılında Türkiye'ye Uluslararası koruma başvuru yapan 56.417 yabancının uyruklarına bakıldığında ise Afganistanlıların sayısının 35.042 kişi ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir (GİGM, 2020c). 2020 yılında ise Uluslararası koruma başvuru yapan 31.334 yabancının yine aynı şekilde ilk sırada 22.606 kişi ile Afganların olduğu anlaşılmaktadır (GİGM, 2021b).

Tablo 2.8. Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Uyruklara Göre Dağılımı

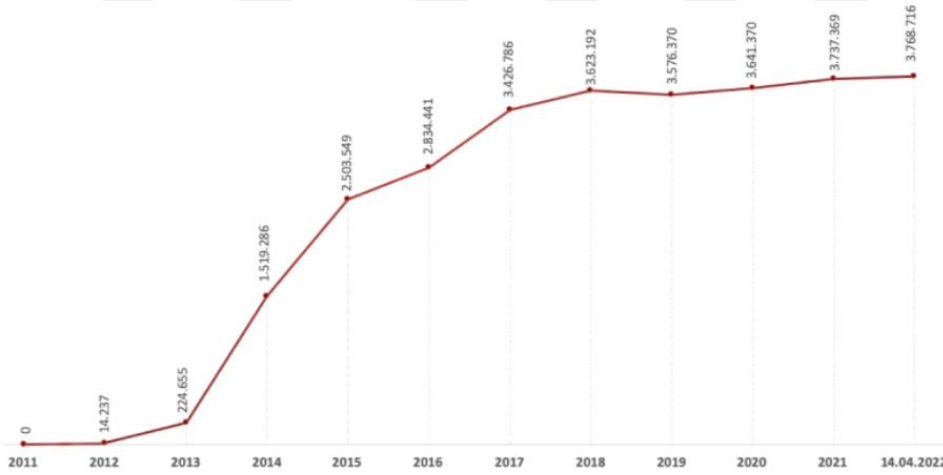
Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı				
Yıl	Afganistan	Suriye	Pakistan	Yakalanan Toplam Düzensiz Göçmen
2014	12.248	24.984	2.350	58.647
2015	35.921	73.422	3.792	146.485
2016	31.360	69.755	19.317	174.466
2017	45.249	50.217	30.337	175.752
2018	100.841	34.053	50.438	268.003
2019	201.437	55.236	71.645	454.662
2020	50.161	17.562	13.487	122.302
2021	70.252	23.469	16.133	162.996
Toplam	547.469	348.695	207.499	

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2022a.

Tablo 2.8.'den 2014-2021 yılları arasında yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruklara göre dağılımı sıralamasında ilk üç sıradaki en fazla yakalanan düzensiz göçmen uyrukların sayılarına bakıldığında; 2014, 2015, 2016 ve 2017 yıllarında en fazla Suriyeli düzensiz göçmen yakalanırken, 2018, 2019, 2020 ve 2021 yıllarında Afgan göçmenler ilk sırada yer almaktadır. Yine bu yıllarda Pakistanlı göçmenlerin sayısındaki artış da dikkatleri çekmektedir, 2020 yılındaki COVID- 19 salgınına kadar her yıl artan bir sayıda Pakistanlı düzensiz göçmen yakalanmıştır. 2017 yılından sonra ise her yıl yakalanan en fazla düzensiz göçmen köken ülke sıralamasında ilk üç sırada yer almıştır. Bu çerçevede özellikle Suriyelilerin savaş sonrasında belli bir dönemden sonra düzensiz göçmenler içerisindeki oransal olarak sayılarının azaldığı görülmektedir. 2018 ve 2019 yıllarında ise Afgan ve Pakistanlı göçmelerin sayısında ve oranında dikkatleri çekecek şekilde bir artışın olduğu gözükmemektedir. Öyle ki Suriye'de henüz savaş çok sıcak olmasına rağmen 2014-2021 yılları

arasındaki sekiz yıllık süre zarfında toplam 348.695 Suriyeli göçmen yakalanırken sadece 2018 ve 2019 yıllarında yani iki yılda 302.278 Afgan düzensiz göçmen yakalanmış, sekiz yıllık süre zarfında ise toplamda 547.469 Afgan düzensiz göçmen ve 207.499 Pakistan uyruklu düzensiz göçmen yakalanmıştır. Afgan göçmenlerin ilgili yıllardaki artışı dikkatleri çeken bir husus olmasının yanında, Suriyelilerin sayı ve oransal olarak geride kalmasının nedeninin geçici koruma kapsamına alınmaları olarak değerlendirilebilir. 2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği'nin uygulamaya başlanması, yakalanan Suriyeli düzensiz göçmenlerin sayısının azalmasına önemli bir sebebi olduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber ilgili yıllar itibariyle de yakalanan Suriyeli düzensiz göçmen sayısı azalırken aşağıdaki Grafik 2.1'de de görüldüğü gibi geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sayısı gittikçe artmıştır.

Grafik 2.1. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2022b.

Grafikte 2.1'de görüldüğü gibi 2011 yılında savaş çıkmasından sonra Suriyelilerin komşu ülkeleri olan Türkiye'ye yoğun göç akını olmuş, özellikle 2013 yılından sonra aşırı bir artış olmuştur.

Tablo 2.9. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Barınma Merkezlerinde Kalma Durumu

Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler		
Geçici Barınma Merkezinde Kalan Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler	Geçici Barınma Merkezi Dışında Kalan Suriyeliler	TOPLAM (14.04.2022 tarihi itibariyle)
50.712	3.718.004	3.768.716

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2022b.

Tablo 2.7.'de görüldüğü gibi 14.04.2022 tarihi itibariyle ülkemizde geçici koruma

kapsamında toplam 3.768.716 Suriyeli bulunmaktadır. Bu Suriyelilerin 50.712'ü geçici barınma merkezlerinde kalırken geri kalan 3.718.004 kişi şehirlerde yaşamaktadır. Geçici barınma merkezlerinde kalanların her türlü ihtiyaçları giderilirken, kalmayanların durumu belirsizdir.

Londra Global Üniversitesi'nin Mayıs 2014 tarihinde yayınladığı politika brifinginde, özellikle Türkiye'nin mülteci kamplarında kalan 110.000'in üzerindeki Suriyeliye etkili biçimde karşılık verdiğinden bahsedilmiştir. Aynı şekilde; şartların idealin de ötesinde olduğu, Suriyeliler aylık harçlık ve bedava sağlık sistemi aldığı ve çocukların da bedava eğitim aldığı belirtilmiştir. Aynı zamanda Türk şehirlerinin bireysel yaşayan büyük miktardaki Suriyeli mülteciyi de misafir ettiği ve Türkiye'nin tek başına tüm Avrupa Konseyi ülkelerinden çok daha büyük miktarda mülteci misafir ettiği belirtilmektedir (Frantziou vd., 2014:2). Bu tespit de Türkiye'nin yapmış olduğu fedakarlığın ve taşıdığı yükün önemini ortaya koymaktadır. Dışardan tarafsız gözle bakıldığında, bu kritik dönemde Türkiye'nin hangi konumda olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Mazlumder'in (2013:16) açıklamasına göre; "Suriye'deki savaşın uzaması nedeniyle, Suriyeli mülteciler Türkiye'nin hemen her yerine dağılmışlardır. Küçük şehirlerde az sayıdaki mülteciye çözüm bulmak nispeten kolay olabilir. Ancak büyükşehirlerde kontrol edilmesi mümkün olmayan çok sayıda mültecinin olması nedeniyle bu mülteciler için özel çalışmalar yapılması gerekmektedir." Devlet tarafından barınma merkezlerinde kalan göçmenlere her türlü yardım yapılırken, barınma merkezlerinde kalmayı tercih etmeyen göçmenlerin durumları da belirsiz olduğu anlaşılmaktadır.

Kuschminder ve diğerlerinin birebir görüşme yöntemi ile Afgan ve Suriyelilerle yaptığı araştırmada, kaynak ülkelerden ayrıldıklarında planladıkları hedef ülkenin Türkiye olduğunu söyleyen Afgan katılımcılara (47 kişinin 6'sı) göre Suriyeli katılımcıların oranı (49 kişinin 19'u) daha yüksektir. Araştırmaya katılan Afganlardan çoğu, 47 kişiden 27'si, Avrupa'ya gitmeyi planladıklarını söylerken, 47 kişiden 11'i de nereye gitmek istedikleriyle ilgili sabit bir planlarının olmadığını belirtmişlerdir. Başlangıçta planladıkları varış yeri Avrupa olanlar arasında büyük bir çoğunluğunun (%65) zihninde spesifik bir Avrupa ülkesi bulunmaktadır. Geri kalan %35'lik kısım ise özellikle bir ülkeye karar vermemişlerdir veya iki veya daha fazla potansiyel ülke bulunmaktadır (Kuschminder ve diğerleri, 2019:26).

Bu araştırma da göstermektedir ki, araştırmaya katılan 96 kişinin 25'i, yani az bir kısmı, ülkelerinden ayrılırken Türkiye'de kalmayı düşünerek gelmişlerdir. Gelenlerin

%26'sı dışındaki %74'lük kısmının amacının aslında nihai olarak Avrupa ve diğer ülkelere ulaşmak olduğu anlaşılmaktadır.

Tüm ülkeye dağılan Suriyeli göçmenlerin kendilerine kalıcı olarak bir hayat kurma gayretinde oldukları, bir kısmının Türkiye'yi transit ülke gördükleri ve başka ülkelere gitmek için fırsat aradıkları anlaşılmaktadır. Gerek kalıcı olmayı düşünen göçmenlerin gerekse de başka ülkelere gitmek isteyenlerin gideceği zamana kadar, aile bireyleriyle birlikte toplumsal yaşamda ve iş piyasasında yer bulmaya çalıştıkları bilinmektedir. Bu nedenle, toplumsal hayata karışan ve artık her yerde halkla iç içe yaşayan Suriyelilerin yaş ve cinsiyet dağılımına detaylı olarak bakmak yerinde olacaktır.

Tablo 2.10. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	2.020.389	1.734.202	3.754.591
0-4	259.953	242.653	502.606
5-9	296.171	278.491	574.662
10-14	229.424	215.783	445.207
15-18	141.340	121.875	263.215
19-24	274.124	206.822	480.946
25-29	233.233	166.574	399.807
30-34	166.992	122.801	289.793
35-39	130.159	100.167	230.326
40-44	88.275	74.694	162.969
45-49	61.050	59.486	120.536
50-54	46.105	45.127	91.232
55-59	36.343	36.579	72.922
60-64	23.520	24.518	48.038
65-69	15.412	16.635	32.047
70-74	9.378	10.350	19.728
75-79	4.506	5.484	9.990
80-84	2.445	3.296	5.741
85-89	1.164	1.694	2.858
90 ve üstü	795	1.173	1.968

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2022b.

Tablo 2.10. incelendiğinde, özellikle savaş başladıktan sonra doğan yani 0-9 yaş aralığındaki geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayısının 24.03.2022 tarihi itibarıyla 1.077.268 kişi olduğu ve 2.666.443 Suriyelinin ise 30 yaşın altında olduğu dikkat çekici bir gerçektir. Türkiye'nin toplam nüfusunun 84.680.273 (TÜİK, 2022) olduğu göz önüne alındığında, ülkemizde bulunan 30 yaş altındaki 2.666.443 olan Suriyeli sayısının ülke nüfusunun %3'ünden fazla bir orana tekabül ettiği ve bu 30 yaş altındaki Suriyelilerin toplam Suriyeliler içerisindeki oranının ise %71'i geçtiği görülmektedir. Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde; şu an itibarıyla Türkiye'nin nüfusunun %4'ten fazlasını oluşturan Suriyelilerin yakın bir gelecekte önemli nüfus oranına sahip olacakları gerçeği ciddi bir şekilde ele alınması gereken bir husus olduğu düşünülmektedir.

BM'nin verilerine göre Türkiye'de 2019 yılı itibariye 5.876.800 kişi uluslararası göçmen olduğu (UN DESA, 2019c) ve TÜİK'in 2021 yılı sonunda Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi aracılığıyla açıkladığı verilere göre (TÜİK, 2022); Türkiye'nin toplam nüfusu 84.680.273 kişi olduğu düşünüldüğünde göçmenlerin sayısı toplam ülke nüfusunun yaklaşık %7'sine denk geldiği görülmektedir. Ayrıca bu uluslararası göçmen nüfusunun içinde de ülke nüfusunun %4'ten fazlasını oluşturan Suriyelilerin olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Suriyeli nüfusunun toplam uluslararası göçmen nüfusu içindeki oranın yaklaşık %64 olduğu dikkat çeken bir oran olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin dünyada en fazla mülteci barındıran ülke olmasında en önemli rolü üstlenen Suriyeli sığınmacılar, hukuki olarak mülteci statüsü tanınmamıştır ve geçici koruma kapsamında ülkede bulunmaktadır. Bu çerçevede sığınmacı sorununun çözümünde hukuki olarak geçici korumanın hangi durumlarda sona ereceği ve bunun sonucu olarak hangi yaptırımın uygulanacağı hususunun önemli olduğu anlaşılmaktadır. Geçici Koruma Yönetmeliği (Mevzuat, 2014) kapsamında Geçici korumanın bireysel olarak sona ermesi veya iptali; “Geçici korunanların; a) Kendi isteğiyle Türkiye'den ayrılması, b) Üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanması, c) Üçüncü bir ülkeye insani nedenler veya yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilmesi ya da üçüncü bir ülkeye çıkış yapması, ç) Ölmesi, d) Kanunda yer alan diğer yasal kalış türlerinden birisi ile kalış hakkı kazanması, e) Türk vatandaşlığını kazanması,” hallerinde bireysel olarak sona ermektedir.

Geçici Koruma Yönetmeliği'nin (Mevzuat, 2014) devamında ise “Cumhurbaşkanının geçici korumanın sona erdirilmesi kararını müteakip, geçici korunanların Türkiye'den çıkış yapması esastır” maddesi gereğince geçici koruma altında olanların Cumhurbaşkanı kararı gereğince geçici korumaları sona erdirilebildiği anlaşılmaktadır. Yine Geçici koruma yönetmeliğine göre “Cumhurbaşkanı, milli güvenliği, kamu düzenini, kamu güvenliğini veya kamu sağlığını tehdit edebilecek şartların oluşması durumunda, uygulanmakta olan geçici koruma tedbirlerinin sınırlandırılmasına ya da süreli veya süresiz durdurulmasına karar verebilir” denilmektedir.

Diğer taraftan ikamet izni alarak ülkemizde bulunan yabancıların sayısı ve yıllar itibariyle nasıl bir değişkenlik gösterdiği önemli bir veri olmaktadır. İkamet izni olanların içerisindeki Suriyeli ve Afgan sığınmacıların oranı incelenmesi gereken istatistikî verilerdir. Tablo 2.11.'de görüldüğü gibi 24.03.2022 tarihi itibariye ülkemizde 1.398.588 yabancı ikamet iznini almış ve bu şekilde Türkiye'de hayatlarını devam ettirmektedir. Yabancılar ve

Uluslararası Koruma Kanunu'na göre "Türkiye'de, vizenin veya vize muafiyetinin tanıdığı süreden ya da doksan günden fazla kalacak yabancıların ikamet izni almaları zorunludur. İkamet izni, altı ay içinde kullanılmaya başlanmadığında geçerliliğini kaybetmektedir" (Ekşi, 2018:83).

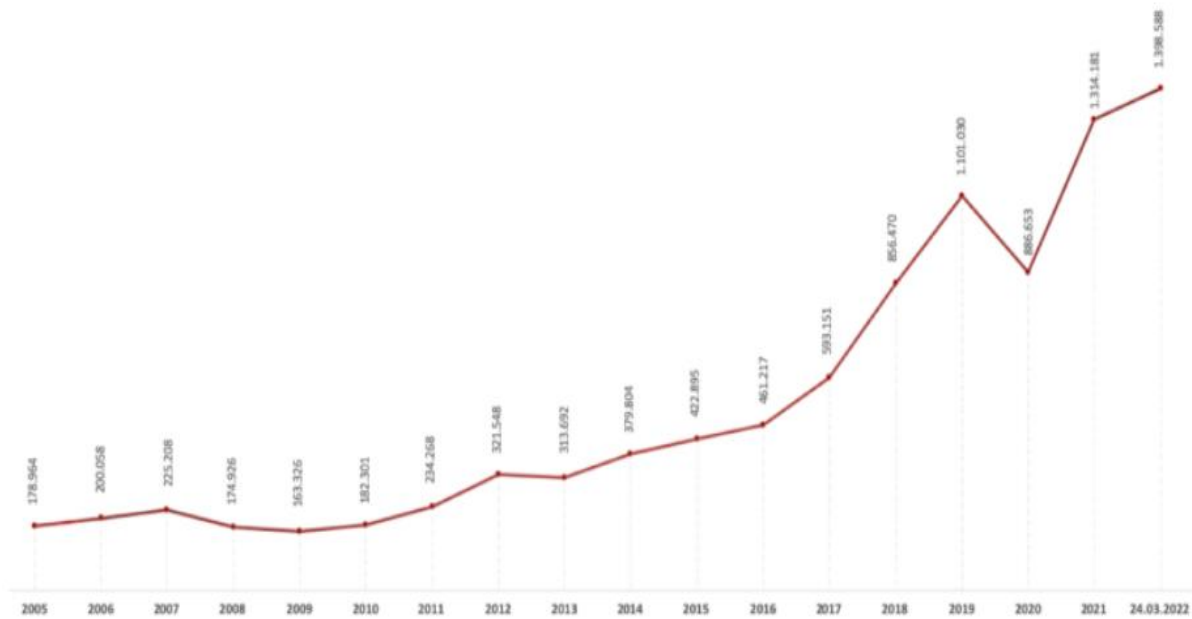
Tablo 2.11. İkamet İzniyle Ülkemizde Bulunan Yabancılar

İkamet İzniyle Ülkemizde Bulunan Yabancı (24.03.2022 itibariyle)
1.398.588

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2022c.

Diğer taraftan aşağıdaki grafikte yıllar itibariyle ikamet izni alan yabancıların sayısının önemli oranda artmış olduğu ve 2022 yılı itibariyle ikamet izni ile ülkemizde bulunan yabancı sayısının en yüksek seviyeye çıktığı görülmektedir.

Grafik 2.2. İkamet İzni ile Ülkemizde Bulunan Yabancıların Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2022c.

Türkiye'de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020) uygulamasına göre "çalışma izni ya da çalışma izni muafiyeti, ikamet izni yerine geçmektedir." Fakat Mazlumder'e (2013:11) göre "genel olarak yabancılara verilen ikamet izni, çalışma hakkını kapsamamaktadır. İkamet tezkerelerinin üzerinde 'Bu tezkere çalışma hakkı vermez' şeklinde damga yer almaktadır. Buna rağmen çalışma izni almak külfetli olduğundan (uzun zaman, emek ve para gerektirdiğinden) mülteciler başvuru yapmakta isteksiz davranmaktadır."

Diğer taraftan Mülteciler Derneği (2020)'ne göre; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 31 Mart 2019 tarihinde yapılan açıklamaya göre Türkiye'de çalışma izni verilen Suriyeli sayısının 31 bin 185 kişi olduğu belirtilmiştir.”

TÜRK-İŞ (2019:16)'in açıkladığı “Kasım 2019 itibarıyla Türkiye’de geçici koruma altında bulunan ve çalışma çağındaki nüfus içinde yer alan toplam Suriyeli sayısı 2 milyon 160 bin 422 olduğu” verisi ve ikamet izni ile ülkemizde bulunan yabancı sayısının 1.398.588 olduğu birlikte değerlendirildiğinde, verilen çalışma izinlerinin çok düşük seviyede kaldığı anlaşılmaktadır.

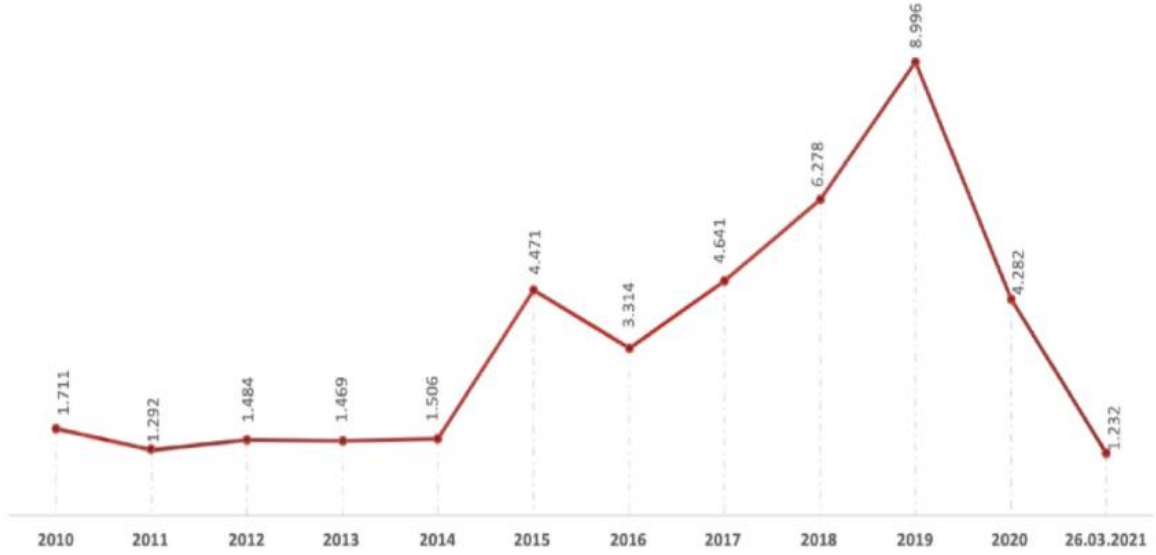
Ayrıca Kuschminder ve diğerlerinin yaptığı araştırmada, Türkiye'nin geçici kuruma altındakilere yasal çalışma izni verme politikası, yukarıdaki verilerden de anlaşıldığı üzere, yasal işgücü piyasasına erişimdeki engeller mültecileri Türkiye'den daha ileriye, Avrupa'ya gitmeleri için motive etmekte olduğu anlaşılmıştır (Kuschminder ve diğerleri, 2019:29).

Düzensiz göçmenler genellikle karar verdikleri ülkeye ulaşmaya çalıştığı, transit ülkelerde kalmak istemedikleri anlaşılmaktadır. Yunanistan, Sırbistan ve Bosna-Hersek gibi transit ülkelerin kendilerine ekonomik özgürlüklerini bulacakları ve yeni bir hayat kurabilecekleri yeterli imkanları sağlayacaklarını düşünmedikleri için, transit ülkelerde kalmak yerine kafalarındaki AB ülkesine gitmeyi hedeflemektedirler (Kuschminder ve diğerleri, 2019:31). Daha önce de ifade edildiği gibi bu araştırmada gelen sığınmacıların çoğunluğunun Türkiye'de kalmayı düşünmediği ortaya konulmuştur. Özellikle tüm dünyada artan ekonomik sıkıntılar sığınmacıların kendilerine daha iyi yaşam kurmaları için gelişmiş ülkelere gitmeye yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Transit ülkelerdeki bu durum da göçmen kaçakçılarının fırsat oluşturduğu ve yasa dışı bir alanın genişlenmesine imkân tanıdığı görülmektedir.

Bu süreçte düzensiz göçün önemli oranda artması ve bu sığınmacıların nihai olarak Avrupa ve diğer gelişmiş ülkelere gitmek istemesi yasadışı bir alanın da oluşmasına sebep olmuştur. Sadece iyi bir gelecek arzulayan ve şartların düzensiz göçe zorladığı bu sığınmacıların mağduriyetini kullanarak para kazanmaya çalışan göçmen kaçakçılığı ortaya çıkmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de düzensiz göçü önlemenin en önemli yöntemi olan göçmen kaçakçılığı ile mücadele etkin bir şekilde devam ettirilmektedir. Bu çerçevede yukarıdaki Grafik 2.3.'te 2010-2020 yılları arasındaki yakalanan göçmen kaçakçısı sayısı gösterilmiştir. Grafik 2.3. incelendiğinde özellikle 2014 yılından sonra yakalanan göçmen kaçakçısı sayısında bir artış olduğu, 2019 yılında ise 8.996 göçmen

kaçakçısı yakalanarak zirveye ulaştığı görülmektedir. Yakalanan göçmen kaçakçısı ile düzensiz göçmen sayıları birlikte değerlendirildiğinde sayıların paralel hareket ettiği, yakalanan düzensiz göçmen sayısının en fazla olduğu yıl olan 2019 yılında aynı zamanda en fazla göçmen kaçakçısının yakalandığı görülmektedir.

Grafik 2.3. Yıllara Göre Yakalanan Göçmen Kaçakçıları

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021a.

Diğer taraftan Adalet Bakanlığı verileri incelendiğinde; Cumhuriyet Başsavcılarınca 2021 yılında sonuçlandırılan soruşturmalarda verilen kararlara göre göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti suçu kapsamında 8522 kamu davası açılmış olup bu sayı toplam dosyaların %58,4'ünü oluştururken, 3935 dosyaya da kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verilmiştir (ASİGM, 2021:21). 2021 yılındaki mahkemelerce verilen kararlara göre incelendiğinde ise, toplam 19.206 karar verildiği, bu kararların ise %78,7 oranındaki 15.111 adedinin mahkûmiyet olduğu, %12,7'sinin ve 2.439 adedinin ise beraat olduğu anlaşılmaktadır (ASİGM, 2021:43).

Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti suçu kapsamında 2021 yılında çıkan ve karar verilen dosyaların açılış yıllarına göre dağılımını incelemek de yerinde olacaktır. Toplam 9.519 adet olan dosyanın 2017 öncesinde açılanların oranı %15,3 ve sayısı 1.454 adet iken, 2018 yılında açılan dosyalar toplamın %9,4'ü ve 891 adedi, 2019 yılında açılan dosyalar toplamın %26'sı ve 2.475 adedi, 2020 yılında açılan dosyalar toplamın %25,2'i ve 2.398 adedi ve 2021 yılında açılan dosyalar ise toplam dosyaların %24,2'si ve 2.301 adedir (ASİGM, 2021:49). Görüldüğü gibi açılan dosyaların yarısından fazlasının 2019 ve 2020 yılların olduğu, bu durumun da düzensiz göç hareketlerine en fazla 2019 yılında maruz

kalınması ve en fazla düzensiz göçmenin yakalandığı yıl olması ile paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca yaklaşık %75'inin ise 2019, 2020 ve 2021 yıllarında açıldığı düşünüldüğünde son 3 yılda göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti suçunda artış olduğu anlaşılmaktadır.

Yakalanan düzensiz göçmen ve göçmen kaçakçı sayısının yüksek seviyelerde olması, Türkiye'nin önemli bir hedef ülke olma özelliğinin yanında sığınmacılar için önemli bir transit ülke olma özelliğini de ortaya koymaktadır. Bu durum aynı zamanda sığınmacılarda, hedef ülkelere gidebilirse gider gidemezse kalır düşüncesinin hâkim olduğunu göstermektedir. Bilhassa Suriyeli, Afgan ve Pakistanlı gibi ülkelere gelenler için değerlendirildiğinde; ülkemizin, gidecekleri zamana kadar kültür ve din gibi bazı ortak özelliklere sahip, kalabilecekleri en cazip ülke olma özelliğini ortaya koymaktadır.

Bu istatistikî verilerden hareketle, göçmenlerin, düzensiz göçmenlerin, sığınma arayanların veya geçici korunanların, sıfatları her ne olursa olsun fiili olarak diğer vatandaşlarla birlikte yaşayan bu insanlara yönelik en temel insani haklarının ihlal edilmeksizin tanınması, yoğun bir şekilde entegre faaliyetlerin yürütülmesi, bu insanlara ve bu insanların geleceğine yönelik eğitim alanı gibi farklı alanlarda politikaların üretilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan da özellikle sürecin yönetimi açısından yeniden yerleştirme, diğer ülkelerle iş birliği halinde yükün paylaşılması ve bu insanların ülkelerindeki onları sığınma aramaya iten faktörlerin ortadan kaldırarak yeniden yurtlarına dönmelerinin sağlanması gibi tüm seçeneklerin hassasiyetle üzerinde durulması gerekmektedir.

Bu kadar yoğun mülteci hareketinin yaşandığı günümüzde insan hakları sorunlarını ve mültecilik ile insan hakları arasındaki ilişkiyi gündeme taşımaktadır.

BÖLÜM III

3. SIĞINMA SÜREÇLERİNDE KARŞILAŞILAN İNSAN HAKKI İHLALLERİ

BMİHYK'ye (1993) göre sığınmacılar, “sığınma süreçleri öncesinde, sığınma süreçlerinde ve sığınma süreçleri sonrasında saygı duyulması gereken haklara sahiptirler.” Bu nedenle sığınmacıların ve mültecilerin karşılaştıkları insan hakları ihlallerini; sığınma süreçleri öncesinde karşılaştıkları insan hakları ihlalleri, sığınma süreçleri sırasında karşılaştıkları insan hakları ihlalleri ve sığınma süreçleri sonrasında karşılaştıkları insan hakları ihlalleri şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

3.1. SIĞINMACILAR VE İNSAN HAKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

BMİHYK'ye (1993) göre, “mülteci sorunu ile insan hakları arasında açık bir ilişki vardır.” Sığınma göçlerinin nedenleri ve neticeleri dikkate alındığında başlangıcından nihayete erinceye kadar hak ihlalleriyle alakalı bir süreç olduğu anlaşılmaktadır.

Önemli bir tespit olarak dikkate alınması gereken bir diğer husus da BMİHYK'nin (1993) belirttiği gibi; “insan hakları ihlalleri, yalnızca kitlesel büyük göçlerin ana nedenleri arasında yerini almakla kalmayıp, aynı zamanda da bu ihlaller devam ettiği sürece gönüllü yeniden yerleştirme seçeneğinin de önünde bir engel haline gelmektedir.” Bu durumun en açık örneği Suriye'de görülmektedir. Yıllardır milyonlarca insanın sığınma aramak için göç etmesine neden olan ve bu göçlere kaynaklık eden ülke olan Suriye'de halen şartların değişmediği, insan hakları ihlallerinin devam ettiği yapılan araştırmalarda ortaya konulmuştur. Ülkelerine geri dönen sığınmacıların yaşadıkları hakkında 2021 yılında yayınlanan raporlardan (Human Rights Watch, 2021b; Uluslararası Af Örgütü, 2021a) hak ihlallerinin devam ettiği ve bu nedenle ülkelerindeki şartlar mevcut haliyle devam ettiği müddetçe sığınmacıların geri dönmeleri için uygun olmadığı anlaşılmaktadır.

Bozbeyoğlu'na (2015:61) göre, “düzensiz göçmenlerin ve mültecilerin asgari hakları karşısında kalınan kayıtsızlık sorunun başlıca nedenidir.” Diğer yandan BMİHYK de “günümüzdeki mülteci hareketlerinin engellenmesinde ve mültecilerin sorunlarının çözülmesinde, insan haklarının güvence altında olmasını ‘gerekli bir koşul’ olarak belirlemiştir” (BMİHYK'den aktaran; Bozbeyoğlu, 2015:61). Bu koşul yerine getirildiği takdirde, çoğunlukla insanların bulunduğu yerden başka bir yere gitmesini, yani göç etmesini gerektiren neden zaten ortadan kalkmış olacaktır. İnsan haklarının güvencede olduğu ve insanların da bundan emin olduğu yerde huzur vardır. Böyle bir huzurun olduğu yerde de düzensiz göç, sığınma veya mülteci göçü gibi bir problemin olmayacağı anlaşılmaktadır.

Sığınmacı ve mültecilerin hakkının korunmasında uluslararası ölçekte en ciddi dayanağı oluşturan Cenevre Sözleşmesi'nin (GİGM, 2020c), “İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin, insanların ana hürriyetlerden ve insan haklarından, fark gözetmeksizin faydalanmaları” ilkesini, Üçgül (2020,157)'ün de dediği gibi, “imzacı devletlerin beyan ederek başlaması, sığınmacılar ve mülteciler ile insan hakları arasındaki ilişkiye en önemli kanıttır.” Dolayısıyla bu madde sığınmacılarla insan hakları arasındaki ilişkiye dikkatleri çekmektedir.

Diğer taraftan, BMİHYK'nin (1993) de özellikle belirttiği gibi, “BM'nin insan hakları ve mültecilerle ilgili iki ayrı kuruluş oluşturması, bunların birbirleriyle ilişkili olmadığı anlamına gelmemektedir.” İnsan hakları ile ilgili BM'nin ve BMMYK'nın faaliyetleri hak ihlallerinin engellenmesi amacı doğrultusunda bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Yine BMİHYK'ye (1993) göre “BM insan hakları programı, Devletler'in kendi sınırlarındaki kişilerin haklarıyla ilgilenirken, Mülteci örgütü ise, ülkelerini terk ettikten sonra, kişilere, asgari haklarını yeniden sağlamak için kurulmuştur.” Dolayısıyla bu açıklama BM bünyesinde kurulan kurumların görevleri ve fonksiyonları açısından da konuya açıklık getirmektedir.

Bu konu aslında yönetsel olarak programların işleyiş ve bağlılıkları açısından önem arz etmektedir. Çünkü insan hakları daha geniş ve mültecileri de kapsayan bir konudur. Dolayısıyla BM bünyesinde iki farklı program olması yerine tek bir program olarak tek çatı altında olmalarının netice alınması bakımından daha etkin olabileceği düşünülmektedir. Özellikle son yıllardaki artan mülteci hareketlerini de dikkate aldığımızda BM bünyesindeki programların etkinliği ve işleyişi üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Vatandaşlık penceresinden mülteci konusuna bakılması da insan hakları açısından önemlidir. Bozbeyoğlu'na göre, “dünya savaşlarından günümüze kadarki süreçte, vatandaşlık bağıyla bir devlete bağlı olmayan kişilerin vatandaşlık haklarından ve insan haklarından mahrum oldukları herkesçe bilinen bir gerçektir. Bireylerin yalnızca insan olmalarından kaynaklı haklar bile, ulus-devlet anlayışından dolayı, vatandaş oldukları için sahip oldukları haklar tanımını almıştır.” Bu tarihsel bakış açısıyla mülteci statüsündeki insanların insan haklarından bahsetmek neredeyse mümkün değildir; çünkü vatandaş olmak ile insan olmak arasında kurulan bağlantı doğal olarak şu sonucu ortaya çıkarmaktadır: Vatandaş olamayan insan da olamaz. Bu yüzdendir ki; Arendt, “sığınmacıların haklarını ‘insan hakları’ olarak değil ‘vatandaşlık hakları’ olarak da ifade etmiştir: sığınmacılar

ülkelerinden ayrıldıklarında artık yurtsuz ve devletsizdiler” (Bozbeyoğlu, 2015:63).

Türkiye-Yunanistan sınır bölgesinde Avrupa’ya gitmek amacıyla bekleyen 28 yaşındaki Afgan mülteci Said, BBC News Türkçe (2020a)’ye verdiği röportajda yaşadıklarını şöyle anlatmıştır:

“Bizim Afganistan’da 40-50 yıldır savaş var. Önce İngiliz Afganistan’a geldi, bizi mahvetti. Sonra Rusya geldi. 15-20 sene bize savaş etti. Bizi mahvetti. Sonra 20 sene Amerika geldi. Amerika bize her gün savaş etti. Bizi öldürüyor. Şimdi Taliban var, Amerika var, DAES var, NATO var. Kime bakarsan bizi öldürüyor. Kimseye yer yok ev yok. Hepsi çadırda kalıyor. Biz mecbur Afganistan’dan kaçtık İran’a. İran bize yol vermiş, Türkiye’ye geldik. Türkiye şimdi yol vermiş, Yunanistan’a gitmek istedik. Yol vermiyor. Biz sadece Yunanistan’da yol istiyoruz. Başka bir şey istemiyoruz. Bunları rahatsız etmek istemiyoruz. Sadece yol versin. Çünkü bizim hayatımız mahvedilmiş. 28 yaşındayım, hiçbir gün hayatı bilmedim. Biz hayatı istiyoruz. Bu dünyayı yaşamak istiyoruz. Bilmiyorum nerede yaşayayım.”

Ülkesinde 40-50 yıldan beri savaşın devam ettiğini, “dünyayı yaşamak istediğini” fakat nerede yaşayabileceğini bilmediğini söyleyen Afgan mültecinin video röportajındaki ifadeleri, sığınmacıların çaresizliğini ve niçin göç etmek istedikleri hakkında fikir verdiği anlaşılmaktadır.

3.2. SIĞINMACILAR VE İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

BMİHYK’ye (1993) göre “insan haklarına duyulan saygı, mülteci akınlarını hem önlemek hem de çözmek için şarttır.” Bu nedendir ki, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri Sadako Ogata’nın da ifade ettiği gibi, ülkelerin ve insanların mülteci sorununu, insan haklarına olan saygılarını ölçecekleri bir imtihan olarak görmeleri sağlanmalıdır (Bozbeyoğlu, 2015:61). Çünkü yaşadığımız modern yüzyılda hala sığınmacıların önemli düzeyde hak ihlalleri ile karşı karşıya geldiğine tanıklık edilmektedir. İnsan haklarına saygılı bir dünya düzeni olmuş olsaydı ne kaynak ülkede ne de sığınmacıların göç yolculuğunda herhangi bir insan hakkı ihlali ile karşılaşılmazdı.

Dünya’nın en gelişmiş ülkelerinde dahi, sığınma arayan insanlar kendilerini hala yarı suçlu statüsünde bulmaktadır ve sahip oldukları insan hakları kısıtlanmaktadır (Bozbeyoğlu, 2015:68). Bu durumun da vatandaşlığı kaybetmenin, temel haklarını kaybetmekle eş değerde olduğunu savunan görüşü doğruladığı değerlendirilmektedir. Tüm dünyanın gözü önünde sığınmacıların yaşadıkları net bir biçimde göstermektedir ki, sığınmacıların göç yolculuğu her aşamasında insan hakları bağlamında yönetilmesi gerekmektedir (Üçgül, 2020:157-158).

Avrupa geçmişten günümüze kadar gelen süreçte, sığınma ve mültecilik konusunda

felsefi ve hukuki açıdan merkez olmuştur. Avrupa ülkeleri daima göç hareketlerinde cazibe merkezi olmuştur. Ancak AB'nin kurulmasıyla sınırların genişletilmesi ve bu sınırların kontrol edilmesi sorunlarını da kapsayan birçok hukuki düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur (Özbek, 2019:40). Özellikle sınır yönetimi politikaları insan hakları ihlallerini gündeme getirmiştir.

Oysa ki mülteciler BMİHYK'ye (1993) göre, “sığınma süreçleri öncesinde, sığınma süreçlerinde ve sığınma süreçleri sonrasında saygı duyulması gereken haklara sahiptirler.” Mülteci meselesi ancak bu çerçevede ele alındığında ve insanların sığınma süreçlerinde haklarına saygı duyulduğunda çözüme kavuşabilecektir.

Uluslararası toplum, insan hakkı ihlallerinin, büyük kitlesel göçlerin başlıca nedeni olduğunu artık kabul etmektedir. Diğer taraftan sığınmacıların ülkelerinden ayrıldıktan sonra karşılaştıkları güçlüklerle de dikkat çekilmektedir. Bu zorluklar, BMİHYK'ye (1993) göre,

“Sığınmacılara kapıları kapama yönündeki endişe verici eğilim ile sığınma prosedürü sırasında ve mülteci statüsü verildikten sonra bu insanların asgari haklarının bile ihlal edilmesidir. Hoşgörüsüzlük, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, gerilimler, ulusal, etnik gerginlik ve çatışmalar, çoğu yerde artmaktadır ve çoğu grubu, özellikle de sığınmacıları ve mültecileri etkilemektedir. Üçüncü zorluk, kaynak ülkelerdeki insan hakları ihlallerinin devam etmesi ve mültecilerin kendi istekleriyle ülkelerine geri dönmelerinden önce bu ihlallerin belirlenmesi ihtiyacıdır.”

Mülteciler, göç yolculuğunda kapıların kapanması, geri gönderme, geri itme, sığınma talebinde bulunma hakkının ihlali, toplu sınır dışı uygulaması, keyfi alıkonulma, seyahat kısıtlaması, kötü muamele, düzensiz yollarla ülkeye girişin suç sayılarak ceza kovuşturması yapılması, ırkçı saldırılar ve yabancı düşmanlığı gibi farklı şekillerde hak ihlallerine maruz kalmaktadırlar (BMİHYK, 1993).

BMİHYK'nin (1993) de belirttiği gibi sığınmacı ve mültecilerin, “sığınma süreçleri öncesinde, sırasında ve sonrasında saygı duyulması gereken haklara sahip olmaları” sebebiyle; göç eden bireylerin, sığınma arayanların ve mültecilerin karşılaştıkları insan hakları ihlallerini; sığınma süreçleri öncesinde karşılaştıkları insan hakları ihlalleri, sığınma süreçleri sırasında karşılaştıkları insan hakları ihlalleri ve sığınma süreçleri sonrasında karşılaştıkları insan hakları ihlalleri şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Son yıllarda artan mülteci hareketlerinde özellikle bazı ülkelerin uygulamaları dünyanın dikkatini bu yöne çekmiştir ve konunun ayrıntılanması açısından sığınmacı ve mültecilerin karşılaştıkları hak ihlallerinden güncel örneklerle açıklanmaya çalışılacaktır.

3.2.1. Sığınma Süreçleri Öncesinde Karşılaşılan İnsan Hakkı İhlalleri

Hak ihlalleri en fazla kaynak ülkelerde gerçekleştiği bilinmektedir. Diğer yandan kitle halinde gerçekleşen göçlerin esas ve gerçek sebeplerinin de insan hakkı ihlalleri olduğu görülmektedir. İnsan hakları ihlallerinin neticesinde bireyler sığınma eylemine başvururlar. Göçün hangi şartlarda başladığını anlamak aslında mültecileri anlamak için esas mesele olduğu düşünülmektedir.

Suriye’de gerçekleşen olaylar da kaynak ülkedeki hak ihlallerine en iyi örnektir. Varil bombalarıyla, tanklarla ve uçaklarla siviller öldürülmüştür. Bunlara rağmen insanlar yıkılmış ve harap olan yerlerde yaşamaya çalışmaktadırlar. Çatışmanın olduğu yerlerden insanlar daha güvenli bölgelere göç etmişlerdir. İnsanların ölmesi için özel bir nedene ihtiyaçları yoktur, pazarda çorap satarken, okulda iken veya zeytin toplarken insanlar ölmüşlerdir veya sakat kalmıştır. Binlerce insan da göç yolunda ölmüştür. Çocuklar açlıktan veya yetersiz beslenmeden ölmüşlerdir (Aile Olmak, 2017b).

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonunun (UNICEF) yayımladığı bir raporda, Suriye'deki savaşta 2014-2019 yılları arasında 5 bin 427 çocuğun yaşamını yitirdiğini kaleme almıştır. Suriye’de 2019 sonu itibarıyla 2,6 milyon çocuğun ülke içinde yerinden edildiği vurgulanmıştır. Raporda ayrıca 5 milyonu Suriye içinde ve 2,5 milyonu komşu ülkelerde olmak üzere 7,5 milyon çocuğun ise yardıma muhtaç olduğu hususu üzerine dikkat çekilmiştir. Raporda, Suriye’de 2014-2019’da 478 okul ve eğitim binasına saldırı olduğu, okula gidemeyen Suriyeli çocukların sayısının ülke içinde 2 milyona ulaşmış olduğuna ve komşu ülkelerde 800 binden fazla çocuğun eğitim alamadığı konularına dikkat çekilmiştir. Ayrıca ekonomik boyutu itibarıyla savaşın başlamasından beri gıda ürünlerinin fiyatının 20 kat arttığı ve bu nedenle de 5 yaş altındaki on binlerce çocuğun ciddi şekilde yeterli beslenemediği konusu da vurgulanmıştır (AA, 2020a).

Daily Telegraph gazetesi Suriye’de yaşanan insan hakları ihlalleri ile ilgili yaptığı bir manşet haberinde; İran ve Rusya tarafından desteklenen Esed rejimi tarafından sığınmacı konvoylarının, okulların ve hastanelerin namertçe bombalandığını, milyonlarca sığınmacının hayatının tehdit altında olduğunu manşetinde açıkça ifade etmiştir (BBC, 2020a).

Son yılların en fazla ön plana çıkan kaynak ülkesi olan Suriye’de yaşananlar yukarıda da belirtildiği gibi insanların yaşamlarının tehlikede olduğu, çocuklar için bile artık ülkenin yaşanabilir olmaktan çıktığı anlaşılmaktadır.

Ülkelerinde 40-50 yıldır savaş olduğunu, hiçbir gün hayatı bilmediğini söyleyerek, dünyayı yaşamak istediğini ama nerede yaşayabileceğini bilmediğini BBC'ye verdiği röportajda ifade eden ve Yunanistan-Türkiye sınırında Avrupa'ya gitmek için bekleyen 28 yaşındaki Afgan mülteci Said (BBC News Türkçe, 2020a) ve diğer Afgan mültecilerin ifadeleri de aslında tüm dünyaya, mültecilerin çaresizliğini, kaynak ülkedeki insanların durumunu ve neden göç ettikleri hakkında ipucu vermektedir. Ölüm ile yaşam arasında hayatlarını devam ettiren bu insanlar, düzenli veya düzensiz olmasına bakmaksızın, her türlü kötü şartları ve seyahati göze alarak sığınma aradıkları bir gerçektir. Bu durum da onların nasıl bir ortamda yaşadıklarını, ülkelerinin insan hakları açısından nasıl bir durumda olduğu hakkında fikir vermektedir. Aslında insan hayatının tehlikede olduğu ve yaşam hakkının bile olmadığı bu kaynak ülkelerde insanların yaşamak için yollara çıktığı dikkate alındığında, bu ülkelerde insan haklarının umursandığını düşünmek fazlaca bir iyimserlik gerektirmektedir.

Dünyanın değişik ülkelerinde insan hakları ihlallerinin olduğu bir gerçektir. Uluslararası hukukta insanlığa karşı işlenen suçlar en ağır insan hakkı ihlalleri sayılmasına rağmen, Dünya'nın en önemli ekonomik güçlerinden birisi olan Çin'de hala çok ciddi insan hakları ihlallerinin olduğu ve Türki Müslümanlara zulüm yapıldığı yayınlanan raporlardan görülmektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından, Stanford Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin İnsan Hakları ve Çatışma Çözümü Kliniği'nin yardımıyla hazırlanan 53 sayfalık "'Soylarını Kırın, Köklerini Kırın': Çin'in Uygurlara ve Diğer Türki Müslümanlara Karşı İşlediği İnsanlık Suçları" başlıklı raporda Çin'in Sincan'da yaptığı insan hakkı ihlalleri belgelerle ortaya konulmaktadır. Raporda Türki Müslümanlara karşı, belli bir nüfusu doğrudan hedef alan yaygın olarak ve sistematik bir saldırı oluşturacak şekilde işlenen; işkence, kitlesel keyfi alıkoyma, kitlesel takip ve gözetim, zorla kaybetme, kültürel ve dini terkin, Çin'e zorla geri döndürme, ailelerin dağıtılması, zorla çalıştırma ve cinsel şiddet ile üreme sağlığı haklarının ihlali gibi çok sayıda insan hakları ihlali tespit edilmiştir (Human Rights Watch, 2021b).

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (Human Rights Watch, 2021b) bu raporunda "Çin'in Sincan bölgesinde insanlığa karşı suç işlediğini ve kitlesel alıkoyma, işkence ve kültürel zulüm gibi suçların işlendiği yaygın ve sistematik politikaların uygulanmasından Çin hükümetinin sorumlu olduğunu" bildirmiştir. Ayrıca "sorumlulara yaptırım uygulanması, hesap verilebilirliği geliştirmek ve Çin hükümetine bu gidişatı tersine çevirmesi için baskı yapılması ancak uluslararası toplumun iş birliği yapmasıyla mümkün olacağı" da özellikle raporda vurgulanmıştır.

İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Stanford Üniversitesi İnsan Hakları Kliniği, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'ne, Çin'in insanlığa karşı suç işlendiği iddialarının araştırılarak hak ihlallerinden sorumluluğu bulunan kişilerin tespit edilmesi ve bunların hukuk önünde hesap vermelerini için yetkili bir inceleme komisyonu kurmasını ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin de Sincan bölgesindeki durumu izlemesini, insan hakları ihlallerini raporlayarak kamuoyunu ve İnsan Hakları Konseyini düzenli olarak bilgilendirmesini ısrarla tavsiye etmektedir (Human Rights Watch, 2021b). Fakat BM veya herhangi bir uluslararası kuruluşun önemli bir adım attığı veya sorunların çözülmesini sağladıkları yönünde bir bulguya rastlanmadığı anlaşılmaktadır.

Ülkesindeki savaş ve çatışmadan dolayı başka ülkelerde sığınma arayan insanlar belli bir süre sonra bu çatışmalar durduğunda tekrar ülkelerine geri dönmek istedikleri durumlarla da karşılaşmaktadır. Muhakkaktır ki bu sığınmacılar gittikleri ülkelerde ya maruz kaldıkları insan hakkı ihlalleri ya da aradıklarını bulamamaları gibi nedenlerle bir nevi zorunlu sayılabilecek sebeple göç ettikleri ülkeye geri döndükleri ve oradan oraya savrulan bu insanların geri döndüklerinde de yine hak ihlalleri ile karşılaştığı yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü'nün yayınladığı, "Eceline gidiyorsun" başlıklı raporunda, Suriye hükümeti tarafından, 2017 ortası ile 2021 baharı arasında Lübnan, Rukban, Fransa, Almanya, Türkiye, Ürdün ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden ülkelerine geri dönen mültecilere karşı işlenen ciddi insan hakları ihlallerini belgelemektedir. Geri dönen bu insanlardan kadın veya çocuk fark etmeksizin, çoğunlukla geniş kapsamlı "terör" suçlamalarıyla keyfi şekilde gözaltına alındığı toplam 59 vakayı ve bu vakalardan da 33'ünde geri dönenlerin, gözaltında veya sorgu sırasında işkence veya diğer türde kötü muameleye maruz bırakıldığı belgelenmiştir. Ayrıca bu raporda ülkeye geri dönen 13'ü çocuk 66 kişiye karşı, beş kişinin Suriye'ye döndükten sonra gözaltına alındığı ve gözaltında öldüğü ve kaçırılan 17 kişinin akıbetinin ise bilinmediği gibi korkunç ihlaller işlendiği belgelenmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2021a).

Özellikle Suriye'de 2011 yılında çatışmaların başlamasından sonra yaşanan mülteci hareketi bölgenin ve Avrupa'nın en önemli sorunu olduğu ve sığınmacılara ev sahipliği yapan ülkelerdeki artan mülteci nüfusunun birçok sorumluluğu ve problemi de beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır. Bu hususların neticesi olarak gerek kamuoyu baskısı gerekse de ekonomik sebeplerle, ev sahipliği yapan ülkelerde Suriye'de çatışmaların azalması da

bahane edilerek sığınmacıların ülkelerine geri dönmesi için teşvik edilmeye kimi yerlerde de baskı ve hak kesintileriyle zorunlu bırakılmaya çalışıldığı elde edilen bulgularda görülmektedir. Buradan hareketle geri dönüş için ülkelerinin ne kadar uygun olduğu hususunun göz ardı edildiği ve bu insanların tekrar maruz kaldıkları ihlallerin olduğu yere geri göndermenin doğru olup olmadığı hususlarının fazla dikkate alınmadığı hususunu akla getirmektedir.

Dolayısıyla bu raporda yer alan tüyler ürpertici tanıklıklar ile Suriye'den kaçma kararları nedeniyle hedef alındıklarını, sadakatsizlik ve terörle suçlandığını ifade eden kişilerin durumları, Suriye'nin geri dönüş yapmak için güvenli olmadığını ispat etmektedir. İnsanları ülke dışına çıkmaya zorlayan işkence, zorla kaybetmeler, keyfi veya hukuka aykırı gözaltıları halen Suriye'de çok yaygın olduğu, bunun ötesinde Suriye'den kaçmış olmak bu insanları, ülkelerine döndüklerinde yetkililer tarafından hedef alınma riski ile karşı karşıya bırakması nedenleriyle de Suriye'nin insan hakları ihlalleri açısından onlar için yaşanabilir bir ülke olmaktan uzak olduğu anlaşılmaktadır (Uluslararası Af Örgütü, 2021a).

Suriye'de son yıllarda çatışmaların önemli ölçüde azalması, mevcut yönetimin ülkenin büyük bir kısmını kontrol ediyor olması ve bu nedenle de Suriyeli yetkililerin yaptıkları açıklamalarla mültecileri ülkeye geri dönmeleri konusunda cesaretlendirmesi, sığınma sağlayan birçok ülkenin Suriyelilere verilen koruma statüsünü gözden geçirmeye başlamasına, sığınmacıların oturma izinlerinin yeniden değerlendirilmesine ve kötü yaşam koşulları, ayrımcılık gibi hak ihlalleri ile karşı karşıya kalan Suriyelilere ülkelerine geri dönmeleri için gittikçe daha fazla baskı yapılmasına sebep olmaktadır. Fakat Uluslararası Af Örgütü, raporun bulgularına dayanarak, "Suriye'nin hiçbir bölgesinin dönüş için güvenli olmadığı" ve "geri döndüklerinde, siyasi fikirlerine ilişkin algılar nedeniyle" veya sadece "ülkelerinden gittikleri için" zulme maruz kalma riski altında oldukları sonucuna varmaktadır (Uluslararası Af Örgütü, 2021a).

Yine benzer şekilde İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından yayınlanan bir raporda da yukarıda bahsedilen konularla ilgili olarak İnsan Hakları İzleme Örgütü yayınlanan bir raporunda 2017 ile 2021 arasında Lübnan ve Ürdün'den Suriye'ye dönen mültecilerin maruz kaldıkları ağır insan hakları ihlalleri ve zulüm belirtilmiştir ve Suriye'nin geri dönüş için güvenli olmadığı tespit edilmiştir. Geri dönenler, savaşta yıkılan ülkelerinde hayatlarını devam ettirebilmek ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için mücadele verdikleri gibi aynı zamanda bu şekilde insan hakları ihlalleri ile de karşı karşıya kaldığı anlaşılmaktadır

(Human Rights Watch, 2021a)

HRW (2021a) bu raporunda; “geri dönenler ile onların aile üyelerinden oluşan toplam 65 kişiyle yaptığı görüşmelerde, 21 gözaltı ve keyfi tutuklama vakası, 13 işkence vakası, 3 kaçırılma, 5 yargısız infaz, 17 zorla kaybetme ve 1 cinsel şiddet iddiası belgelemiştir.”

Görüldüğü gibi gerek Uluslararası Af Örgütü’nün gerekse de İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün 2021 yılında yayınladıkları raporlarında belgeledikleri olaylara ve insan hakkı ihlallerine bakıldığında Suriye’nin hala sığınmacılar için güvenli bir yer olmadığı değerlendirilmesini yapmak mümkündür. Dolayısıyla sığınmacılara ev sahipliği yapan ülkelerin, kendileri açısından ne kadar yük oluşturursa oluştursun, yeni insan hakları ihlallerini önlemek adına bu hususları da dikkate alması ve geri göndermek için uygulanan politikaların gözden geçirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu durum da Suriye yönetiminin veya bu insanları göçe zorlayan faktörlerin istediği bir durum da olabilir. Mevcut görünüm, uluslararası kuruluşların ve gelişmiş devletlerinin sorumluluk alması gerekliliğini de tekrar gündeme getirmektedir. Çünkü bu kadar fazla mülteci nüfusunun Türkiye, Lübnan, Ürdün, Yunanistan gibi ülkelere bulunması, birçok açıdan ciddi bir yük oluşturduğu ve başka ülkelere sığınmak zorunda kalan insanların farklı hak ihlallerine maruz kalmasına kapı aralayabileceği anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, hala sığınmacıların ülkelere geri dönmesi için uygun olmadığı hakkında önemli veriler olduğuna göre, uluslararası kuruluşlar ve gelişmiş devletlere önemli bir görev düşmektedir; başta Türkiye olmak üzere bazı ülkelere bulunan bu sığınmacı yükü, insan haklarına saygı duyan tüm devletler tarafından paylaşılmalıdır.

Dünya’nın her yerinde farklı yöntem ve boyutlarda hak ihlallerine rastlanmaktadır. Yapılan araştırmalarda görülen bu yerler arasında biri de Çin’dir. Çin yönetimi, 2017 yılından beri “terörle mücadele” kisvesi altında Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nde (Sincan) yaşayan Müslümanlara karşı kitlesel ve sistematik olarak insan hakkı ihlalleri işlediği bulgulardan anlaşılmaktadır. Uluslararası Af Örgütü, Ekim 2019-Mayıs 2021 tarihleri arasında, çoğunluğu yaşadıklarını daha önce herhangi birine anlatmamış, gözaltı kamplarından serbest bırakılan ve 2017’den beri Sincan’da yaşayan onlarca kişi ve diğer ilgili kişilerle mülakatlar gerçekleştirmiştir. Bu şekilde mülakat yapılan kişilerin yaşadıkları ve tanıklıkları, 2017’den beri gözaltı kamplarındaki durum hakkında kamuya açık olarak ulaşılabilen tüm sözlü delillerin de önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Uluslararası Af Örgütü’ne göre, bu raporda yer alan ulaşılan deliller, “aynı zamanda, Çin’in işkence ve

zulmün de aralarında yer aldığı insanlığa karşı suçları işlediği sonucuna varılmasını sağlayacak maddi dayanağı da oluşturmaktadır” (Uluslararası Af Örgütü, 2021b).

“Hukuka uygun olarak kabul edilebilecek fiillerinden ötürü” ve “uluslararası anlamda suç sayılabilecek herhangi bir fiili işlememiş olmalarına rağmen” keyfi olarak gözaltına alınan ve gözaltı kamplarında alıkonulmalarının ardından serbest bırakılan 55 kişi Uluslararası Af Örgütü’nün mülakat yaptığı onlarca kişiden bazılarıdır. Görüşülen kişiler, gözaltı sebebi olarak bildirilen gerekçelerin çoğu kez belli bir eylemle ilişkilendirilmediğini ve kendilerine, daha ziyade “şüpheli,” “güvenilmez” ya da “terörist” veya “aşırılıkçı” olarak değerlendirildikleri için gözaltına alındıkları bilgisinin verildiğini ifade etmişlerdir (Uluslararası Af Örgütü, 2021b).

Bu durum incelendiğinde Çin yönetiminin siyasi telkin ve zorunlu kültürel asimilasyon çabaları dikkatleri çekmektedir. Bu politikalarında da başarılı olabilmek için bahsedildiği üzere terörle mücadele kisvesi altında keyfi toplu gözaltı uygulamalarını hayata geçirilmiştir. Gözaltına alınarak cezaevlerine gönderilen yüz binlerce kişinin yanı sıra hükümetin “eğitim” ya da “mesleki eğitim” merkezi olarak adlandırdığı ve daha doğru bir ifade ile “gözaltı kampı” olarak nitelendirilebilecek yerlere gönderilen yüz binlerce ve belki de 1 milyondan daha fazla kişi, bu kamplarda sonu gelmeyen telkinlere ilaveten fiziksel ve psikolojik işkence ve kötü muameleye maruz bırakılmaktadır. Bu gözaltı kampı sistemi de Sincan’daki çoğunluğu Müslüman olan etnik azınlıklara boyun eğdirilmesi ve bu kişilerin zorla asimile edilmesi için yapılan geniş kapsamlı çalışmanın yalnızca bir parçasını oluşturmaktadır. “Kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı, dolaşım ve seyahat özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü, düşünce, vicdan, din ve inanç özgürlüğü, kültürel yaşama katılma hakkı ve eşit muamele görme ile ayrımcılığa uğramama hakkının” da aralarında bulunduğu çok sayıda yaygın ve sistematik bir şekilde işlenen insan hakkı ihlali ve Sincan’daki Müslümanların hareket alanını çok fazla kısıtlayan ve milyonlarca kişinin neredeyse değiştirilemez şekilde hayatının bir parçası haline gelen geniş kapsamlı insafsız uygulamalar hayata geçirilmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2021b).

Toplu gözaltı operasyonlarında yer almış bir devlet memuru olan Aiman, Uluslararası Af Örgütü’ne, 2017’nin sonlarındaki tanıklığını şöyle anlatmıştır (Uluslararası Af Örgütü, 2021b):

“Oradaydım... Polis, kadınların da aralarında olduğu birçok kişiyi, elleri arkadan kelepçelenmiş olarak zorla evlerinden çıkardı ve başlarına siyah çuval geçirdi... Hiç kimse direnememişti... Düşünün ki bir anda bir araba dolusu [polis] evinize dalıp sizi kelepçeliyor ve başımıza da [siyah]

bir çuval geçiriyor... Çok üzücüydü. Ben [sonrasında] ağladım. Biz o gece 60 kişiyi tutukladık...
Ki bu da yalnızca tek bir mahalledeki sayıydı. Her gün daha da yüksek sayıda kişiyi tutukladılar.”

Görüleceği üzere yapılan haksızlıklar ve kanunsuzluklar insanların vicdanını yaralamış ve bunu bir görevli ifadelerine yansıtmıştır. İnsan hakkı ihlali de zaten böyle bir şey değil midir? Bu hak ihlallerini yapan veya buna seyirci kalan herkesin vicdanını yaralayacak ve bunu tüm hayatı boyunca sırtında taşıyacağı bir yük değil midir?

Sincan'daki Müslümanların serbestçe seyahat etme imkanından yoksun olmaları, ibadetlerini yapamamaları ve dini bir eser ya da sembol bulundurmalarının ve cep telefonlarında dini kitap, film ya da fotoğraf gibi dini herhangi bir içeriğin olmasının yasaklanması, İris-göz taraması ve yüz tanınması gibi biyometrik verilerin toplanması, kişisel mahremiyeti ihlal eder nitelikteki mülakatlar, her yere yerleştirilen kolluk kuvvetleri tarafından yapılan düzenli aramalar ve sorgulamalar, görevlilerinin ve memurların etnik azınlıklara mensup ailelerin evlerinde “yatılı” kalmak üzere görevlendirilmesi, yüz tanıma kameralarının da aralarında olduğu ve her yere yayılan kameralı gözetim ağı, “Umumi polis karakolu” olarak tabir edilen devasa kontrol ve denetim noktaları ağı ve kişisel iletişim aygıtlarına ve kişilerin mali geçmişlerine sınırsız erişim olması yaşanan hak ihlallerinden bazılarıdır. Bu ihlaller, Uluslararası Af Örgütü'nün elde ettiği ve güvenilir diğer kaynaklar tarafından da teyit edilmiştir. Elde edilen bu deliller, Sincan'da ağırlıklı olarak Müslüman olan etnik azınlığın uluslararası hukuk anlamında insanlığa karşı suçun tüm maddi ve manevi unsurlarını karşılayan bir saldırıya maruz bırakıldığını gözler önüne koymaktadır. Uluslararası Af Örgütü tarafından ortaya konan bu deliller, devlet namına görev yapan failerin, Sincan'daki sivil nüfusa yönelik planlı, kitlesel, organize ve sistematik nitelikte ağır ihlallerden oluşan yaygın ve sistemli saldırılar yürüttüğü sonucunun çıkarılmasına yeter düzeyde bir maddi dayanağın olduğunu ortaya koymaktadır (Uluslararası Af Örgütü, 2021b).

Diğer yandan son zamanlarda Ukrayna'da başlayan çatışmalar sığınma göçlerini tekrar gündeme taşımıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin daimî üyesi bir ülke olan Rusya'nın 2022 yılının başında Ukrayna'ya saldırması ve çatışmaların çıkması; insan hakları ihlalleri ve savaş suçlarını dolayısıyla da mülteci akınlarını tekrar dünya gündemine oturtmuştur. Ukrayna'nın işgalinde yerleşim bölgelerini, hastane ve okul gibi korunan sivil yapılara saldırılması, balistik füze ve msket bomba gibi silahların kullanımı Rusya'yı savaş suçu ile karşı karşıya getireceği muhakkaktır. Bu saldırılar sonucunda çok sayıda sivil öldü veya yaralandı ve ölmeye de devam etmektedir. Rusya ile Ukrayna arasında çıkan savaştan sonra

sivil konutların yıkılması, güvenlik sorununun ortaya çıkması, kitlesel boyutta yerinden edilme ve sonucunda da mülteci akını ortaya çıkmıştır (Uluslararası Af Örgütü, 2022a). Uluslararası Af Örgütü, Ukrayna'nın kuzeydoğusundaki Sumi Oblastının Okhtyrka şehrinde yer alan Soneçko anaokulu ve kreşine 25 Şubat'ta 220mm'lik bir Uragan roketinin düştüğünü ve saldırı anında içeride çatışmadan kaçan sivil şahısların olduğunu teyit etmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2022b). Ayrıca bu saldırılarda birçok yerleşim biriminde patlamaların olduğu da belgelenmiştir. Harkov'da kaydedilen görüntüler de Smerç çoklu fırlatma roket sisteminden ateşlenen bir roketin kuyruk bölümünün kaldırılmadan çıktığını göstermektedir. Kasıtlı olarak sivilleri ve sivil yapıları hedef alan, sivilleri öldüren veya yaralayan bu saldırılar savaş suçu olduğu açık bir gerçektir (Uluslararası Af Örgütü, 2022c).

Daha önce de Ukrayna'nın doğusunda Donetsk ve Luhansk bölgelerinde bilhassa 2014-2015 yıllarında yaşanan çatışmalarda savaş suçları ve insanlığa karşı suçların işlendiği ve bu çatışmaların insan hakları bakımından sebep olduğu ağır kayıplar belgelenmiştir. Bu çatışmalarda; yargısız infazlar, işkence ve diğer türde kötü muamele, zorla kaybetme ve kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçları ve diğer insan hakları ihlalleri işlenmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2022c).

3.2.2. Sığınma Süreçleri Sırasında Karşılaşılan İnsan Hakkı İhlalleri

3.2.2.1. Kısıtlayıcı Önlemler

BMİHYK'ye (1993) göre genel olarak, “sığınmacılara kapıları kapama yönünde artan bir eğilim mevcuttur. Sığınmacılar, ekonomik göçmenler ve yasa dışı yabancılardan oluşan bir akınla karşı karşıya kalan bazı devletler, topraklarına girişi engelleyen kısıtlayıcı önlemler almaktadırlar.”

Geri itme, belki de bu alandaki en ciddi sorun olmaya devam etmektedir. Daha fazla talebin olmaması için, İtalya ve Yunanistan gibi aşırı yüklenmiş sığınma sistemi ile mücadele eden bazı ülkeler göçmenleri varış noktalarına geri itme olaylarıyla ilişkilendirilmektedir. Frantziou ve diğerlerine göre, “esas olarak bir ülkeden ayrılma ve sığınma arama hakkını ihlal ettiği için geri itme olayları ciddi insan hakları sorunlarını artırmaktadır hem de sıklıkla önlenebilir yaşam kaybı, gayriinsani ve onur kırıcı davranışlarla sonuçlanmaktadır. Bu durum AİHM tarafından mahkûm edilmiştir” (Frantziou vd., 2014:2). AİHM kararına rağmen maalesef benzer uygulamaların devam ettiği elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır. Sığınmacıların hayatlarını tehlikeye atarak insanın kanını donduracak şekilde ve medeniyet bu mu sorgulaması yaptıran uygulamalara da

sıklıkla rastlanmaktadır.

Bu şekilde karşılaşılan belki en acımasız yaklaşımlardan birisi olabilecek olan, Yunan sahil güvenliğinin mültecileri taşıyan botlara ateş açarak geri itmeye çalıştığı görüntüler ortaya çıkmıştır. Bu videoda Yunan sahil güvenlik teknisinin Türkiye'ye geri dönmeye zorlamak için mültecileri taşıyan bota ateş açtığı görülmektedir. Sahil güvenlik daha sonra sopalarla lastik botu engellemeye çalışırken, bir diğer botta yollarını kesmektedir (BBC, 2020a). Yine benzer şekilde kurtarılan bazı göçmenler, Yunan Sahil Güvenlik görevlerinin benzinlerini aldığını, botlarının etrafında hızla dönerek ve yanlarından süratle geçerek gemilerin dalgalar oluşturması sebebiyle ölüm tehlikesi atlattıklarını, botlarının benzin hortumunu kesmek suretiyle gitmelerinin engellenerek adeta ölüme terk edildiklerini aktarmışlardır (AA, 2020a; AA, 2020b).

Yapılan bu müdahaleler mültecilerin yaşam haklarını ihlal edip hayatlarını tehlikeye atan ve onları geri itme yaklaşımından “öldürmeye” yönelik bir eyleme dönüşen bir müdahale olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu ve benzeri müdahaleler, sığınmacıların ölmekten şans eseri kurtulduğu ama insanlığın öldüğü bir sahne olarak hiç şüphesiz ki dünya tarihinde yerini alacaktır.

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası temel insan hakları düzenlemeleri ilginç bir şekilde, yine bu yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesine öncülük eden ülkeler tarafından dikkate alınmadığı elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır. Yukarıda aktarıldığı gibi AB sınırında herkesi hayretler içerisinde bırakan hak ihlalleri olabiliyorsa, Afganistan ve Suriye gibi sığınma göçlerine kaynaklık eden ülkelerdeki insan hakları ihlallerini düşünmek bile vicdanını kaybetmemiş çoğu insanı rahatsız edecek boyutlarda olduğunu tahmin etmek zor değildir. Dolayısıyla sığınmacıların bu süreçlerde karşılaştıkları insan hakları ihlalleri tüm dünya için önemli bir sorumluluktur.

Yine benzer şekilde, Yunanistan sınır koruma görevlileri aralarında küçük çocukları olan ailelerin de olduğu sınırı geçmeye çalışan sığınmacılara karşı yoğun şekilde göz yaşartıcı gaz kullanmıştır. UAÖ heyeti, 4 Mart 2020 tarihinde, Pazarkule sınır kapısındaki olayları izlediği sırada, Yunanistan'ın sınırdaki görevlileri tarafından aralıksız olarak ve üç saatten uzun bir süre boyunca göz yaşartıcı gaz kullanıldığını gözlemlemiş ve bu durum hakkında rapor hazırlanmıştır. Bu zaman diliminde bazı kişilerin Türkiye tarafına gözle görülür bir şekilde yaralı olarak geri döndüğü ve Yunanistan sınır görevlilerince atılan göz

yaşartıcı gaz kapsüllerinin kendilerine isabet ettiği anlatılmıştır. Diğer taraftan sınırın Türkiye tarafındaki bir sağlık görevlisi, bazı sığınmacılara, “plastik mermi kullanımı sonucu meydana gelen yaralanmalarla uyumlu yaralar” sebebiyle tıbbi tedavi gerçekleştirdiğini teyit etmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2020:6).

Yunanistan sınır görevlilerinin yapmış olduğu müdahaleye TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu da şahit olmuştur. Konu hakkında 04.03.2020 tarihinde Edirne Valiliği’nden (2020a) yapılan basın açıklamasında,

“Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları Komisyonu’nun Pazarkule Kara Hudut Kapısında Türkiye’den Yunanistan’a geçmek isteyen düzensiz göçmenlerin toplu olarak bulunduğu alanda komisyon üyelerince yapılan inceleme sırasında; Kastanies Sınır Kapısı ile Pazarkule Sınır Kapısı arasındaki bölgede bulunan göçmenlere Yunanistan polis ve sınır birliklerince ses, sis, gaz bombaları, plastik mermi ve gerçek mermiler kullanılarak ateş açılmıştır. Açılan ateş sonucunda göçmenlerden 3’ü ayağına, 1’i kasık bölgesine, 1’i kafasına ve 1’i de göğüs bölgesine isabet eden gerçek mermi sonucu toplam 6 erkek şahıs yaralanmıştır. Göğüs bölgesinden yaralanan şu an için kimliği tespit edilemeyen erkek şahıs hayatını kaybetmiştir. Yaşanan olaylara Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları Komisyon üyeleri de şahit olmuştur. Yunanistan güvenlik kuvvetlerince; son kullanma tarihi 1978 yılında bitmiş gaz bombaları ile plastik mermilerin kullanıldığı müdahaleler son olarak göçmenlerin yaşam hakkını hiçe sayar bir boyuta vararak gerçek mermilerle hedef gözetmeksizin ateş açma biçimini almıştır. Meydana gelen ölüm ve yaralanma vakaları ile ilgili Edirne Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından soruşturma başlatılmıştır.” denilmektedir.

Edirne Valiliği’nin (2020b) 17.03.2020 tarihinde yaptığı basın açıklamasında ise, sığınmacılara yönelik gaz, sis ve ses bombalarıyla plastik ve gerçek mermiler kullanılarak yapılan müdahaleler neticesinde, 3 sığınmacının öldüğünü ve 214 göçmenin de çeşitli yerlerinden yaralandığı belirtilmiştir. Ayrıca müdahaleler neticesinde yaralanan ve ölen 4 göçmen ile ilgili kendileri ve/veya yakınları tarafından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvuruda bulunulduğunu, aynı muameleye maruz kalan 25 sığınmacı ile ilgili başvuru süreci de Türkiye Barolar Birliği tarafından takip edildiği belirtilmiştir.

Bu müdahaleler sırasında Yunan görevlilerinin, sığınmacıları sınırdan püskürtmek için çok farklı yöntemler uyguladığı da görülmüştür. Sığınmacılara sıklıkla biber ve göz yaşartıcı gazlarla müdahale eden görevliler, etkisini artırmak için son kullanma tarihi geçmiş gazları kullandığı tespit edilmiştir. Buna ilave olarak da esen rüzgârın yönüne göre askeri aracın arkasına taktıkları fan ile kullandıkları orantısız gücün etkisini artırmışlardır (AA, 2022).

1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü gibi uluslararası hukuk normlarına

uygun olduğu sürece, her insan başka bir ÷lkeye sığınma hakkına sahip olduğu, bu sözleşmelere taraf olan devletlerin de sığınma mekanizmasını işletme yükümlülüğü bulunduğu anlaşılmaktadır. Gerek ilgili sözleşmeler uyarınca gerekse de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (Kamu Denetçiliği Kurumu, 2022) 14. maddesinde belirtilen "Herkes zulüm karşısında başka ÷lkelerde sığınma talebinde bulunma ve sığınma hakkından yararlanma hakkına sahiptir" şeklindeki hükmü gereğince, devletler ÷lkelerindeki savaş veya çatışma gibi sebeplerle göç eden ve sığınma arayan insanların sığınma başvurusunu alarak gerekli işlemleri yapması gerektiği ve sahip olduğu haklar çerçevesinde sığınmacılara muamelede bulunması gerektiği anlaşılmaktadır.

Uluslararası kuruluşların insan hakları ihlalleri karşısındaki tutumu ve hak ihlalleri karşısında inisiyatif alması önemli bir husustur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve UNICEF gibi uluslararası alanda yetkili kurumlar insan hakları ihlallerinin farkında olduklarını gösteren açıklamalar yapmışlar ve düzensiz göçmenlere karşı "aşırı veya orantısız güç kullanmama" çağrısında bulunmuşlardır. Çok sayıda çocuk ve kadının mağdur olduğu da yine açıklamalara yansımıştır (AA, 2020d). Fakat sadece "üzüntü" dile getirilmiş ve düzensiz göçmenlerin öldürülmesi de dahil olmak üzere karşılaşılan "kınadıkları" insan hakları ihlalleriyle ilgili, AİHM kararları dışında, herhangi bir yaptırım uygulanıldığına dair veya önemli bir girişimde bulunulduğuna dair bir bulguya rastlanılmamıştır.

Hatta uluslararası kuruluşlar tarafından ciddi açıklamaların da yapıldığı gör÷lmüştür. Örneğin Birleşmiş Milletler (BM) Yargısız ve Keyfi İnfazlar Özel Raportörü Agnes Callamard Yunan güvenlik güçlerinin sığınmacılara müdahalesi ile ilgili yaptığı açıklamada, "Koruma isteyen kadın ve çocuklara ateş açılıyor, botları açık denizlere itiliyor. Burası Nazilerden kaçan, mültecilere ateş açılan 1940'ların Avrupa'sı değil, MS St Louis ya da 1939'da 900 Yahudi'nin girişine izin verilmeyen ABD ve Kanada da değil. Burası 2020'nin Avrupa'sı" diyerek eleştirmiştir. Callamard göç sorununa "uluslararası bir suç" ve bu soruna "sıradanmış" gibi yaklaşılmasının ise trajik ve rahatsız edici olduğunu ifade etmiştir (Euronews, 2020c).

Avrupa'da en fazla düzensiz göçle karşı karşıya kalan Yunanistan'da da düzensiz göçmenlere karşı yapılan geri itme ve diğer müdahaleler ciddi tepkilere sebep olmaktadır ve çıkan görüntülerin uluslararası deniz hukuku ve antlaşmalara uygun olmadığı hususu çok sayıda Yunan yetkili tarafından da seslendirilmekte ve rahatsızlık dile getirilmektedir. Bu

nedenlerle de Avrupa Birliği'nin göç politikası eleştirilmektedir (AA, 2020e). Yine Yunanistan'da ana muhalefet, hükümeti 'Uluslararası hukuk ve Cenevre Sözleşmelerini ihlal ettiklerini ifade ederek eleştirmiştir. Ayrıca sığınmacılara yasa dışı bir caydırma stratejisi uygulandığını, AB'nin mülteci politikasının da bugün yaşananlarda rolünün olduğunu ve resmi görevi olmayan “paramiliter ve yasa dışı örgütlerin” sınırdaki yoğun olarak kanunsuz faaliyetler gösterdiğini açıklamışlardır (BBC, 2020b).

Uluslararası Af Örgütü'nün “*Yunanistan: Şiddet, yalanlar ve geri itmeler*” başlıklı, 21 olayda geri itilen 16 kişi ile gerçekleştirilen görüşmelere dayanan raporunda Yunan görevlilerin karada ve denizde, sığınmacıları hukuka uygun olmayan şekilde geri ittiğini belgelemiştir. Rapor, Yunanistan sınır güçlerinin insan hakları yükümlülüklerine aykırı olarak, sığınmacıları şiddetli ve kanuna aykırı biçimde gözaltına aldıktan sonra hızla Türkiye'ye geri gönderdiğini gözler önüne koymaktadır. Yunanistan, Şubat ve Mart 2020'de, Türkiye'nin sınırlarını tek taraflı olarak açmasına cevap olarak sığınmacıları şiddetle geri itmişti. Rapordaki bu araştırma, o dönemdeki olayların ardından, Haziran ile Aralık 2020 arasında meydana gelen olayları belgeleyerek, “Yunanistan'ın sınırlarındaki insan hakları ihlallerinin devam ettiğini ve yerleşik bir uygulama haline geldiğini” göstermektedir. Meydana gelen olaylarda şiddet uygulanması “insanlık dışı ve alçaltıcı muamele yaşağını” ihlal etmesinin dışında şiddet düzeyi ile “aşağılayıcı veya cezalandırıcı” olmalarından dolayı aynı zamanda “işkence” kapsamına giren olayların olduğu da görülmüştür (Uluslararası Af Örgütü, 2021c). Bu rapordan da anlaşılmaktadır ki Yunanistan ve dolayısıyla da AB'nin sığınmacıları geri itmesi, sadece Şubat ve Mart 2020'de Türkiye'nin sınırlarını tek taraflı olarak açmasından sonra gösterdikleri bir tepki değil daha önce de olan bir uygulamadır. Şubat ve Mart 2020'deki olayların var olan bir uygulamayı ön plana çıkarttığı anlaşılmaktadır.

UAÖ, Yunanistan'ın kuzeyinde yakalanarak keyfi şekilde gözaltına alındıktan sonra kalabalık gruplar halinde Türkiye sınırlarına geri itilen dört kişiyle görüşmüştür. Hatta bunlar arasında “mülteci statüsü kabul edilen bir kişi” ile yaklaşık bir yıldır “Yunanistan'da yaşayan kayıtlı bir sığınmacı” da bulunmaktadır. Bu kişilerden biri, Yunanistan'da kayıtlı bir sığınmacı olan 31 yaşındaki Suriyeli Nabil, UAÖ'ye, Yunanistan'ın kuzeybatısında bir liman kenti olan İgumeniça'da polislin kendisine Atina'ya götürüleceği ve sonrasında serbest bırakılacağını söyleyerek gözaltına alındığını ancak Meriç'e yakın bir yerde ikinci bir alıkoyma merkezine götürüldüğünü, dövüldüğünü ve aralarında çocukların da bulunduğu 70 kişilik bir grupla birlikte sığınmacı kartını göstermesine rağmen kartının yırtılarak geri

itildiğini ifade etmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2021c). UAÖ'nün bu raporu AB üyesi bir ülkenin yine kendisi açısından bağlayıcılığı olan AB hukuku bağlamında ve tüm devletler açısından ise uluslararası hukuk bağlamında hukuk kurallarına uyumluluğunu gündeme getirmiştir. Çünkü bu raporda kayıtlı olan hatta mülteci statüsü kabul edilen sığınmacıların dahi geri itmeye maruz kaldığı hususu ortaya konulmuştur.

Diğer yandan Uluslararası Af Örgütü'nce uydu görüntüleri ve fotoğrafları kullanarak gerçekleştirilen bir dijital soruşturmada, Polonya-Belarus sınırında yiyecek, su, barınacak bir yerleri ve ilaçları olmadan mahsur kalan 32 kişilik Afgan sığınmacı grubunun durumunu ortaya koymuştur. Alan ölçümü ve üç boyutlu olarak yeniden yapılandırılarak, Polonya'ya giren 32 sığınmacının sınırdaki konumu ve etraflarının Polonya sınır güçleri tarafından çevrildiği tespit edilmiştir. Ancak bir gün sonra bu kişilerin sınırın Belarus tarafında oldukları, dolayısıyla Polonya'dan Belarus'a bir gecede gerçekleşen hareketliliğin bir geri gönderme olabileceği tespit edilmiştir, bu hareketliliğin de hukuka aykırı bir geri itmenin kanıtı olabileceği değerlendirilmiştir. Polonya'da kalmak isteyen bu sığınmacıların bu tespitten sonra avukatlar yardımıyla başvuruları alınmış ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından da Polonya'nın bu 32 sığınmacıya “yeterli gıda, su, giysi, tıbbi bakım ve mümkünse geçici barınak” sağlaması yönünde karar almıştır fakat bu karara Polonya'nın uymadığı görülmüştür (Uluslararası Af Örgütü, 2021d).

Bu olaylardan sonra da Polonya hareketleri kısıtlayarak, yakalanan kişilerin iadesinin kolaylaştırıcı düzenlemeler yapmıştır, sığınma başvurusunu ve uluslararası koruma talep edecekleri noktaya ulaşmaları engellenmiştir. Ayrıca “olağanüstü hâl” ilan eden Polonya, gazetecilerin ve sivil toplum kuruluşlarının bölgeye erişimini sınırlamıştır. Bu durumlar da olası insan hakkı ihlallerinin görünürlüğünü engelleyerek, sığınmacıların geri gönderilmesi gibi hukuksuz uygulamaları tekrar gündeme getirmiş ve sınır bölgesindeki bazı sığınmacıların hipotermi gibi sebeplerle hayatını kaybetmeleri de dikkatleri çekmiştir. Belarus'a komşu Litvanya ve Letonya gibi diğer ülkelerde de benzer durumlar yaşanmış ve Polonya'daki gibi düzenlemeler hayata geçirilmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2021d). Burada özellikle hayata geçirilen düzenlemeler yapılanların hukuka uygunluğunu tartışmaya açmıştır. Çünkü aynı zamanda bir AB ülkesi olan Polonya'nın kendi içinde yaptığı bireysel başvurularını almadan geri göndermeye zorlamayı içeren düzenlemeler, AB hukukuna ve uluslararası hukuka uygun olmaması nedeniyle, yapılan düzenlemelerin geri göndermeyi yasal hale getiremeyeceği değerlendirilmektedir.

3.2.2.2. Sığınmacılara Kötü Muamele

BMİHYK'ye (1993) göre, “bazı durumlarda, sığınma hakkı arayan insanlara yönelik muamelenin asgari standartlarına uyulmamaktadır. Yetersiz mülteci belirleme prosedürleri ve hava alanı ve sınırlardaki geri çevirme, sığınma hakkı arayan bazı insanlar için büyük problemlere neden olmaktadır.” En ciddi sorun geri gönderme olarak görülürken diğer kötü muamele örnekleri ise fiziksel saldırı, sığınmacıların uzun müddet alıkonulması, hukuki dayanağı olmadan sorgulama prosedürleri gibi durumlardır.

Frantziou ve diğerlerinin ifadesine göre, sığınma başvurusu yapan kişilerin işlemleriyle ilgili işleyişteki organizasyon eksikliği ve ertelemelerdeki artışa ek olarak bazı Avrupa Birliği ülkeleri ısrarlı biçimde yeni gelen sığınmacıların başvurularının değerlendirilmesi sürecinde sığınmacılara kötü muamele etmektedirler. Hem AİHM hem de Avrupa Birliği Adalet Mahkemesi'nin Yunanistan'daki göçmen merkezindeki alıkoyma şartlarını AİHS'nin gayriinsani ve onur kırıcı davranışı ifade eden 3. Maddesine aykırı bulmasına rağmen, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, Bulgaristan'da en son kamp ziyaretinde alıkoyma şartlarında çok önemli noksanlıklar tespit etmiştir (Frantziou vd., 2014:2). Görüldüğü gibi AİHM ve Avrupa Birliği Adalet Mahkemesi'nin kararlarına rağmen, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun tespitlerine ve elde edilen diğer bilgilere de bakıldığında sığınmacılara yaygın şekilde kötü muamele olduğu anlaşılmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü (2020:7) Suriye'den gelen “Mathab” isimli sığınmacı ile yaptığı görüşmede, Yunanistan'a geçişini ve yaşadıklarını şu ifadelerle anlatmıştır;

“Yakalanmadan önce nehri geçip Yunanistan'da dört gün dört gece boyunca yürüdüm. Beni bir yere götürüp orada dövdüler ve telefonumu ve 2000 liramı aldılar. Üzerimdeki her şey bunlardan ibaretti. Daha sonra beni nehrin Türkiye tarafına geri götürüp, montsuz ve ayakkabısız bir şekilde orada bırakıp gittiler.”

Uluslararası Af Örgütü'ne sığınmacılar tarafından aktarılan tanıklıklar, sığınma başvurularının alınmasından daha çok bu kişilerin geri püskürtülmesini benimseyen hükümet politikasının, Yunan sınır görevlilerince nasıl uyguladığına ilişkin oldukça tutarlı bir resmi ortaya koymaktadır. Uluslararası Af Örgütü ve diğer sivil toplum örgütlerinin görüştüğü sığınmacılar, sınır koruma görevlileri tarafından “copla dövülme, sınır bölgesindeki yerlerde birkaç saat ile birkaç gün arasında değişen sürelerle alıkonulma, sığınmacı gruplarının Evros/Meriç nehri üzerinden Türkiye'ye geri gönderilmesinin” de aralarında bulunduğu yaygın filleri aktarmışlardır (Uluslararası Af Örgütü, 2020:8). Sadece UAÖ'ye göre değil farklı araştırmalarda da sınırı geçen birçok sığınmacı, Yunan görevliler

tarafından dövüldüklerini ve giysi ile eşyalarına el konduğunu anlatmışlardır (BBC, 2020c).

Yunanistan, sığınmacıları ülkeye almamak için güvenlik güçleri ve silahlı kuvvetlerinin varlığının en üst düzeye çıkarılması suretiyle kara ve denizlerde sınır güvenliğini artırmış, AB Sınır ve Sahil Güvenlik Birimi'nden (SSGB) hızlı sınır müdahale ekiplerinin (RABIT) konuşlandırılmasına dair talepte bulunmuş ve AB Konseyi'nden destek talep etmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2020:13).

Türkiye'nin sınırlarını açtığını ilan etmesinden önce, AB ile Türkiye anlaşmasından sonraki yıllarda da sığınmacıların kaldığı tesislerdeki aşırı kalabalığın artık süreklilik arz eden bir durum haline gelmesi adalardaki sosyal gerilimi körüklemiştir. Fakat hükümet, 2019 yılından sonra yardım eden sivil toplum kuruluşlarına yönelik, şiddeti giderek artan husumet ve şüphe içeren bir söylem benimsemiş ve bu söylem, daha sonraki yıllarda STK'ların sığınmacılar arasında vuku bulan bazı kargaşalar sebebiyle suçlanmasına ve bu kuruluşların üstünde daha katı denetimlerin getirilmesine kadar varmıştır (Uluslararası Af Örgütü, 2020:17). Bu rapor incelendiğinde olumsuz yaklaşımın, Türkiye'de yetkililerin gitmek isteyenlere engel olunmayacağını ilan etmesinden önce de var olduğu, hatta bu olumsuz tutumun sığınma arayan insanların haklarını koruyan sivil toplum örgütlerine bile yansıtıldığı anlaşılmaktadır.

Sadece resmi görevliler tarafından değil aynı zamanda halk içerisindeki bazı gruplar tarafından da düzensiz göçmenlere karşı kötü muamelenin olduğu bilinmektedir. Çok sayıda sığınmacının kamplarda zor şartlarda kaldığı Yunanistan'a ait Ege adalarında yeni kamplar inşa edilmesi planları ve çalışmalarının, ada halkında gerginlik yarattığı ve bazen de polisle çatışmalara dönüşen kitlesel protestolara neden olduğu bilinmektedir (BBC, 2020d). Midilli Adası'ndaki bazı yerel vatandaşın adaya daha fazla göçmen gelmesini istemedikleri için kayıt işlemlerinin yapıldığı yere gitmelerini engellemek için yollara barikat kurarak kapatmışlardır (AA, 2020f). 26 binden fazla mülteci bulunduran 88 bin nüfuslu Midilli'ye, çok sayıda mülteci de ulaşmaya çalışmaktadır. Bunlardan bir kısmını Yunan sahil güvenlik birimleri geri itme veya botların önünü keserek engellemeye çalışırken bazıları da yukarıda bahsedildiği gibi yerel halkın engellemeleri nedeniyle karaya inememiş ve farklı zorluklarla karşılaşmaktadır. Midilli halkı ise ilginçtir ki, 2016 yılında, mültecilere karşı olan hoşgörülerini nedeniyle Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterilmiştir (BBC, 2020e).

2016 yılında mültecilere olan hoşgörülerini nedeniyle Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterilen halkın, 2020 yılında yapmış oldukları engelleme nedeniyle botların kıyıya

yanaşamaması durumu, mültecilere gösterilen hoşgörüsüzlükten daha ziyade bu insanların yaşam hakkına gösterilen bir saygısızlık olarak yorumlanabilir. Bu durumdan da ilk başlarda sığınmacılara hoşgörüyle bakan halkın daha sonra sayıların çok artması ve yerel halkın yaşamlarını her yönüyle etkilemesiyle birlikte bazı insanlarda hoşgörünün yerini rahatsızlık almaya başladığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle de özellikle yoğun düzensiz göç akımına maruz kalan başta Türkiye olmak üzere Yunanistan, Bulgaristan, İtalya, İspanya ve Macaristan gibi coğrafi konumları nedeniyle bu sorunu yaşayan ülkelerle birlikte diğer ülkelerin sığınmacı yükünü paylaşması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Çünkü tüm ülkeler tarafından paylaşılmayan yoğun göçmen yükü, zamanla ciddi toplumsal sorunlara neden olabilecektir.

Mülteci krizlerinin başladığı zamanlarda el üstünde tutulmuş sivil toplum örgütlerine ve gönüllülere, yerel halk tarafından zamanla olumsuz bir tutum sergilendiği görülmektedir. Karşılaşılan olaylardan sonra çok sayıda STK etkili ya da güvende olamamalarından dolayı faaliyetlerini azaltmış ya da sonlandırmak zorunda kalmıştır (Uluslararası Af Örgütü, 2020:18). Bu hususların da gıda ihtiyacı, sağlık ve eğitim gibi konularda sığınmacıların yardımına koşan STK'ların faaliyetlerini azaltmalarına sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır.

Mülteci karşıtı grupların hedefi olan STK'lardan biri olan Hollanda merkezli Stichting Bootvluchteling (Tekne Mültecileri Yardım Vakfı) çalışanları da adadaki yardım kuruluşların hiçbirisinin görev yapamadığına vurgu yaparak, "Korkunç bir durum var. Moria kampı, tüm insan hakları ihlallerinin yaşandığı bir yer. Tıbbi bakım yok, yiyecek az, refakatsiz çocuklara yardım edilemiyor. Bu böyle devam edemez" şeklinde yaşadıklarını ifade etmişlerdir (BBC, 2020f).

Diğer taraftan sağduyusu kaybolmamış insanlar da çok fazladır. Avrupa'nın değişik ülkelerinde ve şehirlerinde insanlar haksızlıklara karşı sesini yükseltmektedir ve sığınmacılara kucak açmaktadır. Sığınmacılara uygulanan politikadan vazgeçilerek kapıların açılması yönünde gösteriler olmuştur. Brüksel'de Avrupa Birliği (AB) kurumlarına ev sahipliği yapan Schuman Meydanı'nda toplanan bazı sivil toplum kuruluşlarına bağlı 200 civarında kişi, Başkent Berlin'de Seebrücke inisiyatifi tarafından düzenlenen gösteride, İçişleri Bakanlığının önünde toplanan 4 bin kişi ve benzer şekilde Hamburg kentinde de 5 bin kişinin katıldığı AB'nin sığınmacılara sınırlarını açması için gösteri yapmıştır. "Nasıl bir canavar çocukların boğulmasına göz yumar", "Sınırları şimdi açın", "Şiddete derhal son verin" "Avrupa harekete geç", "İnsanlığın sınırı yok" yazılı pankart ve döviz taşıyan göstericiler, "Sığınmacılara kapımız açık" ve "Öldürülmeye başlanan sığınmacılar için

Almanya'da yer olduğunu biliyoruz" diyerek bir anlamda ülkelerine sığınmacıları davet etmişlerdir. Sığınmacıların yeniden yerleştirilmesine hız verilmesini ve göç siyasetinde değişim olması gerektiği dile getirilmiştir (AA, 2020g; AA, 2020h). Yine aynı şekilde değişik tarihlerde Avrupa'nın farklı şehirlerinde sığınmacılara uygulanan politikadan vazgeçilerek kapıların açılması yönünde gösteriler olmuştur.

Diğer yandan düzensiz göçün odağındaki ülke olan Yunanistan'da halkın geniş katımlı destek gösterileri ve tepkileri olmuştur. Göstericiler sınırların açılmasını ve Avrupa ülkelerine gitmelerinin serbest bırakılmasını talep etmiştir. Atina ve Selanik'te eş zamanlı düzenlenen protesto gösterileri için yapılan çağrılarda "Bedenlerimizi, yurtlarından edilen, silahsız, aç, susuz, kendilerine bir umut arayan ve silahlı ordular arasında sıkışıp mahsur kalan sığınmacılara kalkan oluşturmaya davet ediyoruz" denilmiştir (BBC, 2020g). Fakat Yunanistan'da dikkat çeken hususun Avrupa kapılarının sığınmacılara açılması talebidir. Sığınmacıların ülkelere alınmaması değil ama diğer ülkelerin de sorumluluk alması gerektiğini vurgulayan, Türkiye ile aslında benzer bir durumda olduğunu gösteren, bir haykırış olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Sığınmacıların haklarını savunan, onlara en fazla desteği sunan ve insan hakları alanında faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşları da mültecilere karşı şiddet kullanılmasına ve kötü muameleyle karşı tepki göstermektedir. Uluslararası Af Örgütü de Yunanistan sınırında gerçekleşen müdahaleler nedeniyle endişesini açıklamıştır. Af Örgütü ayrıca Yunanistan ve Bulgaristan'ın mültecilere sınır kapılarını açması gerektiğini, tüm sığınmacılara resmi yollardan Avrupa'ya geçmelerine izin vermesi gerektiğini belirtmiştir (Deutsche Welle Türkçe, 2020).

Tüm yukarıda bahsedilen gösteriler ve açıklamalar yapılırken vatandaşları temsilen belediyeler gibi resmî kurumlar da sığınmacılara kapıları açan açıklamalar yapmıştır. Alman belediyelerin daha fazla göçmen almak için hükümetten onay bekliyor olması bunun en bariz örneğidir. Belediyeler daha fazla yardım etmek için federal hükümete başvurduklarını ancak aylardır sonuç alamadıklarını ifade etmişlerdir. Postdam Belediye Başkanı Mike Schubert, "Sadece Almanya'da değil merkezi yönetimler bıraksa Avrupa'da mültecileri kabul etmeye hazır olduklarını söyleyen belediyeler var." şeklinde konuşmuştur (Euronews, 2020a).

3.2.2.3. Sığınmacıların Haklarının Kısıtlanması

Sığınma arayan kişilerin problemleri, sınırı geçtikten sonra alıkonulma ve sorgulama devrelerini kapsayan sığınma hakkı talep etmenin ilk döneminde son bulmaz. Sığınma

başvuruları işleme konulurken veya mülteci statüleri belirlendikten sonra bile, önemli oranda kısıtlama ve engellemeye maruz kalabilirler (BMİHYK, 1993).

Bazen sığınmacılar kamplara mahkûm edilir ve hukuki destekten mahrum bırakılırlar. İlave olarak, sığınmacılar, kendilerini çalışamayan ve iş sahibi olamayan bir halde bulabilirler. Aslında, zorla geri gönderilmedikleri çoğu yerde sığınmacılar, gittikleri ülkelerdeki alçaltıcı yaşam şartlarından dolayı ayrılma mecburiyetini hissedebilirler (BMİHYK, 1993).

Sığınma arayan ve içerisinde çocukların da olduğu on beş sığınmacı, Uluslararası Af Örgütü'ne (2020:8) sınırda yakalanmalarının ardından, Yunanistan'a ait alıkonulma merkezlerinde tutulduklarını anlatmışlardır. Uluslararası Af Örgütü'nün bu konuyla ilgili raporunda (2020:8); Yunanistan yetkilileri tarafından mülakat yapılan bu kişilerin herhangi birine hangi gerekçe ile alıkonuldukları bilgisi verilmemiş, yine hiçbirine sığınma başvurusu yapma veya avukata erişme fırsatı sağlanmamıştır. Yine bu raporda, görüşülen bu sığınmacıların tamamı, telefonları da dahil olmak üzere eşyalarının bir kısmına veya tamamına, hatta bazılarının pasaport ya da benzeri kimlik belgelerine, kendilerini alıkoyan Yunanistan yetkililerince el konulduğunu ve bunların kendilerine geri verilmediğini aktarmışlardır. Bu sınır görevlilerinin sığınmacıların üzerindeki Avrupa'da yeni bir hayat kurmak için sahip oldukları tek kaynak olan ve bazılarının önemli meblağlardaki paralarını da aldıkları aktarılmıştır. Halbuki bu paralar sığınmacı ailelerin sahip olduğu tek malvarlığı ve hayat sigortalarıdır. Sınır görevlileri daha ileri giderek bazı yetişkin erkeklerin ve hatta erkek çocuklarının, giysileri ya da ayakkabılarının da kendilerinden alındığı aktarılmıştır.

Tüm bunların ötesinde Yunanistan, Türkiye sınırlarında düzensiz göçmenlerin sınırı geçme çabalarına, sığınma talebinde bulunma hakkını ve geri göndermeme ilkesini açıkça ihlal eden çok katı tedbirleri hayata geçirerek yanıt vermiştir. 2 Mart 2020 tarihinde çıkardıkları yeni bir "Acil Önlem Paketi" ile 1 Mart 2020'den beri Yunanistan'a gelen sığınmacıların başvuruları alınmaksızın kaynak ülkelere veya transit ülkeye geri göndermek üzere askıya alınmıştır. Diğer yandan, Sığınma Hizmetleri Birimi'nin yürüttüğü idari faaliyetler, 13 Mart 2020 tarihinden itibaren Covid-19 salgını nedeniyle geçici bir süreyle durdurulmuştur (Uluslararası Af Örgütü, 2020:13).

BMİHYK, Yunanistan'ın sığınmacıların iltica başvurularını askıya almasının uluslararası mülteci hukukuna göre hiçbir yasal dayanağı olmadığını bildirmiştir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından yapılan açıklamada,

1951 Mülteci Sözleşmesi ve AB mülteci hukukunda, sığınma başvurularının kabulünün askıya alınması için bir yasal dayanak bulunmadığı vurgulanmıştır (AA, 2020). Fakat tüm uyarılara ve uluslararası hukuka uymamasına rağmen başvuruların alınmasının askıya alındığı ve sığınmacıların hakları kısıtlandığı anlaşılmaktadır.

Öteki taraftan Avrupa Komisyonu, ilginç bir şekilde Yunanistan'ın sığınma başvurularını almamasını ve sonrasındaki geri göndermelerin, AB mevzuatına aykırı olduğunu kabul etmekten imtina ettiği anlaşılmıştır. Yalnızca AB İçişleri Komiseri tarafından, Komisyon'un, Yunanistan tarafından alınan tedbirlerin, ilgili AB mevzuatına göre izin verilen askıya alma halleri ışığında inceleneceğine işaret edilmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2020:13-14). BMMYK ise yaptığı açıklamada, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve AB mülteci hukuku incelendiğinde Yunanistan tarafından alınan sığınma taleplerinin askıya alınması kararına yasal dayanak oluşturacak herhangi bir düzenleme olmadığı vurgulanmıştır (UNHCR, 2020).

Sığınma başvurusunun alınamaması kararından sonra gelen sığınmacılar için kurulan kabul merkezlerinde barınma imkânı da sağlanmamıştır. Bundan dolayı gelenler donanma gemisine veya liman bölgesine nakledilmişlerdir. Bu kişiler sığınma başvurusu yapamamış ve kendilerine düzensiz giriş yapan kişi olarak muamele edilerek parmak izleri alınmıştır. Bu sığınmacıların haklarında bireysel olarak bir ön değerlendirme bile yapılmaksızın, kaynak ülkelerine geri gönderme kararı alınmasını bekler bir halde idari gözetim altında tutulmuşlardır. Bunlar arasında hamileler ve yeni doğum yapmış olan kadınlar ile yaşlılar, engelli bireyler, çocuklar gibi korunmaya muhtaç kişiler hakkında da benzer kararlar verilmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2020:15).

Hukuki destek veren sivil toplum kuruluşları gemidekilerle görüşme konusunda ciddi zorluk yaşamıştır ve sığınmacıların avukata erişme imkanları kısıtlanmıştır. Gemideki sığınmacı sayısının fazla olması da dikkate alındığında, bu sığınmacıların AB hukuku ve uluslararası hukuk uyarınca herkese sağlanması güvence altına alınmış olan hukuki bilgilendirme, hukuki temsil ve tercüman desteği sağlanması çok mümkün görünmemektedir. Ayrıca kendilerine tebliğ edilen belgelerin tamamının Yunanca olduğu ve herhangi bir tercüman desteği sağlanmadığı da düşünüldüğünde sığınmacıların haklarının kısıtlandığı daha iyi anlaşılacaktır (Uluslararası Af Örgütü, 2020:15).

Yunanistan yönetiminin COVID-19 salgını kapsamında alınan ve kamplarda seyahat sınırlamaları ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini engellenmesi gibi kısıtlayıcı

tedbirler de kamplarda bulunan sığınmacıların hak ve özgürlüklerinin daha fazla kısıtlanmasına neden olmuştur. Bahsi geçen kısıtlamalar, sığınma başvurularının askıya alınmasıyla birlikte ele alındığında bu kısıtlamaların adalardaki 40 binden fazla sığınmacının hayatına ciddi bir etkiye bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Uluslararası Af Örgütü, 2020:18-19).

New York Times'ta yayımlanan bir araştırma haberde Yunanistan'da sığınmacıların “uluslararası hukuka aykırı olarak iletişim ve yargı sürecinin olmadığı gizli mekanlarda” alıkonulduğu belirtilmiştir. Sığınmacılarla yapılan görüşmelere de yer verilen bu haberde, “New York Times'ın yerinde raporlama ve uydu görüntülerinin adli analizi sonucunda Yunanistan'ın kuzeydoğusunda böyle gizli bir merkezin varlığını doğruladığının” altı çizilmiştir. Ayrıca kendisine alanın şemaları ve gizli merkezin detayları sunulan eski BM insan hakları özel raportörü Francois Crépeau, ilgili merkezin göçmenlerin sığınma talebi haklarının ve Avrupa Birliği hukukunun "zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele" ile ihlal edildiğini temsil ettiğini vurgulamıştır. İsviçre araştırma grubu Respond tarafından da “söz konusu yargısız merkezin varlığının” teyit edildiğinin altı çizilen haberde, ayrıca Yunan sahil güvenliğinin Ege Denizi'nde içerisinde kadınların ve çocukların yer aldığı sığınmacı botlarına tehlikeli biçimde şiddet ve tacizde bulunduğu belirtilmiştir (New York Times'tan aktaran; Sabah, 2020a).

Hakların kısıtlanması o kadar geniş bir alana yayılmaktadır ki çok farklı türden hak ihlali ile karşılaşılabilir. Sığınmacıların en temel hakkı olan beslenme hakkı dahi suiistimal edildiği görülmektedir. Macar hükümeti iltica başvurusu reddedilen sığınmacıların ülkelerinden ayrılmasını istemektedir. Gıda desteği nedeniyle mali yük oluşturduğunu ileri süren Macarlar kaçak göçmenlere "bedava yemek" veremeyeceğini söyleyerek kendilerini savunmaktadır. Helsinki Komitesi ve diğer insan hakları örgütleri ise, Macar hükümetini sığınma taleplerinin engellenmesi için aç bırakma taktikini kullandıklarını iddia etmektedir. Helsinki Komitesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yaptığı konuyla ilgili tüm şikayetleri kazanmıştır ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Macaristan'a geçiş bölgesindeki sığınmacıları gıdasız bırakmaması emrini vermiştir. Dolayısıyla hükümetlerin, sığınma talep eden kişilere gıda desteği vermesi devletlerin en temel yükümlülüklerinden birisidir. Bu kişilerin başvurusunun değerlendirilme aşamasında olması veya başvurularının reddedilmesinin bir önemi yoktur (Euronews, 2020b).

Polonya, sınırdaki hareketleri kısıtlayan ve sınırda gözaltına alınanların Polonya'yı terk etmesine yönelik düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemeler sığınmacıların uluslararası koruma için başvuru işlemlerini yerine getirmelerini engellemesi nedeniyle mülteci hukuku hükümlerine aykırılık oluşturmaktadır. Bu düzenlemeler sığınmacıların bir ülkeye düzensiz girişleri ve ülkede bulunmalarının suç sayılmadığı durumu ifade eden, koruma arayan sığınmacıların cezalandırılmaması yasağıyla çelişmektedir. Ayrıca başvurularının değerlendirilmeden ve geri gönderme kararına itiraz edebilmeleri için imkân vermeden sığınmacıların geri gönderilmesi de uluslararası hukuka uygun olmadığı değerlendirilmektedir. Belarus'a komşu Litvanya ve Letonya gibi diğer ülkelerde de benzer durumlar yaşanmış ve Polonya'daki gibi düzenlemeler hayata geçirilmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2021d).

3.2.2.4. Yaşam, Özgürlük ve Güvenlik Hakları İhlalleri

BMİHYK (1993)'ye göre, "bazı yerlerde, mülteciler sürekli olarak güvenliklerini tehdit eden saldırılara ve kötü muameleye maruz kalmaktadırlar. Mülteci kadın ve çocuklar, özellikle savunmasız gruplardır. Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989) mülteci çocuklara uygun korunma ve insani yardım sağlama (madde 22) amacıyla özel bir hüküm koymuştur."

Sığınma süreçlerinde ailesi olmayan çocukların ve ailesini kaybeden çocukların durumları ve güvenlikleri de en ciddi sorunlardan birisidir. Sığınma süreçlerinde çocukların haklarına da saygı duyulmadığı, ailelerinden ayrıldıkları, sığınmacıların işlemleri esnasında aile bütünlüğüne özen gösterilmediği dikkatleri çekmektedir.

Ailesi ile birlikte Türkiye sınırından Yunanistan'a geçiş yapan 12 yaşındaki Menice BBC'ye (BBC News Türkçe, 2020b) yaptığı konuşmada ailesinin Yunanistan'da alıkonulduğunu, kardeşlerinin de anne ve babasıyla birlikte olduğunu ve kendisinin kayıp olduğunu söylemiştir. Ayrıca görevlilerin kötü davrandığını, kadın ve çocuklar dahil herkese vurduğunu bu sebeple ailesini kaybettiğini, anne ve babasını farklı bir araca kendisini farklı bir araca bindirdiklerini ve kendisine ailesinin nerede olduğunun dahi sorulmadığı ve iki gündür kayıp olduğunu söylemesi de çocuk sığınmacılara bile nasıl bir yaklaşımın olduğunu göstermektedir.

Avrupa'da ciddi sorun haline gelen mülteci sorununun kritik sınırlarından biri Polonya-Belarus sınırı olduğu için burada da önemli sorunlar ve insan hakkı ihlallerine rastlanmaktadır. Bunlardan birisi de Polonya'nın geri itme politikası nedeniyle en az 10 kişinin öldüğü vakadır. Hatta bu yaklaşım nedeniyle Polonya değişik ülkelerde insan hakları

savunucuları tarafından protesto edilmiştir. İlgili olayda Polonya ve Belarus'un geri itme politikasına maruz kalan ve Polonya- Belarus sınırlarında mahsur kalan sığınmacılar, yiyecek ve su imkânı olmadan bataklık ormanlarında sıfırın altında soğukta donmuşlardır (Uluslararası Af Örgütü, 2022d).

Yunanistan'ın bazı adalarında AB tarafından fonlanan KEDN “Kapalı-Denetimli Ada Merkezi” ismi verilen sığınmacı kampları açılmıştır. Bu yerler, sığınmacılar tarafından hapisane olarak nitelendirilmektedir. UAÖ'nün aldığı bilgilere göre, yetkililer Sisam adasındaki yeni mülteci kampında kalan ve sığınma kartları olmayan sığınmacılar, hukuka aykırı bir şekilde alıkonulmuş ve kamptan ayrılmalarına izin verilmemiştir. Halbuki Uluslararası hukuk ve AB mevzuat hükümleri, sığınmacılar ancak bireysel durumları ayrıntılı biçimde incelendikten sonra, olabildiğince en kısa zamanda ve verilen karara itiraz etmelerine izin verecek şekilde, yasalar çerçevesinde oluşturulmuş bir prosedür kapsamında alıkonulabileceklerini öngörmektedir. Uygulama sığınma talepleri kabul edilmemesi nedeniyle kartları geri alınan şahıslar ile henüz kart çıkarılmayan yeni gelenleri kapsamaktadır. Resmi olmayan tahminlere göre kampta kalan yaklaşık 450 kişiden 100 civarında kişinin uzun süre kişi hürriyeti hakkı ihlal edilerek cezaevi benzeri yerleşkeden çıkmalarına izin verilmemiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2021e).

Ocak 2020'den beri Yunanistan'da olan ve ailesiyle beraber kampta kalan Afgan A.'nın sığınma talebi defalarca reddedilmiş ve sığınma kartı geri alınmıştır, bu yüzden kamptan çıkamamıştır. KEDN merkezine getirilmeden önce de eşi ve çocuklarıyla Sisam'daki eski kampın etrafındaki feci yaşam koşullarıyla bilinen ve “orman” olarak anılan yerleşimde yaşamıştır. Uluslararası Af Örgütü'ne konuşan A., yeni kampın daha güvenli olduğunu ancak olumsuzlukları da beraberinde getirdiğini şöyle ifade etmiştir; “Bize mahkumuz gibi davranıyorlar. Burada gerçekten delirirsin. Geri gidemiyorsun. İleri gidemiyorsun. Hiçbir şekilde uyuyamıyorum. Sürekli kaygı içinde, amaçsız bir hayat yaşıyoruz.” Yine benzer şekilde Yunanistan'a Şubat 2020'de gelen ve sığınma talebi iki kez reddedilen ve kamptan çıkamayan Afgan erkek H. kampın dışında aktif olduğunu söylemiş, “Kampın dışında İngilizce öğreniyor ve gönüllü çalışmalara katılıyordum. Son beş gündür kendimi mahkûm gibi hissediyorum. Eski kampta en azından özgürlüğüm vardı.” şeklinde durumunu ifade etmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2021e).

Bahsedilen bu dolaşım kısıtlamaları dışında, AB'nin fonladığı nakit destek programının yönetiminin BMMYK'den Yunanistan yetkililerine geçmesinden sonra

Yunanistan genelindeki binlerce sığınmacıya iki ay boyunca herhangi bir mali destek sağlanmamıştır. Hükümet dışı kuruluşlara göre, Yunan yetkililer, Ekim 2021'den sonra statüsü kabul edilen mültecilere ve başvurusu reddedilen sığınmacılara gıda yardımı desteğini de kesmiştir. Yukarıda bahsedilen Sisam KEDN merkezi, Avrupa Komisyonu'nu tarafından sığınmacılara kullanılması için Yunanistan yönetimindeki açık kampların yerine yeni merkezlerin kurulması amacıyla verilen 276 milyon Euro'luk fon desteğiyle inşa edildiği bilinmektedir (Uluslararası Af Örgütü, 2021e). Ancak yardımların sığınmacılara ulaştırılmadığı iddiası AB tarafından üzerinde durulması gereken ve sağlanan kaynakların harcamaların takip edilmesinin önem arz ettiği hususlar olduğu anlaşılmaktadır.

Sığınma sürecinde Yunanistan'da yaşadıklarını Independent Türkiye'ye anlatan İranlı aile, para ve altın gibi tüm değerli eşyalarına el konulduğunu ve ailenin gözü önünde anne ile kızının Yunan görevlilerin tacizine uğradığını iddia etmişlerdir. Yunan görevlilerin büyük küçük ayırmadan herkesi dövdüğünü aktaran Salmani, hem kendisinin hem de annesinin cinsel tacize uğradığını söylemiştir. Yaşadıkları cinsel tacizi gözyaşları içerisinde anlatan A. Salmani, *"Utanma ve ahlak duygusundan yoksun Yunan polisleri herkesin içinde göğüslerimi ellediler. Anlatırken bile zorlanıyorum. Diğer kadınlık organlarıma ellediler. Belki de onca insanın içinde cesaret edemedikleri için tecavüz etmeye kalkışmadılar"* ifadelerini kullanmıştır. Anne Nazenin Zehra Keymasi ise kızının anlattıklarını teyit eden, *"Her şeyimize el koyan Yunan polisi, beni ve 17 yaşındaki kızımı taciz etti"* diye konuşmuştur (Sabah, 2020b).

Sığınma arayışı sırasında, sığınmacı gruplar güvenli yerlere ulaşabilme haklarının ellerinden alındığı kısıtlayıcı tedbirlere maruz kalmaktadır. Bazen, sığınmacılar alıkonulmakta ya da hayatlarının, özgürlüklerinin ve güvenliklerinin tehdit altında olduğu bölgelere zorla geri gönderilmektedirler (BMİHYK, 1993).

Sığınma arayan göçmenlerin taleplerinin alınıp işlemlerinin başlatılması gereken durumlarda uluslararası hukukun uygulanmadığı ve tam aksine insan haklarını ihlal eden uygulamalara yer verildiği görülmektedir. BBC ekibi, Meriç Nehri üzerinden Türkiye'den karşı kıyıya yani Yunanistan'a ulaşmaya çalışan mültecilerin maskeli kişilerce gözaltına alınmasını görüntülemiştir. Yunan hükümeti, bu ve benzer gözaltı uygulamaları için de "sınırları korumak için" yapıldığını savunmuştur (BBC, 2020h).

Yunanistan'ın sığınma başvurularını askıya almasıyla bu kişilerin özgürlük haklarını da gündeme taşımıştır. Sığınma başvurularının askıya alınması uygulamasından sonra,

sığınma aramak için düzensiz yollarla ülkeye giriş yapan bu kişiler, haklarında dava açılması ve dört yıla kadar hapis cezasına mahkûm edilme riskiyle karşı karşıyadır. Başvuruların askıya alınmasından önce sığınmacıların olduğu olaylar söz konusu olduğundan suçtan dolayı kovuşturma yoluna başvurmadan kaçınan mahkemelerini de çaresiz bıraktığı anlamına gelmektedir. Yunanistan’da hukuki destek veren bir sivil toplum kuruluşu olan HIAS, 1 Mart 2020 tarihinden beri, yine bu tarihten sonra gelen ve sığınma başvurusu alınmayan sığınmacılara düzensiz giriş suçlaması yöneltilen 10 farklı davada yargılanan sığınmacılara hukuki destek vermektedir. Bu kişilere 7 davada seri bir şekilde yargılanarak 3,5 yıl hapis cezası verilmiş ve cezaevine gönderilmişlerdir. 3 davada ise dava açılanlar refakatsiz çocuklardır (Uluslararası Af Örgütü, 2020:14).

Yunanistan’da başvuruların alınmasının durdurulmasından sonra sığınma sistemi olmamasına rağmen gelen sığınmacılar hakkında soruşturma açılarak ceza verilmesi ve düzensiz girmelerine dair “haklı bir gerekçe” bulabilmeleri olası değildir. Dolayısıyla bu yargılamalar, Cenevre Sözleşmesinin 31. Maddesindeki düzensiz yollarla yapılan girişlerle ilgili sığınmacı ve mültecilerin cezalandırılmamasını yasaklayan maddesi ile tezatlık oluşturmaktadır (Uluslararası Af Örgütü, 2020:14).

3.2.3. Sığınma Süreçleri Sonrasında Karşılaşılan İnsan Hakları İhlalleri

Sığınma süreçleri sonrasında farklı şekillerde ortaya çıkan hak ihlalleri olduğu söylenebilir. İçinde buldukları süreç, ırkçı saldırılardan yabancı düşmanlığına veya günlük hayat içerisinde karşılaştıkları olaylardan yaşadıkları hayata kadar bazı hak ihlallerini beraberinde getirmektedir.

Münih’te çekilen Alman yapımı ve gerçek hayattan uyarlanan bir filmde, bulaşıkçı karakteriyle bir mülteci canlandırılmaktadır. Otelde bulaşıkçılık yapan Afgan mülteci Hamid Almanya’ya gelmeden önce Kabil’de bir hastanede cerrahdır. Almanya’ya geldikten sonra hayatını devam ettirebilmek için bir yandan bulaşıkçılık yaparken, cerrah veya doktor olarak çalışamayacak olsa bile, bir yandan da en azından sağlık sektöründe sağlık görevlisi, şoför gibi bir görevde çalışabilmek için yapmış olduğu başvurunun sonucunu beklemektedir. Hamid’in filmdeki bir repliği aslında mültecilerin yaşadığı hayatı güzel yansıtmaktadır; “Afganistan Kabil’den kaçtım. Orada hastanede çalışıyordum, cerrah bulaşıkçıya...! Umurumda değil! Önemli olan Almanya’dayım ve sağlık (hayat) sigortam var!” (My Blind Date With Life, 2017). Görüldüğü gibi Afgan mülteci Hamid’in gülererek anlatmış olduğu durum aslında kendi yaşamındaki dramın kendisidir. Normal hayatta ise bu filmde

sahnelenen durum, milyonlarca sığınmacı ve mültecinin yaşadığı bir gerçekliktir.

Bireyler sığınma ararken aslında kendilerini nasıl bir hayatın beklediğini tahmin ve kabul ederek bu yola başvurmaktadır. Fakat karşılaştıkları bazı durumlar ve olaylar kabul sınırını aşan hak ihlalleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan en önemli olanları yabancı düşmanlığı ve ırkçı saldırılardır.

Mültecilere ve sığınma hakkı talep eden insanlara yönelik saldırıları hak ihlalleri çerçevesinde ele almak mümkündür. Sığınma süreçleri sonrasında yabancı düşmanlığı ya da ırkçı saldırılar, maalesef sığınmacı ve mültecilerin sık bir şekilde karşı karşıya geldikleri bir durumdur. BMİHYK'ye (1993) göre de “yabancılar ve özellikle savunmasız bir grup olarak görülen mülteciler, sık sık ırkçı düşmanlığının ilk hedefi olmaktadır. Sığınma hakkı arayan insanlar, mülteciler, ekonomik göçmenler, muhacirler ve mevsimlik işçiler sık sık topluca ‘yabancılar’ olarak tanımlanmaktadır.”

Özellikle yoğun sığınma başvurusu ile karşılaşan ülkelerde halkın belli bir kesiminin saldırgan hale geldiği ve göçmen karşıtı bir hissini ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin, deniz yolu ile Midilli adasına ulaşan sığınmacılara yardım etmek için adada bulunan bir grup Hollandalı sosyal hizmet uzmanı, aşırı sağcı göçmen karşıtlarının saldırısına maruz kalmıştır. Hollandalı yardım ekibi, can güvenliği bulunmadığı için yardım faaliyetlerini durdurarak, gizli bir yerde saklanmışlardır (BBC, 2020b).

Bu nedenlerle olsa gerek Frantziou ve diğerleri (2014:3)'ne göre, “son yıllarda Avrupa’da en fazla endişelendirici gelişmelerden birisi hem yabancı düşmanlığı kültürü oluşmuştur hem de ırkçı ve ulusalcı hareketlere olan destek artmıştır.”

Elde edilen veriler de bize sığınmacılara yönelik saldırıların ne düzeyde olduğunu göstermektedir. Avrupa’da en fazla göç alan ülkelere birisi olan Almanya’da meydana gelen hadisler bu durumu yansıtmaktadır. Almanya’da örnek vermek gerekirse, 2019 yılında sığınmacılara ve sığınmacı yurtlarına 1748 saldırı yapılmıştır. Funke Medya Grubu bünyesindeki gazetelerdeki haberlere göre, “Almanya İçişleri Bakanlığının, Sol Parti'nin soru önermesine verdiği cevapta 2019'da sığınmacılara yönelik 1620, sığınmacı yurtlarına karşı da 128 saldırı yapıldığının resmi olarak kayıtlarda bulunduğu belirtilmiştir. 260 saldırıda kundaklama girişiminde bulunulduğu, patlayıcı madde ve silah kullanıldığı ve 229 kişinin yaralandığı aktarılmıştır. 2018 yılında ise sığınmacılara 1775, sığınmacı yurtlarına yönelik de 173 saldırı kayıtlara geçmiştir” (AA, 2020i).

Diğer taraftan, yoğun sığınmacı barındıran çoğu ülkede yerli işgücünün, düzensiz

göçmen ve sığınmacıların emek piyasasına etkileri hususunda kaygılandığı bilinmektedir (TÜRK-İŞ, 2019:14). Türkiye açısından düşünüldüğünde, bu kaygının sebebi örneğin Suriyelilerin genellikle “ucuz işgücü” olarak görülmesidir. Bu durumun ötesinde “yabancı düşmanlığı” gibi büyük bir problemin doğuşuna da tanıklık edilmektedir (Bozbeyoğlu, 2015:77).

Bu konu mülteci sorununun merkezinde bulunmaktadır. İstihdam sorunu başka sorunların da doğmasına yol açacak önemli bir toplumsal problemdir. Göç hareketlerinin odağındaki Avrupa devletleri ve diğer gelişmiş ülkelerin elde edilen bulgulara göre mültecilere kapılarını kapamasının en önemli sebeplerinden birisi de istihdama veya çalışan nüfusa ihtiyaçlarının olmamasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Avrupa'nın karşı karşıya kaldığı mülteci sorununa yönelik tavrı kendilerinden beklendiği gibi değildir. Avrupa normlarına göre sığınma arayan insanlara karşı “insan” olarak bakılması ve her zamanki gibi liberal dünya tarafından “birey” olarak yaklaşılması beklenirken, sığınma arayan insanlara bu tavır gösterilmemektedir. Ulus devlet anlayışıyla vatandaş olarak bakılmaktadır. Yani kendi vatandaşı olduğu veya olmadığı önemlidir. Birey haklara sahiptir ama vatandaşın görev ve sorumlulukları vardır. Kendi vatandaşını da diğerlerinden ayırarak kendi vatandaşının çıkarlarını önemseyip önceleyerek, başka vatandaşları ve göçmenleri tanımama yolunu tercih etmektedir. Bu nedenle de önceden insan olarak baktığı yaklaşımını ve tüm dünyanın bildiği Avrupa normlarını ayaklar altına almaktadırlar. Sığınmacı botları İtalyanlar, Fransızlar, Yunanlılar ve diğer ülkeler tarafından bizzat batırılmakta ve bu herkesin gözünün içine bakılarak yapılmakta ve bundan dolayı da rahatsızlık duyulmamaktadır. Sığınmacılar kovulmaya çalışılmakta ve bu insanları Macaristan gibi yerlerde toplama kamplarında tutulmaktadır ve bırakılmamaktadır. Bu hususlara da dünyada kimsenin sesi çıkmadığı ve bu insan hakları ihlalleri dünyanın yeni düzeni halini aldığı görülmektedir. Dünya forumuna göre 800 milyon istihdamı ortadan kaldırıp 300 milyonu yerine koyacak ve dolayısıyla 500 milyon istihdamı ortadan kaldıracak olan yapay zekâ gibi teknolojik gelişmeler ile ekonomik problemler ve insan ömrünün uzaması gibi nedenlerle genç nüfusa ve ilave istihdama ihtiyaçları olmadığı için gelişmiş ülkeler göçmenleri ve sığınmacıları veya daha doğru bir ifade ile dışarıdan gelenleri istememektedir (Kemal Öztürk, 2020).

Diğer taraftan sığınmacılara karşı bir kültürel duruş da söz konusudur. Küreselleşme ile birlikte insan insana karışırken sadece olumlu duygu ve düşünceler üretmemektedir. Tam aksine yeni gelenlerin veya sığınmacıların gelinen yerin kültürünün işgalcisi haline geldiği

düşünülmektedir. Bazı ülkelerde kendi mahallelerini kurmaya başlayan topluluklara çok olumsuz yaklaşılmaktadır (Kemal Öztürk, 2020).

Sığınmacılar gittikleri yerde her ne kadar yukarıda anlatıldığı gibi o ülkenin ihtiyacı olmasa bile hayatlarını sürdürmek için çalışma ihtiyacı duyarlar. Bu ihtiyaç bazen düşük ücretle çalışma, kayıt dışı çalışma, onur kırıcı tavırlara maruz kalma veya şahsın eğitim seviyesine uygun olmayan işlerde çalışma gibi durumlarla da karşılaşmalarına neden olabilir.

Kızılay ve Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı tarafından yapılan “Türkiye’deki Mülteciler: Geçim Kaynakları Araştırması” sonuçlarına göre, düzenli bir işi olmayan mülteciler ayda 1.058 TL, düzenli işi olan mülteciler ise 1.312 TL asgari ücretin altında gelir elde etmektedir. Ayrıca söz konusu araştırmada katılımcıların sadece yüzde 3’ünün iş güvencesi, asgari ücret ve sosyal güvence içeren kayıtlı işlerde çalıştığı anlaşılmaktadır (TÜRK-İŞ, 2019:18-19). Görüldüğü üzere sığınmacılar, düşük ücretlerde çalışmanın yanında kayıt dışı çalıştırma ile de karşı karşıya bulunmaktadır. Çalışma hakkı elde etse bile sığınma arayan bir insan ucuz işgücü olarak muamele görebilmektedir.

Diğer yandan, Suriyelilerin işgücü piyasasına genellikle kayıt dışı şekilde katılmaları sebebiyle de yerli işgücü açısından kayıt dışı istihdamın azaldığı görülmüştür. Bu anlamda, Suriyeliler kayıt dışı işleri yerel kişilerden alması sonucunda üç durum oluşmaktadır; yerel işgücünün işgücü piyasasının dışında kalmasına, işsiz kalmasına veya kayıtlı istihdama geçmesine neden olmasıdır. Ceritoğlu ve diğerleri tarafından yapılan bir çalışmada, Suriyelilerin kayıt dışı olarak işgücü piyasasına girişinin yerel işgücünün kayıt dışı çalışma oranını yüzde 2,2 seviyesine indirdiği ortaya konulmuştur. Bu çalışmadan elde edilen bulgular, yerel işgücü açısından meydana gelen bu düşüşün, yüzde 50’sinin yerel işgücünün işgücü piyasasından tamamen çıkmasından, yüzde 32’sinin işsiz kalmasından ve yüzde 18’inin de kayıtlı sektörlerde çalışmaya başlamasından ileri geldiğini ortaya koymaktadır. Bu durumundan da daha çok kadınların etkilendiği anlaşılmaktadır. Yerel işgücü içinde yer alan ve kayıt dışı işlerini kaybeden kadınların neredeyse tamamı çalışma hayatının dışında kalmıştır. Del Carpio ve Wagner’ın araştırması da benzer sonuçlar ortaya koymuştur. Bu araştırmaya göre, kayıt dışı sektörlerde yerel işgücünün yerini alan her 10 Suriyeli, 6 ila 7 yerel işçiyi işinden etmektedir (TÜRK-İŞ, 2019:19-20). Bu verilerden de istihdam durumunun sığınmacılara ev sahipliği yapan ülke vatandaşlarının gelen sığınmacılara karşı yaklaşımını etkileyen en önemli faktörlerden birisi olduğu rahatlıkla görülebilmektedir. Kültürel rahatsızlıkların ötesinde gelenlerin kendi işlerini elinden aldıklarının ve geçimlerine

engel olduklarının düşünülmesi yabancı düşmanlığını körükleyen önemli bir husus olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan sığınmacılar, kendilerinin ve ailesinin mutlu olacakları ve daha rahat bir yaşam sürecekları bir “yer” arayışı bir ülkeye sığındıktan sonra da devam etmektedir. Bir Afgan’ın BBC’ye verdiği röportajda Türkiye’ye Müslüman ülkeye geldiklerini, kendilerinin de Müslüman olduğunu ama burada çalışırken patronların bağırdığını, arkadaşlarının bağırdığını ve insanların kendi ülkelerine gidip niye savaşmadıklarını sorduklarını ifade etmiştir. Bu durum karşısında da “*ben şimdi kardeşimin karşısında nasıl savaşıyım, 50 yıldır savaş devam ediyor, Afganistan savaş ülkesi ne zamana kadar savaşalım*” diyerek cevap vermiştir. Dedesinin, babasının, amcasının ve kardeşinin savaştığını; bu durum için de “artık yeter” diyerek, psikolojilerinin bozulduğunu ifade etmiştir (BBC News Türkçe, 2020c). Bu Afgan mültecinin ifadeleri de aslında kaynak ülkelerdeki durumu insanların anlaması için bir fikir vermektedir. Ülkelerindeki kaosu, kafa karışıklığı ve insanların içerisinde bulunduğu durumunun anlaşılması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Düzensiz göçe maruz kalan ülkelerde yerel işgücünün, sığınmacıların işgücü piyasası üzerine etkisinden duydukları kaygı Türkiye’deki verilerden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle, yereldeki insanlarda sığınmacılar için ekmeklerini ellerinden aldıkları ve düşük ücretle çalışarak haksız rekabet koşullarına sebep oldukları, çalışma ücretlerini düşürdükleri ve benzeri nedenlerle yabancılara olan düşmanlığın ortaya çıkabileceği ve bunun da her geçen gün daha da artabileceği dikkate alınmalıdır. Yakın tarihlerde dünya ve ülke genelinde karşılaşılabileceğimiz “yabancı düşmanlığının” ve sığınmacılara karşı nefret ve saldırı benzeri hoş olmayan olayların ortaya çıkmaması için gereken tedbirlerin alınması ve iyi yönetilmesi amacıyla stratejilerin geliştirilmesi hayati önem taşımaktadır.

İşgücü piyasası ile ekonomik durumun da birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle son yıllarda dünyada artan ekonomik sıkıntıların da yabancı düşmanlığına yol açan etkenlerden birisi olabileceği değerlendirilebilir.

Önümüzdeki yıllarda da ciddi bir gıda krizi ile karşı karşıya kalacağımız dillendirilmektedir. Bu durum diğer krizlerle birleştiğinde çarpan etkisi oluşturarak hızla gelişecek bir sosyal kaosu tetikleyebilir. Maalesef ki bu yabancılara yönelik öfkeyi de körükleyecek bir durumdur. İnsanların ekonomik krizle, işsizlikle ve yoksullukla sınındığı bir ülkede kaynakların dışarıdan gelen sığınmacılara aktarıldığı düşüncesi ve ülkenin

yolgeçen hanına döndüğü fikri yayılması doğal olarak yabancı düşmanlığı üretir (Arıboğan, 2022a; 2022b).

Diğer taraftan sığınmacılara karşı işgücü piyasasını etkilemesinden ve ekonomik sıkıntıdan kaynaklı oluşan tepkinin dışında bir kültürel duruş da söz konusudur. Küreselleşme insanı insana karıştırırken sadece olumlu duygular üretmemektedir. Tam aksine yeni gelenlerin veya sığınmacıların gelinen yerin kültürünün işgalcisi haline geldiği şeklinde bir bakış açısı bulunmaktadır. Bazı ülkelerde kendi mahallelerini kurmaya başlayan topluluklara çok olumsuz yaklaşılmaktadır (Kemal Öztürk, 2020). Yerli halkın kendi ülkelerinde bazı yer ve durumlarda kendilerini yabancı gibi hissetmeleri, sığınmacıların hedefindeki ülkelerde bu insanların istenmemesinin başlıca nedenlerinden birisi haline geldiği söylenebilir. Buldukları ülkenin kurallarına ve kültürüne uyum sağlamamaları ve böyle bir gayretlerinin olmaması da durumları zorlaştırmaktadır. Kendi kültürlerini yaşatmaya çalışmaları normal karşılanırsa bile kendi içlerinde bir dünya kurmaları yerel halkın tepkiyle karşıladığı bir durum halini aldığı anlaşılmaktadır. Öyle ki kendi mahallelerini kurmaları ve günlük alışverişini bile sadece kendi içinde yapmaları gibi nedenler, en ılımlı insanları bile yabancı düşmanı yapmasa bile kültürel açıdan yabancı karşıtlığına sürüklediği değerlendirilebilmektedir.

Sığınmacıların bazılarının tepki çeken faaliyet, hareket veya suç içeren olay içerisinde yer almaları da yabancı düşmanlığını artıran nedenlerden olduğu görülmektedir. Bu sorun ev sahibi ülke açısından ele alındığında, yabancı düşmanlığı daha büyük toplumsal sorunlara ve farklı boyutlarda insan hakkı ihlallerine yol açabileceği için önemli hale gelmektedir. Diğer yandan bu sığınmacılar arasında bazılarının yabancı düşmanlığını artıran, yerel vatandaşın tepkisini çekecek ve sorunlara neden olabilecek tutum, eylem ve davranışlarına yönelik de gereken yapılması zorunlu olduğu anlaşılmaktadır.

Sığınmacıların entegrasyon ve eğitim faaliyetlerinin hayati önem taşıması gibi güvenlik açısından da sürecin yönetilmesi önem arz etmektedir. Özellikle yoğun ve kitle halinde sığınma hareketlerinin olduğu durumlarda bireysel olarak sığınma başvurusu alınıp mültecilik statüsünün belirlenmesi aşamalarının da detaylı yapılamadığı ve geçici koruma gibi yöntemlerle sürecin yürütüldüğü görülmektedir. Bu nedenlerle özellikle oldukça karışık bir çatışma ve savaşın olduğu Suriye ve Afganistan gibi ülkelere gelen sığınmacılar arasında güvenlik problemi oluşturabilecek kişilerin bulunabileceğinin dikkate alınması gereken ve güvenlik birimlerinin de öncelikli üzerinde durmasının uygun olacağı ciddi bir konu olduğu anlaşılmaktadır. Bu konu sığınmacıların hak ihlalleri açısından da önem

taşımaktadır. Kötü amaçlı gelen şahısların tutum, eylem ve davranışları diğer masum sığınmacılara yönelik olumsuz yaklaşımın gelişmesine ve yabancı düşmanlığına neden olabilecektir.

Ülkesindeki savaş ve çatışmadan dolayı başka ülkelerde sığınma arayan insanların belli bir süre sonra özellikle çatışmalar durulduğunda tekrar ülkelerine geri dönmeleri için farklı teşvik ve yöntemlerin uygulandığı hatta baskı ve yıldırma gibi farklı hak ihlalleri iddialarını da içeren durumlarla karşılaşıldığı elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır. Bu duruma en iyi örnek ve güncel olarak da yakından bilinen Suriyelilerin durumudur.

Suriye'deki çatışmaların başlangıcında, sığınmacılar başta Lübnan ve Ürdün tarafından kabul edilmiştir fakat ülkelerindeki sığınmacıların sayısı arttıkça Lübnan, ayırım yapılan yasal ikamet, zorunlu tahliyeler, sokağa çıkma yasakları, istihdam ve eğitime ulaşma kısıtlamaları, tutuklamalar ve diğer kısıtlamalar da dahil olmak üzere çok sayıda insan hakkı ihlallerine neden olan baskıcı önlemler yürürlüğe koymuştur. Lübnan yönetimi, geri dönmelerini teşvik etmenin ötesinde, Suriyeli sığınmacıların hayatlarını zora sokmak ve gitmeleri için baskı oluşturmak üzere hazırlanan kararname ve düzenlemelerle saldırgan bir geri dönüş planını uygulamaya koymuştur. Bunlara örnek vermek gerekirse; Suriyeli mülteciler beton barınma alanlarını yıkmaya zorlanmış, sokağa çıkma yasakları koyulmuş, bazı belediyelerden mülteciler çıkarılmış, oturma izinlerinin yenilenmesi engellenmiş ve binlerce Suriyeli inceleme yapmaksızın sınır dışı edilmiştir. Ayrıca Lübnan'ın ekonomik çöküşü, Suriyelilerin yüzde 90'ını daha fazla yoksulluğa, hayatını sürdürebilmek için de kredilere ve artan borçlara bağımlı bırakmıştır. Sığınmacı ailelerin yalnızca yüzde 2'si temel gıda ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Ürdün'de ise Suriyeli mültecilere geri dönmeleri için baskı yapılmamıştır ve bazı yasal iş imkanları tanınmıştır ancak istihdam pazarının önemli sektörlerinin kendi vatandaşı olmayanlara kapatılması Suriyelilerin çalışabileceği işleri sınırlandırmıştır. Lübnan ve Ürdün'de artan kırılganlıklarına rağmen, Suriyelilerin ülkelerine geri dönüşlerinin fazla olmadığı, geri dönenlerin de genellikle Suriye'deki koşullar hakkında sınırlı bilgi sahibi olup aşırı baskı altında olanlar ve hak ihlaline maruz kalanların geri döndüğü görülmüştür. Avrupa'da ise Danimarka, Şam ve Şam kırsalından gelen sığınmacıların “geçici koruma” statüsünü kaldırarak Avrupa Birliği içinde sığınmacıların geri dönmeleri yönünde en ciddi adımı atan ülkelerden birisi olmuştur (Human Rights Watch, 2021c).

Bu nedenlerle de İnsan Hakları İzleme Örgütü (2021c),

“Suriyeli mültecilerin geri dönüş konusunda bilgiye dayalı kararlar alabilecekleri güvenilir

bilgi ağlarının olmaması ve uluslararası insani yardım kuruluşlarının geri dönüşlerin durumunu izlemek için yeterli erişime sahip olmamaları dolayısıyla, Suriyeli mültecilere ev sahipliği yapan ülkelerin, Suriye'nin geri dönüşler için güvenli olmadığı tutumunu korumaları ve herhangi bir zorunlu geri gönderme uygulamasını derhal durdurmaları gerektiğini belirtmiştir.”

İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne göre, savaş başlamasının üzerinden geçen on yıllık sürede, geri dönen sığınmacılar hala kaçtıkları hükümet tarafından zulme maruz bırakılma riski ile karşı karşıya olmaları sebebiyle Suriye hükümeti yaygın insan hakları ihlalleri gerçekleştirdiği müddetçe hiçbir ülke mültecileri Suriye'ye dönmeye zorlamamalıdır (Human Rights Watch, 2021c). Sığınmacılar gittikleri ülkelerde uyum sağlayamama veya aradıklarını bulamamaları gibi nedenlerle bir nevi zorunlu sayılabilecek sebeple de göç ettikleri ülkeye geri döndüğü değerlendirilebilir ve oradan oraya savrulan bu insanlar geri döndüklerinde de yine hak ihlalleri ile karşılaşabilmektedir.

Uluslararası Af Örgütü'nün yayınladığı, “Eceline gidiyorsun” başlıklı raporunda, Suriye hükümeti tarafından, 2017 ortası ile 2021 baharı arasında Lübnan, Rukban, Fransa, Almanya, Türkiye, Ürdün ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden ülkelerine geri dönen mültecilere karşı işlenen ciddi insan hakları ihlallerini belgelendiği görülmektedir. Geri dönen bu insanlardan kadın veya çocuk fark etmeksizin, çoğunlukla geniş kapsamlı “terör” suçlamalarıyla keyfi şekilde gözaltına alındığı toplam 59 vakayı ve bu vakalardan da 33'ünde geri dönenlerin, gözaltında veya sorgu sırasında işkence veya diğer türde kötü muameleye maruz bırakıldığı belgelenmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2021a).

Özellikle Suriye'de 2011 yılında çatışmaların başlamasından sonra yaşanan sığınmacı hareketi bölgenin ve Avrupa'nın en önemli sorunu olmuştur. Sığınmacılara ev sahipliği yapan ülkelerdeki artan sığınmacı nüfusu birçok sorumluluğu ve problemi de beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu hususların neticesi olarak gerek kamuoyu baskısı gerekse de ekonomik sebeplerle, ev sahipliği yapan ülkelerde Suriye'de çatışmaların azalması da bahane edilerek sığınmacıların ülkelere geri dönmesi teşvik edilmeye kimi yerlerde de baskı ve hak kesintileriyle zorunlu bırakılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Ancak geri dönüş için kaynak ülkelerinin ne kadar uygun olduğu ve bu insanların tekrar ihlallerin olduğu yere geri göndermenin doğru olup olmadığı hususlarının iyi değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla bu raporda yer alan tanıklıklar ve Suriye'den kaçma kararları nedeniyle hedef alındıklarını, sadakatsizlik ve terörle suçlandığını ifade eden kişilerin durumları

nedenleriyle, Suriye'nin geri dönüş yapmak için güvenli olmadığını ispat etmektedir. İnsanları ülke dışına çıkmaya zorlayan işkence, zorla kaybetmeler, keyfi veya hukuka aykırı gözaltıların halen Suriye'de çok yaygın olduğu, bunun ötesinde Suriye'den kaçmış olmak bu insanları, ülkelerine döndüklerinde yetkililer tarafından hedef alınma riski ile karşı karşıya bırakması nedenleriyle de Suriye'nin insan hakları ihlalleri açısından onlar için yaşanabilir bir ülke olmaktan uzak olduğu anlaşılmaktadır (Uluslararası Af Örgütü, 2021a).

Suriye'de son yıllarda çatışmaların önemli ölçüde azalması, mevcut yönetimin ülkenin büyük bir kısmını kontrol ediyor olması ve bu nedenle de Suriyeli yetkililerin yaptıkları açıklamalarla sığınmacıları ülkeye geri dönmeleri konusunda cesaretlendirmesi, sığınma sağlayan birçok ülkenin Suriyelilere verilen koruma statüsünü gözden geçirmeye başlamasına, sığınmacıların oturma izinlerinin yeniden değerlendirilmesine ve kötü yaşam koşulları, ayrımcılık gibi hak ihlalleri ile karşı karşıya kalan Suriyelilere ülkelerine geri dönmeleri için gittikçe daha fazla baskı yapılmasına sebep olmaktadır. Fakat Uluslararası Af Örgütü, raporun bulgularına dayanarak, Suriye'nin hiçbir bölgesinin dönüş için güvenli olmadığı ve geri döndüklerinde, siyasi fikirlerine ilişkin algılar nedeniyle veya sadece ülkelerinden gittikleri için zulme maruz kalma riski altında oldukları sonucuna varmaktadır (Uluslararası Af Örgütü, 2021a).

Yine benzer şekilde İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından yayınlanan bir raporda da yukarıda bahsedilen konularla ilgili olarak İnsan Hakları İzleme Örgütü yayınlanan bir raporunda 2017 ile 2021 arasında Lübnan ve Ürdün'den Suriye'ye dönen mültecilerin maruz kaldıkları ağır insan hakları ihlalleri ve zulüm belirtilmiştir ve Suriye'nin geri dönüş için güvenli olmadığı tespit edilmiştir. Geri dönenler, savaşta yıkılan ülkelerinde hayatlarını devam ettirebilmek ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için mücadele verdikleri gibi aynı zamanda bu şekilde insan hakları ihlalleri ile de karşı karşıya kalmaktadır (Human Rights Watch, 2021a)

İnsan Hakları İzleme Örgütü, bu raporda (Human Rights Watch, 2021a) “geri dönenler ile onların aile üyelerinden oluşan toplam 65 kişiyle yaptığı görüşmelerde, 21 gözaltı ve keyfi tutuklama vakası, 13 işkence vakası, 3 kaçırılma, 5 yargısız infaz, 17 zorla kaybetme ve 1 cinsel şiddet iddiası belgelemiştir.”

Görüldüğü gibi gerek Uluslararası Af Örgütü'nün gerekse de İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2021 yılında yayınladıkları raporlarında belgeledikleri olaylara ve insan hakkı ihlallerine bakıldığında Suriye'nin henüz sığınmacılar için güvenli bir yer olmadığı

değerlendirmesini yapmak mümkündür. Dolayısıyla sığınmacılara ev sahipliği yapan ülkelerin, kendileri açısından ne kadar yük oluşturursa oluştursun, yeni insan hakları ihlallerini önlemek adına bu hususları da dikkate alması ve geri göndermek için uygulanan politikaların ve bu adımların zamanlamasının gözden geçirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu durum, Suriye yönetiminin veya bu insanları sığınma aramaya zorlayan faktörlerin istediği bir durum da olabilir. Bu husus da dikkate alınarak insanların hakları ve onların mağdur olmaması tüm faktörlerin önünde tutularak, uluslararası anlamda gerekli siyasi, hukuki ve ekonomik adımların atılması acil durum arz etmektedir. Dolayısıyla mevcut görünüm, uluslararası kuruluşların ve gelişmiş devletlerinin sorumluluk alması gerekliliğini de tekrar gündeme getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, sığınmacıların ülkelere geri dönmesi için şartlar hala uygun değilse, uluslararası kuruluşlar ve gelişmiş devletlere önemli bir görev düşmektedir; özellikle bazı ülkelerde bulunan yoğun sığınmacı yükü, insan haklarına saygı duyan tüm devletler tarafından paylaşılmalıdır.

Sığınmacıların yoğun olduğu ülke ve şehirlerde de bu sürecin bilgi ve iletişim açısından da yönetilmesi önemlidir. Örneğin Türkiye’de en yoğun sığınmacı barındıran şehirlerden birisi Hatay ilidir. Hatay’daki sığınmacılarla ilgili doğan bebekler ve sığınmacıların sayıları gibi konularla ilgili yoğun bir haber trafiği ve bilgi kirliliği bulunmaktadır. Dolayısıyla bu durumun da halkta yabancı düşmanlığını artıran bir durum olduğu gözlemlenmektedir.

Bu durum hakkında Hatay Valiliği bir açıklama yapmıştır. Yapılan açıklamada ildeki Suriyeli sığınmacıların nüfusa oranının %18 olduğu ve yeni doğan sığınmacıların bebeklerinin sayısının 10 bin olduğu ve doğan bebekler içindeki oranlarının ise 4’te 1’e yani %25’e tekabül ettiği açıklanmıştır, yani “Hatay’ın ve Hatay’da doğan çocukların %70’i Suriyeli” gibi iddiaların gerçeği yansıtmadığı bildirilmiştir (Hatay Valiliği, 2021). Yapılan bu resmî açıklama iddia edilen sayıların, bazı haberlerin ve halk arasındaki söylentilerin doğru olmadığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla resmî kurumların kamuoyunu bilgilendirmesi ve iletişim kanallarının açık tutması yabancı düşmanlığının oluşmasına engel olacak önemli bir husus olduğu anlaşılmaktadır.

3.3. SİĞINMACILARIN İNSAN HAKLARI İHLALLERİ KARŞISINDA KORUNMASI

Uluslararası ölçekte İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Cenevre Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sığınmacı ve mültecilerin haklarını korumak için en

önemli ve en temel hukuki düzenlemelerdir. Kurumsal anlamda ise bu görevi yerine getiren uluslararası kuruluşlar, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'dir.

BM tarafından hazırlanan 1951 Cenevre Sözleşmesi, mülteciler için uygulanacak usullerin standartlarının oluşturulmasında bir dönüm noktasıdır. 1951 Sözleşmesi olarak da bilinen bu hukuki düzenleme, sahip oldukları temel hakları içeren ve mültecilere uygulanacak usullerin asgari standartlarını belirleyen bir sözleşmedir. Bununla beraber sözleşme, mültecilerin yasal statülerini belirler ve “kazanç getiren iş ve refah hakları, kimlik kartı ve seyahat belgeleri konusunda, vergi yükünün uygulanabilirliği ve yeniden yerleşme amacıyla kabul edildikleri başka bir ülkeye varlıklarını aktarabilme hakları meselesinde” düzenlemeler yapmıştır (BMİHYK, 1993).

Mültecilerin statülerinin belirlenmesinde uluslararası hukukun kabul ettiği temel belge kabul edilen Cenevre Sözleşmesi, mülteci olmanın şartları ile bu statünün verilmesinden sonraki aşamada taşınan sorumluluk ve getirilen istisnalar gibi sınırlılıkları belirten genel bir düzenlemedir. Bu nedenlerle yetki ve usul konuları gibi uygulamaya esas detaylar sözleşmede yer almamıştır (Özbek, 2019: 117).

AİHS’de ise sığınmacı ve mültecilerle alakalı doğrudan doğruya bir düzenleme yapılmamış olmasına rağmen, insan haklarının korunması amacıyla düzenlenen ilgili maddeler, sığınmacı ve mültecilerin hakkının korunması için de uygulanabilme imkânı bulunmaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi, mülteci statüsü kapsamına alınacak olan kişileri tanımlarken belli koşullar aradığı için, AİHS 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne göre uygulama alanı açısından daha geniştir. Çünkü AİHS’nin korumaya aldığı haklardan AİHS’ye taraf olan devletlerde bulunan herkes yararlanabilmektedir (Özkerim Güner, 2016:214). Diğer yandan, AİHS’nin Cenevre Sözleşmesine göre daha geniş bir uygulanma alanına sahip olmasının diğer sebebi de; AİHS uyarınca başvuru yapan kişinin, AİHS kapsamındaki hak veya özgürlüklerden birinin ihlâl edileceği “tehdidini” ispatlaması yeterli olacaktır; ama Cenevre Sözleşmesi uyarınca “ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla zulüm göreceği korkusunun aranması yönünde daha ‘belirli’ bir durumun varlığı aranmaktadır” (Bayata Canyaş, 2015:79).

AİHM bilhassa AİHS’nin 2, 3, 5, 8 ve 13. maddeleri ve 4 no.lu Protokolün 4. maddesi çerçevesinde aldığı kararlarla, mülteci ve sığınmacı haklarının korunması anlamında etkili bir yargı mercii olduğunu ortaya koymaktadır. Bir diğer husus da AİHM yargılama

yaparken, Sözleşmeye dahil olan devletlerin tarafı olduğu diğer antlaşma ve uluslararası kuruluşların içtihatlarını da incelemesinden dolayı, AİHS, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre daha geniş bir uygulama alanına sahiptir (Özkerim Güner, 2016:216).

Bir başka yasal düzenleme olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (Kamu Denetçiliği Kurumu, 2022) 14. maddesinde şu ifadeler yer almaktadır: “Herkes, zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve sığınma hakkından yararlanma hakkına sahiptir.” Görüleceği üzere, bu madde sığınma arayanlara en önemli hakkı ve korumayı sağlamaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 1949 tarihinde genel kurulda alınan kararla, 1 Ocak 1951 tarihinde kurulmuştur. Kuruluş tüzüğü'nün 1. Maddesine göre, “Yüksek Komiserliğin ana görevi, mültecilere uluslararası koruma sağlamak; hükümetlere yardım ederek mültecilerin gönüllü geri dönüşlerini kolaylaştırmak ya da onların toplumla bütünleşmelerini sağlayarak, mülteciler için sürekli çözümler aramaktır.” Yüksek Komiserliğin işlevi ise, tamamen siyasi olmayan; insani ve sosyal olarak nitelendirilir (BMİHYK, 1993). BMMYK Tüzüğü'nün 8. Maddesi'ne göre de “Uluslararası korumanın temel olarak görevi, kişilere sığınma hakkı arama süresince yardımda bulunmayı, yasal danışma ve yardım sağlamayı, mültecilerin fiziksel güvenliği için düzenlemeler yapmayı, gönüllü olarak kendi ülkelerine geri dönmeyi teşvik etme ve desteklemeyi ve yeniden yerleştirme konusunda mültecilere yardımcı olmayı kapsar.”

BMMYK, her mültecinin başlangıçta bir sığınmacı olduğu kabulüyle statü değerlendirmesi yapılmasını tercih etmektedir. Mülteci statüsünü belirleme işlemi ise; beyanlar ve bu beyanlarını destekleyecek delillerle yapılan başvurunun ilgili devlet veya kuruluş tarafından kendisini bağlayan yasal düzenlemeler açısından değerlendirilmesidir (Özbek, 2019: 117).

Başvuruların değerlendirilmesi ve statülerin tespit edilmesinde asıl olarak yetkili egemen devlettir fakat istisnai olarak doğrudan BMMYK da mültecilik başvurularının değerlendirilmesinde yetki verilmiştir. Aynı zamanda bu statü belirleme işlemi esnasında BMMYK'nin vermiş olduğu kararların hukuki denetiminin olmaması eleştiri konusudur. Bunlarla birlikte BMMYK, devletler gibi insan hakları sözleşmelerinin bir tarafı olmadığı ve dolayısıyla ihlal iddialarıyla ilgili yaptırımlara da tabi olmayacağı için uluslararası insan hakları hukukuna uyma yükümlülüğü tartışılmaktadır (Özbek, 2019: 121). Bu açıdan değerlendirildiğinde, eğer bir yetki sahibi bu yetkisinden kaynaklanan görev ve

sorumlulukları ile bunları yerine getirmek için almış olduğu kararlardan dolayı denetlenmiyor veya denetlenemiyorsa işleyiş açısından önemli bir eksiklik olduğu söylenebilir. Denetim ve yaptırımdan istisna tutulması beraberinde keyfiliği doğuracağı için bu durumun hukuki normlara uygun olmadığını iddia etmek mümkün olabilecektir. Bu noktada devletlerin görev ve sorumluluğu ile mülteci meselesine yaklaşımı daha büyük önem arz eder hale gelmektedir.

BM de statü belirlemelerinde adil ve etkin bir usulün ortaya konmasının devletlerin uluslararası koruma sağlanmasına yönelik sorumlulukları yerine getirmedeki önemine vurgu yapmaktadır. Bu minvalde BMMYK, olabildiğince daha fazla devlet tarafından benimsenmesi amacıyla, oldukça yüzeysel bir şekilde statünün belirlenmesi için tespit ettiği yedi standart çerçevesinde ele alınmasını tavsiye etmiştir. Tavsiye ettiği bu standartlar şunlardır (Özbek, 2019: 122-123):

- “1-Yetkili personel bilgilendirilmiş olmalı, geri gönderme yasağına uygun hareket etmeli ve başvurular hakkında üstlerine bilgi vermelidir.
- 2-Başvuru sahipleri süreç hakkında bilgilendirilmelidir.
- 3-Başvurularla ilgili sorumlu kurum belirlenmeli, merkezi bir birim tercih edilmelidir.
- 4-Başvuru sahiplerine başvurularını ulaştırabilmeleri için tercüman dahil tüm imkânlar sağlanmalıdır.
- 5-Mülteci olarak tanınanlara gerekli evraklar verilerek bilgilendirilmelidir.
- 6-Başvuruları reddedilenlere yeniden inceleme için makul süre tanınmalıdır.
- 7-Başvuru ilk kez incelenirken ve tekrar incelemeye alındığında nihai karar verilene kadar (kötü niyetli olduğu tespit edilenler hariç) başvuru sahipleri ülkede kalabilmelidir.”

Statü belirlemesiyle ilgili uluslararası bir düzenleme yoktur ve her devlet kendi yasaları çerçevesinde farklı uygulamaları bulunmaktadır. Bunlar arasında güvenli üçüncü ülke uygulamaları, gözetim altında tutma ve hızlandırılmış değerlendirme gibi öne çıkan ortak uygulamalar da bulunmaktadır. Sığınma hakkı dışında tutulan düzensiz göçle mücadele amacıyla da ihtiyaç duyulduğu belirtilen bu üç uygulama maalesef sığınmacılar açısından olumsuz sonuçlar doğurması muhtemel yöntemler olabilmektedir. Çünkü bu yöntemler uygulandığında, fiili olarak mülteci statüsünde olmalarına rağmen kişiler; özgürlüklerinden yoksun bırakılması, kaynak ülkelerine geri gönderilmesi ve başvurularının olması gerektiği gibi incelenememesi gibi olması gerekenin dışında bazı olumsuz sonuçlarla karşılaşabilmektedirler ve bu uygulamalar sonucunda insan hakları ihlalleri gündeme gelebilmektedir (Özbek, 2019: 122-123). Halbuki gerekli dikkat ve özen gösterilirse, belirlenen prosedürler işletilir ve değerlendirmelerde buna göre yapılırsa insan hakları ihlallerinin yaşanmayacağı düşünülmektedir. Özellikle son yıllarda özensizliğin ötesinde bir

yaklaşımın sergilenmesi, artan sığınmacı nüfusundan ve sığınmacılar tarafından ilk başvuru yapıldıktan sonra başka bir AB ülkesine başvuru yapamaması gibi Avrupa Birliği düzenlemeleri sonucunda görülen, Yunanistan ve İtalya gibi ülkelerde yükün kalması ve bu yükün diğer ülkeler tarafından paylaşılmamasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Her ne olursa olsun yine de sığınmacılara başvuru yapma ve başvurularının değerlendirilmesi imkânı tanınmalıdır. Bu anlamda mültecilik başvurusu yapan kişilerin statülerinin belirlenmesi işlemi esnasında göz önünde bulundurulması beklenen bazı genel prensiplerin sıralanması mümkündür (Özbek, 2019:123-124):

1- 1951 Cenevre Sözleşmesi ve Protokolde çizilen yol ve yöntemlere (mülteci tanımı, geri göndermeme ve BMMYK ile iş birliği) uyulmalıdır.

2- Ulusal düzeyde prosedürlerin yasalarla tespit edilmesi gerekmektedir.

3- Sığınma, toplu veya kitlesel olarak yapılmış olsa bile her başvurunun bireysel olarak değerlendirilmesi gerekir.

4- Başvuruları inceleyecek görevlilerin objektif, donanımlı ve konu hakkında bilgisi olan kişilerden seçilmesi gerekmektedir.

5- Statü başvurusunun değerlendirilme aşamasında kararı alacak olan merci ile başvurun kişi arasında sorumluluk paylaşımına imkân verilmelidir.

6- Kişiyne mültecilik başvurusunun nedenlerini anlatması amacıyla yeterli fırsat tanınmalıdır.

7- Başvuru yapan sığınmacılara sınırlarda başvurma, tercüman ve yasal yardım talep etme imkânı verilmeli ve BMMYK'ya erişmesi için gerekli olanaklar sağlanmalıdır.

8- İşlemlere ilişkin bildirimler ilgililerine yazılı yapılması, verilen kararların sebebinin belirtilmesi ve alınan bu kararlara itiraz hakkı tanınarak son karar verilene kadar başvuruğunun ülke dışına gönderilmemesi gerekmektedir.

9- Mültecilik statüsü verilenlere yerleşme hakkı verilmelidir.

BMMYK tarafından statü değerlendirmesinde tavsiye edilen bir diğer önemli kriter de sığınmacıların kitlesel olarak gelmesi durumunda haklı zulüm korkusundan daha çok akın eden sığınmacıların korunmaya ihtiyaçlarının olup olmadığıdır. Diğer taraftan BMMYK belirlenen prensip veya tavsiyelerin devletler tarafından uygulanması açısından bir standardın oluşturulması ve hak ihlallerini önlemek amacıyla hükümet ve sivil toplum örgütü

temsilcilerinin de içinde olduğu çalışmalarla farklı rehberler hazırlamaktadır. Ayrıca bazı spesifik vakalardan hareketle vermiş olduğu kararları da kamuoyuna açıklamaktadır. BMMYK tarafından hazırlanan Mülteci Statüsünün Belirlenmesine İlişkin Usul ve Şartlara Dair El Kitabı da bu şekilde hazırlanan ve statü değerlendirmelerinde kullanılan önemli rehberlerden birisi olarak kabul görmektedir. Bu El kitabına göre kişiye statü tanındığı için mülteci olmaz, zaten mültecilik şartlarını taşıdığı için bu statüsü tanınmaktadır. Bir başka ifade ile korunmaya ihtiyaç duyulduğu için uluslararası koruma hukukunun işletilmesi ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede başvuran sığınmacının kişisel durumu dikkate alınarak, belirlenen kriterlere göre değerlendirilmektedir. Bu anlamda statü değerlendirme süreci uluslararası koruma süreciyle içi içe olduğu açıkça görülmektedir (Özbek, 2019:118-119).

Statüsü kabul edilen mülteciler bu kapsamda haklara sahiptir, statüsü değerlendirilen diğer sığınmacılara da bu süre zarfında kendilerine geçici koruma sağlanmaktadır. Geçici koruma sırasında sığınmacılar, mültecilerle karşılaştırıldığında asgari sosyal haklardan istifade etmektedir. Bu anlamda değerlendirildiğinde; seyahat özgürlüğü, çalışma hakkı düşünce, ifade ve toplantı hakkı, alıkonmaya karşı korunma hakkı, adil yargılanma hakkı ve ırk ayrımcılığına karşı korunma hakkı gibi temel haklar korunma altına alınmak zorundadır (Bozbeyoğlu, 2015:65).

Sığınan kişiler daha mülteci statüsü kazanmadan geri gönderilmeme, ülkeye izinsiz girmekten dolayı cezalandırılmama gibi bazı haklara sahip olmaktadırlar. Böylece bir yandan sığınmacıların bir insan olarak layık oldukları hayatın asgari koşulları güvenceye alınırken diğer yandan gerekli statü değerlendirmesi süreci işletilmeye devam edilmekte ve sığınmacıların üzerlerine düşen bilgi verme, belirlenen kurallara uyma vb. sorumlulukları yerine getirmeleri beklenmektedir. Mülteci olarak kabul edilen insanlar, kazandıkları bu haklar ve güvencelerle, kendileri gibi zorunlu olarak göç eden ancak bu statüyü kazanamayan sığınmacılara kıyasla daha avantajlı konumda oldukları aşikardır (Özbek, 2019:119-120).

Mülteci statüsünün kazanılmasından sonra mültecilerin sahip olduğu haklar konusunda dikkate alınması gereken bir konu da mültecilerin hakları ile insan hakları kavramlarının birbirlerinden farklı anlamlar içermesidir. Bir kişi her ne olursa olsun, mülteci olsa da olmasa da temel haklara sahiptir ve bu hakları ne olursa olsun ister kaynak ülkede ister sığınma ülkesinde isterse güvenli üçüncü bir ülkede bulunulsun saygı gösterilmesi ve güvenceye alınması gereken haklardandır. Mülteciler statüsünün tanınmasıyla temel hakların dışında ilave olarak başka haklara da sahip olmaktadır. Fakat yasal düzenlemelerle

belirlenen bu mültecilik hakları, temel haklardan farklı olarak istisnalar içerecek şekilde düzenlenip bazı koşullara bağlanabilir, mültecilerin özgürlük alanı sınırlandırılabilir. Hukuki olarak meşru olan bu sınırlandırmalar insan hakları açısından ihlal sayılmamaktadır. Nitekim Sözleşme, Başlangıç kısmında “İnsan Hakları Evrensel Beyanname’si’nin, insanların ana hürriyetlerden ve insan haklarından, fark gözetmeksizin faydalanmaları ilkesini teyit ettiğine” ve Birleşmiş Milletlerin, “mültecilerin temel hürriyetleri ile insan haklarını mümkün olduğu kadar kapsamlı bir şekilde kullanmalarını sağlamaya çaba gösterdiğine” dikkat çekerek imzacı tarafların bu konularda anlaşmaya vardıklarını ifade etmiştir. Sığınma hakkının uluslararası hukukta bir temel hak olarak kabul edilmemesi nedeniyle sığınan kişilerin korunabilmeleri ve bazı haklarla donatılmaları için devletler tarafından kabul edilen hukuki bir mültecilik statüsüyle tanınması gerekmektedir (Özbek, 2019:120).

Koruma hakkı, özellikle geri göndermeme ilkesi, 1951 yılı Sözleşmesi’nde ve sözleşmenin temel hükümlerinde kesin olarak belirtilmektedir (BMİHYK, 1993). Mültecilerin sınır dışı edilmelerini ya da zorla geri gönderilmelerini de yasaklayan sözleşmedeki 33. madde, Sözleşmenin tarafı olan hiçbir devletin bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğünün tehdit altında olacağı ülkelerin sınırlarına, ne suretle olursa olsun geri göndermemeyi veya iade etmemeyi teminat altına almaktadır (Bozbeyoğlu, 2015:67). YUKK’ta da Türkiye, 1951 Sözleşmesi’nde düzenlenen “geri göndermeme ilkesini de kabul etmiş ve geri göndermeme ilkesi doğrultusunda “İkincil koruma” adı verilen yeni bir uluslararası koruma statüsünü de düzenlemiştir.

Geri göndermeme ilkesi, sığınmacıların haklarının koruma altına alınmasında önemli bir rol oynar. Kelime olarak “refoulement” geri gönderme, “itiraz, men, sınır dışı etme, ret” manasındadır. “Non- refoulement” geri göndermeme ilkesi ise, “ırkı, dini, uyruğu, ait olduğu sosyal grup ya da politik görüşü sebebiyle temel hak ve özgürlükleri tehlike altında olan kişinin geldiği ülkeye geri gönderilmemesi” anlamına gelmektedir. Uluslararası teamül hukuku ve uluslararası insan hakları hukuku geri göndermeme ilkesinin kaynağıdır. Uluslararası hukukta geri göndermeme ilkesi tüm bireyler için geçerlidir ve ülkesindeki tehlikenin ortadan kalktığı ispatlanmadan, sığınmacının geri gönderilmemesi gerekmektedir. Bu ilkenin uygulanmasındaki amaç ise, sığınmacıları işkenceden, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleden korumaktır (Özkerim Güner, 2016:217).

Bunlara ek olarak BMİHYK’ye göre (1993), vatandaş ve vatandaş olmayan herkesi kapsayacak şekilde, Uluslararası İnsan Hakları Yasası’nı oluşturan İHEB’de, Uluslararası

Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi ile Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmeleri'nde onaylanan ve her yerde tanınmakta olan çok sayıdaki insan hakkı, doğrudan doğruya mültecilere uygulanabilir. Bu haklar, “yaşama hakkı, işkence ve kötü muameleden korunma, vatandaşlık hakkı, hareket özgürlüğü hakkı, ülkeyi terk etme ve ülkeye geri dönme hakkı ve zorla geri gönderilmeme hakkını” içermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Göç olgusu tarih boyunca birey ve toplumların en önemli gündemlerinden biri olmuştur. Tarih boyunca bireyler farklı sebeplerle göç etmiş olsalar da günümüzdeki göçlerin iki ana eksen etrafında oluştuğu görülmektedir. İnsanlar ülkelerindeki savaş, çatışma ve baskılardan dolayı veya daha kaliteli yaşam istekleri doğrultusunda rahat bir hayat geçirebilecekleri yerlere ekonomik ve sosyal sebeplerle göç etmektedir. Bu nedendir ki Montesquieu'nun (1963:363), "Yabancıları bir diyara çekecek olan en büyük kuvvet hürriyet ve servettir; onlar hep bunların peşinden koşarlar" şeklindeki düşüncelerini doğrular nitelikte günümüzde de göçmenler ve sığınmacılar özgürlüklerinin ve refah bir hayat arzusunun peşinden gitmektedirler.

Son yıllarda artan bir ivme ile bazı ülkelerde insanlar, yurtlarını ve evlerini terk edip yoğun bir şekilde sığınacak yurt, toprak aramaktadırlar. İnsanlar savaş, çatışma ve ekonomik yoksunluk olan bölgelerden hızla başka bölgelere göç etmektedirler. Bundan sonraki yıllarda da sorunlar yerinde çözülmediği, göçlere kaynaklık eden ülkelerde demokratik gelişme ve ekonomik iyileşmeler olmadığı müddetçe, sığınma arayışının artan bir hızla devam edeceğini öngörmek zor olmayacaktır.

Bu sebeplerle göç konusuyla ilgili Dünya'daki tartışmalar bilhassa, hukuka uygun yöntemlerle göç etmeyen veya edemeyen düzensiz göçmenlere odaklanmıştır. Esasında düzenli ve düzensiz olarak ikiye ayırabileceğimiz (Ekşi, 2018:1) göçün kurallarına uymayan tarafını oluşturan düzensiz göçmen ve sığınmacıların hakları alanında gerçekleştirilen yasal düzenlemeler, özellikle son yıllarda önemli bir gündem olarak karşımıza çıkmaktadır. Düzensiz göçler neticesinde de sığınmacı, mülteci ve diğer uluslararası koruma mekanizmaları gibi kavram ve statüler ortaya çıkmıştır.

Mülteci göçü veya sığınma hakkının kullanılması her ne kadar düzenli göçler neticesinde de gerçekleşebiliyor olsa da daha çok düzensiz göçler neticesinde ortaya çıktığı bir gerçektir. Bu bağlamda düzensiz göçmenlerin göç yolundaki tüm normları ihlal edip sığınma araması, göçün zorunluluğu ve mültecilik kriterlerini sağlaması konusunda tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

Genellikle ülkeler, sığınmacıların büyük bir kısmının aslında mülteci statüsünün kazanılması için gereken şartları taşımadığını ve ekonomik göçmen olduklarını ileri sürmektedir. Bu şekilde değerlendirildiği için sığınmacıların başvuruları mülteci şartlarını taşımadıkları gerekçesiyle geri çevrilmektedir. Dolayısıyla mülteci ile ekonomik göçmen

kavramları da her zaman gündemde olmuş, sığınmacıların mülteci olarak mı ekonomik göçmen olarak mı değerlendirileceği hususu tartışılan bir konu olduğu anlaşılmıştır.

Diğer yandan BMİHYK'ye (1993) göre, Afrika Mülteci Sözleşmesi, Cartagena Mülteciler Bildirgesi ve Arap Sözleşmesi gibi bölgesel düzenlemelerde mülteci kavramının tanımının genişletildiği görülmektedir. Bu düzenlemelerde Özbek (2019:37-38)'in de ifade ettiği gibi 1951 Sözleşmesine ek olarak yaygın şiddet, çatışma ve savaş gibi sebeplerle ülkelerini terk edenler de mülteci tanımına dahil edilmiş; “kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri ya da özgürlükleri tehdit altında olduğu için ülkelerinden kaçan kişileri” de kapsayacak şekilde genişletilerek kuraklık, açlık, sel baskınları gibi doğal afetlerin de kamu düzenini ciddi biçimde bozabilecek etkileri olabileceği, bundan dolayı insanların tehlikenin olmadığı başka yerlere sığınabilecekleri belirtilmiş; etnik köken kaynaklı zulüm ve doğal afet faktörleri dahil edilerek tanım genişletilmiştir. Bu belgelerde mülteci tanımındaki değişiklikler ve statü kabulünde uygulanabilecek farklılıkların 1951 Sözleşmesi'ne göre daha kapsayıcı olduğu görülmektedir. Bu farklılıklara gerek bölgenin gerekse de zamanın ve şartların gerektirdiği yenilikler olarak bakmak mümkündür. Fakat sığınmacıların çoğunluğunun hedefindeki ülkelerde 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci statüsü belirlendiği için sorun hakkında çözümden daha çok çözümsüzlük ekseninde ilerlediği yorumu yapılabilecektir.

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası temel insan hakları düzenlemeleri ilginç bir şekilde, yine bu yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesine öncülük eden ülkeler tarafından dikkate alınmadığı yönünde iddiaların olduğu ve AIHM kararlarına konu olduğu elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır. AB sınırında herkesi hayretler içerisinde bırakan hak ihlalleri olabiliyorsa, Afganistan ve Suriye gibi sığınma göçlerine kaynaklık eden ülkelerdeki insan hakları ihlallerini düşünmek bile vicdanını kaybetmemiş çoğu insanı rahatsız edecek boyutlarda olduğunu tahmin etmek zor değildir. Dolayısıyla sığınmacıların bu süreçlerde karşılaştıkları insan hakları ihlalleri tüm dünya için önemli bir sorumluluktur.

Bu kadar yoğun sığınma hareketinin yaşandığı günümüzde insan hakları sorunları, sığınmacı ile insan hakları arasındaki ilişkiyi gündeme taşımaktadır. Sığınma eyleminin sebebi ve sonucu incelendiğinde başlangıcından sona erene kadar insan hakları ile alakalı bir süreç olduğu görülmektedir. Ayrıca göç olgusu bu açıdan ele alındığında sığınma ve mülteci sorunu ile insan hakları arasında çok açık bir ilişkinin olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Sığınmacı ve mülteciler, göç yolculuğunda sığınma isteme hakkının ihlal edilmesi, geri göndermeme ilkesine uyulmaması, geri itme uygulamaları ve yaşamlarının tehlikeye atılması, keyfi şekilde alıkonulma ve özgürlüklerinin kısıtlanması, kötü muamele, toplu şekilde sınır dışı edilme, seyahat kısıtlamaları, düzensiz yollar ile girişin suç sayılması ve ceza kovuşturmasına konu olması, yabancı düşmanlığı ve ırkçı saldırılar gibi çok sayıda hak ihlalleri ile karşılaşıldığı görülmektedir.

Oysa ki sığınmacı ve mülteciler, temel haklara sahip olmanın yanında BMİHYK'ye (1993) göre; "sığınma süreçleri öncesinde, sığınma süreçlerinde ve sığınma süreçleri sonrasında saygı duyulması gereken haklara sahiptirler." Buradan hareketle de bu çalışmada sığınmacıların karşılaştıkları hak ihlalleri sığınma süreçleri perspektifinde kategorize edilerek açıklanmaya gayret gösterilmiştir. Her bir sığınmacının farklı bir hikayesi olması sebebiyle, maruz kaldıkları hak ihlallerinin tamamını tespit etmek imkânsız olsa da sığınma süreçlerinde yaşanan insan hakkı ihlalleri genel olarak örnekler ile yansıtılmıştır.

Sığınma süreçleri öncesinde en önemli hak ihlalleri muhakkak kaynak ülkedeki savaş, çatışma ve yaygın şiddet olaylarıdır. Öbür tarafta ise Uygur Türki Müslümanlarına karşı kitlesel ve sistematik olarak insan hakkı ihlalleri işlenmesi gibi dünyanın her yerinde farklı yöntem ve boyutlarda hak ihlallerine rastlandığı anlaşılmaktadır.

İkinci aşamada sığınma süreçlerinde ise genel olarak sığınmacılara kapıları kapama ve girişi engelleyen kısıtlayıcı önlemler alma yönünde artan bir eğilim mevcuttur. Geri itme ve geri gönderme belki de bu süreçteki en ciddi sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Halbuki gerek ilgili sözleşmeler uyarınca gerekse de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. Maddesinde belirtilen "*Herkes zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve sığınma hakkından yararlanma hakkına sahiptir*" şeklindeki hükmü gereğince uluslararası hukuk normlarına uygun olduğu sürece, her insan başka bir ülkeye sığınma hakkına sahiptir. Bu sözleşmelere taraf olan devletlerin de sığınma mekanizmasını sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır.

Yapılan müdahaleler sığınmacıların yaşam haklarını ihlal edip hayatlarını tehlikeye atan ve onları geri itme yaklaşımından "öldürmeye" yönelik bir eyleme dönüşen bir müdahale olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu ve benzeri müdahaleler, sığınmacıların ölmekten şans eseri kurtulduğu ama insanlığın öldüğü bir sahne olarak hiç şüphesiz ki dünya tarihinde yerini alacaktır.

Geri göndermeme ilkesi, sığınmacıların haklarının koruyup kollanmasında en önemli

rolü üstlenen unsur olduğunu söylenebilir. Bir diğer ifade ile geri göndermeme ilkesi sığınmacı haklarında mihenk taşıdır. Sığınan kişiler daha mülteci statüsü kazanmadan geri gönderilmeme, ülkeye izinsiz girmekten dolayı cezalandırılmama gibi bazı haklara sahip olmaktadır. Geri göndermeme ilkesi ile birlikte, evrensel nitelik taşıyan tüm haklar doğrudan mültecilere uygulanabilir. Bunlar; vatandaşlık hakkı, işkence ve kötü muameleden korunma, hareket özgürlüğü hakkı, ülkeyi terk etme, yaşama hakkı ve ülkeye geri dönme hakkı ve zorla geri gönderilmeme hakkını kapsamaktadır.

BMİHYK'ye (1993) göre, “bazı durumlarda, sığınma hakkı arayan insanlara yönelik muamelenin asgari standartlarına uyulmamaktadır. Zaman zaman, geri gönderme, sığınma hakkı arayan insanların hayatlarının, özgürlüklerinin ve güvenliklerinin tehdit altında olabileceği ülkelere zorla geri göndermek gibi insanlık dışı şekiller alır.” Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Birliği Adalet Mahkemesi'nin kararlarına rağmen, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun tespitlerine ve elde edilen diğer bilgilere de bakıldığında sığınmacılara yaygın şekilde kötü muamele olduğu anlaşılmaktadır. Sınır koruma görevlileri tarafından dövülme, sınır bölgesindeki değişen sürelerle alıkonulma olduğu, hatta sadece resmi görevliler tarafından değil aynı zamanda halk içerisindeki bazı gruplar tarafından da sığınmacılara karşı kötü muamelenin olduğu görülmektedir.

Sığınmacı ve mülteci gündemi öyle bir aşamaya gelmiştir ki “mültecilere karşı olan hoşgörülerini nedeniyle” Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterilen (BBC, 2020e) Midilli halkı gibi pek çok yerde sığınmacılara olan iyiniyetli yaklaşımın yerini yabancı düşmanlığına dönüşen bir yaklaşım almaya başladığı gözlemlenmektedir. Bunun en önemli sebebi de hiç şüphesiz ki bazı ülkelerin kapasitesinden çok fazla sığınmacıya ev sahipliğe yapmasıdır. Buradan hareketle de özellikle yoğun sığınmacı akınına maruz kalan ülkelerle birlikte diğer ülkelerin de sığınmacı yükünü paylaşması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çünkü tüm ülkeler tarafından paylaşılmayan yoğun sığınmacı nüfusu, zamanla ciddi toplumsal sorunlara dönüşmeye gebe durumda olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan sağduyusu kaybolmamış insanlar da çok fazla olduğu, Avrupa'nın değişik ülkelerinde ve şehirlerinde insanların hak ihlallerine karşı sesini yükselttiği ve sığınmacılara kucak açtığı görülmektedir. Bazı ülkelerde sığınmacılara uygulanan politikadan vazgeçilerek kapıların açılması ve sığınmacıların kabul edilmesi yönünde bir talebin olduğu görülmektedir.

Sığınma arayan kişiler, sınır bölgesinden geçtikten sonra alıkonulma ve sorgulama ile birlikte çok sayıda kısıtlamaya ve engele maruz kaldığı görülmektedir. Bazen sığınmacıların, uluslararası yasalara aykırı olarak iletişim ve yargılamanın olmadığı gizli mekanlarda alıkonulduğu, bazen de kabul merkezlerinde barınma imkânı sağlanmadığı veya kamplara mahkûm edildiği ve kamplarda seyahat sınırlamaları getirildiği, hukuki destekten mahrum bırakıldığı, hukuki destek veren sivil toplum kuruluşları ile iletişim kurmasında zorluk çıkarıldığı ve hakları olan hukuki bilgilendirme, hukuki temsil ve tercüman desteği sağlanmadığı, zorla geri gönderilmedikleri çoğu yerde de sığınmacılar küçük düşürücü yaşam şartlarından dolayı ayrılma mecburiyeti hissettiği elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır.

Kimi zaman başvurular askıya alınarak başvuru yapmaları engellendiği gibi, kimi zaman da sığınmacıların hakkında kişisel bir ön değerlendirme dahi yapılmadan, kaynak ülkelerine veya geldikleri ülkeye geri gönderme yaptırımı uygulanmasını bekler bir halde idari gözetim altında tutuldukları anlaşılmıştır.

Sığınmacıların en temel hakkı olan beslenme hakkının dahi suiistimal edildiği görülmektedir. Bazı devletler tarafından başvurusu reddedilen sığınmacıların ülkelerinden ayrılması istenmektedir. Gıda desteği nedeniyle mali yük oluştuğu ve sığınmacıların “kaçak göçmen” oldukları ileri sürülerek "bedava yemek" verilmediği durumlarla bile karşılaşıldığı görülmektedir.

Bazı yerlerde, sığınmacı ve mülteciler sürekli olarak güvenliklerini tehdit eden saldırılara ve kötü muameleye maruz kaldıkları, yaşam özgürlük ve güvenlik ihlalleri ile karşı karşıya kaldıkları anlaşılmaktadır. Sığınma süreçlerinde çocukların haklarına da saygı duyulmadığı, ailelerinden ayrıldıkları, sığınmacıların işlemleri esnasında aile bütünlüğüne özen gösterilmediği dikkatleri çekmektedir. Yiyecek ve su olmadan bataklık ormanlarında sığınmanın altında soğukta dondukları, uzun süre kişi hürriyeti hakkı ihlal edilerek cezaevi benzeri yerleşkeden çıkmalarına izin verilmediği, para ve altın gibi tüm değerli eşyalarına el konulduğu, anne ile kızlarına görevlilerin tacizine uğradıkları iddia edilen ve aktarılan olaylar oldukları görülmektedir.

Sığınmacılar hakkında soruşturma açılarak ceza verildiği ve bu yargılamaların Cenevre Sözleşmesinin 31. maddesindeki düzensiz yollarla yapılan girişlerle ilgili sığınmacı ve mültecilerin cezalandırılmamasını yasaklayan maddesi ile tezatlık oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Anadolu Ajansı'nın (2020j) haberine göre; Covid-19 salgınının olduğu dönemde dahi sığınma arayan insanların “mücadelede unutuldukları yetmiyormuş gibi salgını yaymakla suçlanmaları, damgalanmaları ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaları” gerçekten acı bir durumdur.

Son aşama olan sığınma süreçleri sonrasında da sığınma hakkı talep eden insanlara ve mültecilere yönelik saldırıları hak ihlalleri çerçevesinde ele almak mümkündür. Sığınma süreçleri sonrasında yabancı düşmanlığı veya ırkçı saldırıların, maalesef sığınmacı ve mültecilerin sık bir şekilde karşı karşıya geldikleri bir durum olduğu anlaşılmaktadır. İnsanlar sığınma ararken aslında kendilerini nasıl bir hayatın beklediğini tahmin ve kabul ederek bu yola başvurmaktadır. Fakat karşılaştıkları bu durumlar ve olaylar kabul sınırını aşan hak ihlalleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göçmenler ve bilhassa savunmasız bir grup olarak görülen sığınmacı ve mülteciler, sıklıkla ırkçı saldırıların ve yabancı düşmanlığının hedefi olduğu, özellikle yoğun sığınma talebinin olduğu ülkelerde halktan bazı insanların saldırganlaştığı ve sığınmacı karşıtı bir yaklaşımın ortaya çıktığı görülmektedir.

Sığınmacı varlığının iyi yönetilmesi halinde sığınmacılardan katma değer yaratılması gibi olumlu yönleri olmakla birlikte çok fazla sığınmacı barındıran ülkelerde yönetimin zorlaştığı ve olumsuz durumun daha fazla olduğu bir gerçektir. Bazı ülkelerin kapasitesinden fazla sığınmacıya ev sahipliği yapması ve bu durumun da yönetilememesi yabancı düşmanlığının gelişmesinde muhakkak en önemli faktördür.

Sığınmacılara olan yaklaşımın düşmanlık boyutuna varmasında yerli vatandaşın işgücü piyasasına yönelik kaygılarını da hafife almamak gerekir. Bu kaygının sebebi sığınmacıların ucuz işgücü olarak görülmesidir. Kültürel rahatsızlıkların ötesinde gelenlerin kendi işlerini elinden aldıklarının ve olumsuz rekabet koşulları oluşturduklarının düşünülmesi yabancı düşmanlığını körükleyen önemli bir husus olmaktadır.

Diğer yandan da sığınmacılar, düşük ücretlerde çalışmanın yanında kayıt dışı çalıştırma ile de karşı karşıya bulunmaktadır. Çalışma hakkı elde etse bile sığınma arayan bir insanın ucuz işgücü olarak muamele görmesi, hak ihlali olarak değerlendirilebilecektir.

Sığınmacılara karşı bir kültürel duruşun da söz konusu olduğu ve yerli halkın kendi ülkelerinde bazı yer ve durumlarda kendilerini yabancı gibi hissetmesi hususlarının da sığınmacıların istenmemesinin başlıca nedenlerinden birisi haline geldiği anlaşılmaktadır.

Bazı sığınmacılarda buldukları ülkenin kurallarına ve kültürüne uyum sağlamamaları ve böyle bir gayretlerinin olmaması da durumları zorlaştırmaktadır. Kendi kültürlerini yaşatmaya çalışmaları normal karşılanırsa bile kendi içlerinde bir dünya kurmaları yerel halkın tepkiyle karşıladığı bir durum haline aldığı görülmektedir. Öyle ki kendi mahallelerini kurmaları ve günlük alışverişini bile sadece kendi içinde yapmaları ve nüfuslarının giderek artması gibi nedenler en ılımlı insanları bile yabancı düşmanı yapmasa bile kültürel açıdan yabancı karşıtı yaptığı gözlemlenmektedir.

İşgücü piyasası ve kültürel rahatsızlıkla birlikte ekonomik durumun da birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle son yıllarda dünyada artan ekonomik sıkıntılar da yabancı düşmanlığına yol açan etkenlerden birisi olduğu söylenebilir. Gıda ve ekonomik krizin boyutunun artması ile diğer krizlerin birleşmesi kartopu etkisi yaratabilecektir. Bu durumun neticesinde ise insanlar yoksullukla başa çıkmaya çalıştığı bir ortamda öfkeyi en çok sığınmacılara yöneltebileceği öngörülebilir bir husustur.

Diğer yandan bu sığınmacılar arasında bazılarının yabancı düşmanlığını artıran, yerel vatandaşın tepkisini çekecek ve sorunlara neden olabilecek tutum, eylem ve davranışlarına yönelik de gerekenin yapılması zorunludur. Sığınmacıların entegrasyonu ve eğitim faaliyetleri hayati önem taşımaktadır. Bunların yanında güvenlik açısından da sürecin yönetilmesi önem arz etmektedir. Özellikle yoğun bir şekilde kitle halinde sığınma girişimlerinin olduğu ülkelerden gelen sığınmacılar arasında güvenlik problemi oluşturabilecek kişilerin bulunabileceğinin dikkate alınması gerektiği ve güvenlik birimlerinin de öncelikli olarak üzerinde durması gereken ciddi bir konu olduğu anlaşılmaktadır. Bu konu sığınmacıların hak ihlalleri açısından da önem taşımaktadır. Bazı sığınmacıların tutum, eylem ve davranışları diğer masum sığınmacılara yönelik olumsuz yaklaşımın gelişmesine ve yabancı düşmanlığına da neden olabilecektir.

Ülkesindeki savaş ve çatışmadan dolayı başka ülkelerde sığınma arayan insanlar belli bir süre sonra bu çatışmalar durulduğunda tekrar ülkelerine geri dönmek istedikleri durumlarla da karşılaşmaktadır. Sığınmacılar gittikleri ülkelerde maruz kaldıkları insan hakkı ihlalleri ya da aradıklarını bulamamaları gibi nedenlerle bir nevi zorunlu sayılabilecek sebeple göç ettikleri ülkeye geri dönebilmektedirler. Diğer yandan da buldukları ülkelerde sığınmacılar ülkelerine geri dönmeleri için zorlama ile karşı karşıya bulunabilirler. Fakat gerekçesi ne olursa olsun bu insanlar geri döndüklerinde yine hak ihlalleri ile karşılaştıkları anlaşılmaktadır.

Bazı ülkeler sığınmacıların ülkelerine geri dönmeleri için zorlayıcı bir teşvik yaklaşımı sergilediği fakat gerek Uluslararası Af Örgütü'nün gerekse de İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2021 yılında yayınladıkları raporlarında (Human Rights Watch, 2021b; Uluslararası Af Örgütü, 2021a) belgeledikleri olaylara ve insan hakkı ihlallerine bakıldığında Suriye'nin hala sığınmacılar için güvenli bir yer olmadığı değerlendirilmesini yaptıkları görülmektedir. Dolayısıyla yıllardır sığınma göçlerine kaynaklık eden Suriye ve Afganistan gibi ülkelerdeki mevcut şartların halen bu tür göçlere kaynaklık etmeye devam ediyor olması sığınmacıların ülkelerine geri dönmesi için en büyük engel teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle açıkça ifade edilebilir ki sığınmacı ve mülteci sorunun çözümünde atılacak en önemli adımlardan birisi kaynak ülkelerdeki sığınma göçlerine neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması veya iyileştirilmesidir.

Diğer yandan sığınmacılara ev sahipliği yapan ülkelerin, kendileri açısından ne kadar yük oluşturursa oluşturursun, yeni insan hakları ihlallerini önlemek adına bu hususları da dikkate alması ve geri göndermek için uygulanan politikaların gözden geçirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Mevcut görünüm, uluslararası kuruluşların ve gelişmiş devletlerinin sorumluluk alması gerekliliğini de tekrar gündeme getirmektedir. Sığınmacıların hakları ve onların mağdur olmaması tüm faktörlerin önünde tutularak, uluslararası anlamda gerekli siyasi, hukuki ve ekonomik adımların atılması acil bir durum arz ettiği ifade edilebilecektir. Bazı ülkelerde fazla sığınmacı nüfusunun bulunması, birçok açıdan ciddi bir yük oluşturduğu ve hak ihlallerine maruz kalmalarına kapı aralandığı, bu nedenle de bu ülkelerde bulunan sığınmacı yükünün, insan haklarına saygı duyan tüm devletler tarafından paylaşılması gerekliliğini gündeme taşımaktadır.

Özellikle bazı gelişmiş ülkeler, göç veren ülkelerde bir diğer ifade ile ekonomik ve insan hakları anlamında gelişmemiş ülkelerde, kendisine yer bulup orada siyasi, askeri ve ekonomik adımlar atıp, bu ülkenin ve ülkede yaşayan insanların kaderini etkileyecek şekilde politikalar üretebiliyorsa aynı şekilde de bu ülkelerden gelen insanları kabul etmesi ve sığınma arayan bu insanlara haklarını vermesi “insani ve hukuki” açıdan olması gereken bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan sığınma süreçlerinde karşılaşılan insan hakkı ihlallerinin önlenmesi için uluslararası kuruluşların da inisiyatif alması gerektiği anlaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR), ve UNICEF gibi uluslararası alanda yetkili kurumlar tarafından insan hakları ihlallerinin farkında olduklarını

gösteren açıklamalar yapıldığı, “üzüntülerin” dile getirildiği ve düzensiz göçmenlerin öldürülmesi de dahil olmak üzere karşılaşılan insan hakları ihlallerinin “kınandığı” görülmektedir. Yapılan araştırmada AİHM’nin verdiği kararların önemli ve değerli olduğu görülmüştür ancak bu kararların ve AİHM dışındaki uluslararası kuruluşların hak ihlallerin önlenmesi ve sorunların çözülmesi noktasında ciddi bir adım attıkları tespit edilememiştir. AİHM kararlarının ise, sığınmacıların korunmasına yönelik önemli adımlar olmasına rağmen, bazı devletler tarafından bu kararların bile uygulanmadığı görülmektedir. Buna rağmen hak ihlallerinin önlenmesi veya azaltılması adına AİHM’nin kararlarının önemli bir fonksiyonu olduğu açıkça ifade edilebilir.

Mevcut görünümde son dönemlerde artan düzensiz göç ve sığınma hareketleri, bu sorunun yönetilmesi problemini gündeme getirdiği görülmektedir. Ayrıca bu sorun uluslararası kuruluşların devletler üzerindeki etkinliği ile yaptırım gücü ve bu kurumların dünyayı ilgilendiren sorunların çözümündeki fonksiyonu üzerinde çalışılması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Bunlardan birisi de Birleşmiş Milletler bünyesinde Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) şeklinde iki farklı programın yer alması hususudur. Bu iki programın yönetsel olarak işleyiş ve bağılıkları açısından günümüz şartlarına göre ele alınması gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü insan hakları daha geniş ve mültecileri de kapsayan bir konudur. Dolayısıyla BM bünyesinde iki farklı program olması yerine tek bir program olarak tek çatı altında olmalarının netice alınması bakımından daha etkin olabileceği değerlendirilmektedir. Özellikle son yıllardaki artan sığınma hareketlerini de dikkate aldığımızda BM bünyesindeki programların etkinliği ve işleyişi üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göç yönetiminin uluslararası ölçekte olduğu gibi ulusal ölçekte de ele alınması gerektiği; ülke yapısına ve yönetim şekline en uygun yönetimin olması, kapasitenin artırılması ve güçlendirilmesi, uzman kişilerin yetiştirilmesi, kısa, orta ve uzun vade planların yapılması ve bu ekseninde üniversiteleri de işin içine katarak araştırmaların yapılması, yapılan plan ve araştırmalar doğrultusunda da devlet politikaların hayata geçirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Uluslararası ölçekte 1951 Cenevre Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sığınmacı ve mültecilerin haklarını korumak için en önemli ve en temel hukuki düzenlemeler olmakla birlikte, kurumsal anlamda ise bu görevi

yerine getiren uluslararası kuruluşların, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi olduğu anlaşılmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde sığınmacı ve mülteciler ile ilgili doğrudan doğruya bir düzenleme yapılmamış olmamasına rağmen, insan haklarının korunması amacıyla düzenlenen ilgili maddeler, mülteci ve sığınmacıların haklarının korunması için de uygulanabilmektedir. Bu nedenle AİHS, mülteci statüsünün kabulü için belli şartlar arayan 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre uygulama alanı açısından daha geniştir. Bu çerçevede Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin sığınmacıların hak ihlalleri ile ilgili verdiği kararlar ele alındığında sığınmacıların insan haklarının korunması için en etkili kurumun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi olduğunu söylemek yerinde olacaktır. AİHM'nin aldığı bu etkili kararlara rağmen bazı ülkelerin tarafı olduğu AİHS'ye uygun hareket etmemesi ve daha kötüsü AİHM'nin kararlarına uymaması gelinen aşamanın anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Halbuki sığınmacılar uluslararası insan hakları hukukunda yer alan tüm hak ve temel özgürlüklere sahiptirler. Bu sebeple, sığınmacıların korunmasını daha kapsamlı bir insan hakkı korunması bağlamında ele almak gerekmektedir. Tüm dünyanın gözü önünde sığınmacıların yaşadıkları bize açık bir şekilde göstermiştir ki sığınmacıların göç yolculuğu her aşamasında insan hakları bağlamında yönetilmesi gerekmektedir. Mülteci meselesi ancak bu çerçevede ele alındığında ve insanların sığınma süreçlerinde haklarına saygı duyulduğunda çözüme kavuşabilecektir.

Göç tarihi incelendiğinde ise Avrupalıların göç hareketleriyle neredeyse tüm dünyaya yayıldıkları ve bazı bölgelerdeki nüfusun büyük bir bölümünün menşenin Avrupa olduğu rahatlıkla söylenebilecektir. Bu tablo günümüz dünyasındaki göç hareketlerine de benzer şekilde bakmak gerektiği izlenimini vermektedir. Çünkü özellikle yoğun göç alan ülkelerin gelecekteki nüfus yapısında, gelen göçmenlerin önemli bir çoğunluk oluşturacağı anlaşılmaktadır. Tarihsel verilerin ışık tuttuğu bu gerçeklik, yoğun göç alan bu ülkeleri ekonomik, güvenlik, sosyolojik, kültürel ve siyaset alanları başta olmak üzere pek çok konuda yoğun olarak etkileyeceği açıkça görülmektedir. Dolayısıyla göçmenlerin bu ülkelerin kaderini etkileyeceğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

Dünyada ve bölgemizde gelişen olaylar göç olgusunun farklı yüzleriyle karşılaşmamıza neden olmaktadır. Bu noktadan hareketle dünyadaki ve Türkiye'deki güncel durum ele alınmıştır.

Birleşmiş Milletler'in yayınladığı 2022 Dünya Göç Raporu verilerine göre göçmenlerin toplam nüfusları 281 milyon ile dünya nüfusunun %3,6'sı (IOM, 2022:23) gibi önemli orana ulaştığı ve 2020 yılı itibariyle de dünya genelindeki mülteci sayısı 26,4 milyona (IOM, 2022:4) ulaştığı görülmektedir. Bu mültecilerin 1/5'ini, yaklaşık 6,7 milyon mülteci ile çatışmalardan veya zulümden kaçan Suriyelilerin oluşturduğu (UN DESA, 2020:11) ve 2022 yılı itibariyle geçici koruma kapsamındaki yaklaşık 3,8 milyon (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2022b) Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye'nin de dünya genelinde en fazla mülteci ve sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumunda olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin bu kadar fazla göç akınına uğraması dikkatleri çekmektedir. Bu noktada BM'nin göç alan ülkelerle ilgili verilerinde (UN DESA, 2019b) Suriye'nin diğer komşu ülkelerinin istatistikî verileri incelendiğinde Suriye'de çıkan savaş sonrası oluşan mülteci akınına en fazla maruz kalan komşu ülkenin ve yükün asıl taşıyıcısının da Türkiye olduğu, diğer ülkelerin hepsinin bu yükü paylaşmadığı anlaşılmaktadır. Burada dikkat çeken hususun komşular arasında Türkiye'nin açık bir farkla daha fazla sığınmacı kabul ederken, diğer ülkelerin fark edilir düzeyde daha az sığınmacı almasıdır. Muhakkak bu durumun Avrupa'ya gitmek isteyenlerin Türkiye'yi transit ülke olarak görmesi gibi çok fazla sebebi vardır. Ayrıca bu sayının içinde Afganistan gibi farklı ülkelere gelen çok sayıda göçmen de dahildir. Ama yine de tüm bu sebeplere rağmen diğer 4 komşu ülkede savaş sonrasında toplam 1,9 milyon göçmen artarken, Türkiye'de bu dört ülkedeki toplam artışın iki katından fazla bir sayıda 4,5 milyon bir artışın olması üzerinde durulması gereken bir konudur.

Birleşmiş Milletler'in (UN DESA, 2019a) göç hareketlerine kaynaklık eden ülkelerle ilgili veriler incelendiğinde; Suriye, Afganistan ve Pakistan gibi ülkelerin savaş veya çatışmaların patlak vermesinden sonra ilk yıllarda yoğun ve sonrasında da devam eden şekilde göç verdiği görülmektedir. Bu durum da savaş ve çatışmaların göç üzerine ne kadar etkili olduğunu yansıtmaktadır.

Sığınmacıların büyük bir çoğunluğunun nihai amacı gelişmiş ülkelere gitmek olduğu yapılan araştırmalarda da ortaya konulmuştur. Kuschminder ve diğerlerinin birebir görüşme yöntemi ile Afgan ve Suriyelilerle yaptığı araştırma da göstermektedir ki, araştırmaya katılan 96 kişinin 25'i, yani az bir kısmı, ülkelerinden ayrılırken Türkiye'de kalmayı düşünerek geldiği, gelenlerin %74'lük kısmının amacının aslında nihai olarak Avrupa'ya ulaşmak olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye, Yunanistan, Sırbistan ve Bosna-Hersek gibi transit

ülkelerin kendilerine ekonomik özgürlüklerini bulacakları ve yeni bir hayat kurabilecekleri yeterli imkanları sağlayacaklarını düşünmedikleri için, transit ülkelerde kalmak yerine kafalarındaki AB ülkesine gitmeyi hedefledikleri görülmüştür (Kuschminder ve diğerleri, 2019:26-31). Çünkü daha önce de ifade edildiği gibi bu araştırmada gelen sığınmacıların çoğunluğunun Türkiye’de kalmayı düşünmediği ortaya konulmuştur. Özellikle tüm dünyada artan ekonomik sıkıntılar sığınmacıların kendilerine daha iyi yaşam kurmaları için gelişmiş ülkelere gitmeye yönlendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında ciddi bir sığınmacı yükü bulunduran Türkiye’nin yükünün azalması ve sığınmacıların da bu isteklerinin dikkate alınması anlamında gerekli diplomatik girişimlerin ve politikaların hayata geçirilerek kaynak ülkedeki sebepler ortadan kalkana kadar sığınmacıların istediği yerlere gitmeleri sağlanmalıdır.

Araştırma bulguları ve istatistiki verilerden anlaşılan bir diğer husus, Türkiye’nin önemli bir transit ülke olmasında sığınmacılardaki hedef ülkelerine gidebilirse gider, gidemezse kalır düşüncesinin hâkim olduğunun etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bilhassa Suriyeli, Afgan ve Pakistanlı gibi ülkelere olanlar için değerlendirildiğinde; Türkiye’nin, gidecekleri zamana kadar kültür ve din gibi bazı ortak özelliklere sahip, kalabilecekleri en cazip ülke olma özelliğini ortaya koymaktadır.

Tüm ülkeye dağılan sığınmacıların kendilerine kalıcı olarak bir hayat kurma gayretinde oldukları, bir kısmının Türkiye’yi transit ülke gördükleri ve başka ülkelere gitmek için fırsat aradıkları anlaşılmaktadır. Gerek kalıcı olmayı düşünen göçmenlerin gerekse de başka ülkelere gitmek isteyenlerin gideceği zamana kadar, aile bireyleriyle birlikte toplumsal yaşamda ve iş piyasasında yer bulmaya çalıştıkları bilinmektedir. Bu nedenlerle, toplumsal hayata karışan ve artık her yerde halkla iç içe yaşayan Suriyeliler özelinde yaş ve cinsiyet dağılımı (GİGM, 2022b) detaylı olarak incelendiğinde, özellikle savaş başladıktan sonra doğan yani 0-9 yaş aralığındaki geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayısının 2022 yılı itibariyle yaklaşık 1,1 milyon olduğu ve 2,7 milyon Suriyelinin ise 30 yaşın altında olduğu dikkat çekici bir gerçektir. Türkiye’de bulunan 30 yaş altındaki 2,7 milyon olan Suriyeli sayısının ülke nüfusunun %3’ünden fazla bir orana tekabül ettiği ve bu 30 yaş altındaki Suriyelilerin toplam Suriyeliler içerisindeki oranının ise %71’i geçtiği görülmektedir. Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde; şu an itibariyle Türkiye’nin nüfusunun %4’ten fazlasını oluşturan Suriyelilerin yakın bir gelecekte önemli nüfus oranına sahip olacakları gerçeği ciddi bir şekilde ele alınması gereken bir husus olduğu düşünülmektedir.

BM'nin verilerine göre Türkiye'de 2019 yılı itibariye 5,9 milyon uluslararası göçmen olduğu (UN DESA, 2019c) ve göçmenlerin sayısı toplam ülke nüfusunun yaklaşık %7'sine denk geldiği görülmektedir. Bu uluslararası göçmen nüfusunun içinde de Suriyeli nüfusunun toplam uluslararası göçmen nüfusu içindeki oranının yaklaşık %64 olduğu dikkat çeken bir oran olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu istatistiki verilerden hareketle, göçmenlerin, düzensiz göçmenlerin, sığınma arayanların veya geçici korunanların, sıfatları her ne olursa olsun fiili olarak diğer vatandaşlarla birlikte yaşayan bu insanlara yönelik en temel insani haklarının ihlal edilmeksizin tanınması, yoğun bir şekilde entegre faaliyetlerin yürütülmesi, bu insanlara ve bu insanların geleceğine yönelik eğitim alanı gibi farklı alanlarda politikaların üretilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan sürecin yönetimi açısından da yeniden yerleştirme, diğer ülkelerle iş birliği halinde yükün paylaşılması ve bu insanların ülkelerindeki onları sığınma aramaya iten faktörlerin ortadan kaldırarak yeniden yurtlarına dönmelerinin sağlanması gibi tüm seçeneklerin hassasiyetle ve ciddiyetle üzerinde durulması gerekmektedir.

Diğer yandan Türkiye'nin dünyada en fazla mülteci barındıran ülke olmasında en önemli rolü üstlenen Suriyeli sığınmacılar, hukuki olarak mülteci statüsü tanınmamıştır ve geçici koruma kapsamında ülkede bulunmaktadır. Bu çerçevede sığınmacı sorununun çözümünde hukuki olarak geçici korumanın hangi durumlarda sona ereceği ve bunun sonucu olarak hangi yaptırımın uygulanacağı önemli bir husustur ve bunun sığınmacılar tarafından da bilinmesi gerekmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği (Mevzuat, 2014) kapsamında Geçici koruma statüsü, sığınmacıların kendi isteğiyle Türkiye'den ayrılması, üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanması ve üçüncü bir ülkeye insani nedenler veya yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilmesi ya da üçüncü bir ülkeye çıkış yapması gibi sebeplerle bireysel olarak sona ermesinin yanında, "Cumhurbaşkanının geçici korumanın sona erdirilmesi kararını müteakip, geçici korunanların Türkiye'den çıkış yapması esastır" maddesi gereğince geçici koruma altında olanların Cumhurbaşkanı kararı gereğince geçici korumaları sona erdirilebildiği anlaşılmaktadır. Yine Geçici koruma yönetmeliğine göre "Cumhurbaşkanı, milli güvenliği, kamu düzenini, kamu güvenliğini veya kamu sağlığını tehdit edebilecek şartların oluşması durumunda, uygulanmakta olan geçici koruma tedbirlerinin sınırlandırılmasına ya da süreli veya süresiz durdurulmasına karar verebilir" denilmektedir.

Dolayısıyla sığınmacıların geri gönderilmemesi ile uluslararası hukuk çerçevesinde olması gerekenin yapıldığı ve Suriyeli sığınmacıların da geçici koruma altına alındığı anlaşılmaktadır. Fakat araştırmamızda da ortaya çıktığı gibi Türkiye kapasitesinden daha fazla sığınmacıya ev sahipliği yaptığı ve bu durumun da her açıdan sürdürülebilir olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenlerle özellikle Türkiye ve diğer yoğun sığınmacı akınına maruz kalan ülkelerde; bireysel değerlendirme sonucunda hukuki kapsamda koruma altına alınacak ve statü verilecek olanlara hakları verilip, gitmek isteyenlerin kendi rızası ile gitmesi veya diğer ülkelere yerleştirme gibi diğer seçenekler ele alındıktan sonra kapsama girmeyenlerin ülkelerine dönmeleri sağlanmalıdır. Fakat bu süreçlerin tamamının hukuki olmasına ve insan hakları ihlallerine azami derecede önem verilmesi gerekmektedir. Sürecin bu şekilde hassasiyetle yönetilmesi sığınmacıların ve yoğun sığınmacı bulunduran ülkelerin durumu ve geleceği açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Geçici korumanın sona ermesi için, sığınmacıların geldikleri ülkede hak ihlallerinin veya insanların sığınma aramaya iten savaş ve çatışma gibi sebeplerin ortadan kaldırılması, bunun için de ülkelerin diplomatik ve politik çaba göstermesinin gerekli olduğu görülmektedir. Ülkelerine geri dönmeleri için herhangi bir sebep kalmadıktan sonra da yukarıda Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde belirtildiği gibi geçici korumaları iptal edilerek sığınmacıların ülkelerine dönmeleri sağlanmalıdır. Bu durumun hem uluslararası hukuka hem de insan haklarına uygun bir adım olacağı değerlendirilmektedir.

Yine aynı şekilde suça karışma gibi durumlarda hukuki olarak gereğinin yapıldığı ancak bu hukuki yaptırımlar dışında, idari olarak ve yukarıda belirtilen geçici korumanın bireysel sona erme sebepleri dışında, hukuk ve insan haklarına da uygun olacak şekilde kriterler belirlenerek, yoğun sığınmacı yükünün iyi bir şekilde yönetilebilmesi için korumanın sonlandırılması seçeneğinin de yasal düzenlemesi üzerine çalışılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Diğer yandan gelen her sığınmacının kabul edildiği veya kesinlikle alınmadığı gibi bir algılamının yanlış olduğu görülmektedir. Zaten her sığınmacının kabul edilerek o ülkede kalması veya hiçbir sığınmacının kabul edilmemesi durumları da hayatın olağan akışına uygun değildir. İlkinde korunmaya muhtaç olmayan kişilerin de sığınmacı olarak gelebileceği ve kapasiteden fazla sığınmacı yükünün yönetimi zorlaştıracağı, bu nedenle de hak ihlallerine ve sığınmacıları kabul eden ülkenin olumsuz etkilenmesine neden olabileceği anlaşılmaktadır. İkincisi durumda ise katı sınır politikaları ile mağdur olan sığınmacıların

korunmaya alınmayarak ve geri gönderilerek tehlikeye atılabileceği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sınır yönetimi ve politikalarının herkesin rahatça sınırdan geçebildiği ve kontrolsüz bir sınıra sahip olunmasından veya insan hakları ihlallerinin olduğu ve insanların hayatlarının bile tehlikede olduğu bir sınır politikasına sahip olunmasından daha çok dengeli bir yaklaşımla, kuralların uygulanarak insan haklarına ve uluslararası mülteci hukukuna da uygun şekilde sığınmacı değerlendirmesinin yapıldığı kontrollü ve sistemli bir sınır yönetimi politikasının uygulanması gerektiği değerlendirilmektedir. Ayrıca göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti suçu ile etkin bir şekilde mücadele edilmesinin de sınır yönetimi ve kontrolü açısından önem arz ettiği anlaşılmaktadır.

Düzensiz göç ve sığınmacılarla ilgili hususlar hakkında resmî kurumlar tarafından şeffaf bir şekilde halkın bilgilendirilmesi ve iletişim kanallarının açık tutulmasının önemli olduğu, bu iletişimin bilgi kirliliği ile sığınmacılara yönelik yabancı düşmanlığı oluşmasının önüne geçilebileceği, gerekirse kritik kararlarda referandum gibi demokratik yöntemlerle sürecin halkla birlikte uluslararası hukuk ve insan haklarına uygun şekilde yönetilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Bu tez çalışmasında göçmenlerin sığınma süreçlerinde karşılaştıkları insan hakları ihlalleri temelinden sığınmacı sorununa ışık tutulmaya çalışılmıştır. Sığınmacı sorunu günümüzün en önemli gündem maddelerinden birisi olması nedeniyle ve ekonomi, güvenlik ve sosyoloji gibi farklı alanları da yakından ilgilendirmesi nedeniyle bu alanlarda da üzerinde çalışılması tavsiyeye değer görülmektedir.

Günümüz modern dünyasının insanlık dramı olan sığınma hareketleri için en ideali kaynağında ve kendi ülkelerinde çözüm bulunarak bu insanların kendi vatanlarında hayatlarına devam etmesidir. Fakat bu sığınma göçlerine eğer kaynağında çözüm bulunmuyor veya bulunamıyorsa, sığınmacı ve mültecilere en azından insanlığın gereği yapılmalıdır; uluslararası hukuk işler hale getirilmeli ve bu kişilerin hakları verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (ASİGM). (2021). Adli İstatistikler. Erişim tarihi: 20 Haziran 2022.
<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/310520221416422021H%C4%B0ZMETE%C3%96ZELK%C4%B0TAP.pdf>
- Akıncı, B., Nergiz, A., ve Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.
- Aldırmaz, Y. (2017). Değerler Avrupası'ndan Duvarlar Avrupası'na Göç, Sığınmacılar ve Mülteci Krizi Çerçevesinde Ab Hukuku ve Politikaları. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 83-103.
- Anadolu Ajansı (AA). (2020). (a). Erişim tarihi: 30 Mart 2020.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/unicef-suriyede-5-milyon-cocuk-yardima-muhtac/1765840>
- Anadolu Ajansı (AA). (2020). (b). Erişim tarihi: 5 Mart 2020.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistanda-egede-sahil-guvenlik-ekiplerince-itilen-gocmenlerle-ilgili-goruntulere-tepki/1753277>
- Anadolu Ajansı (AA). (2020). (c). Erişim tarihi: 5 Mart 2020.
<https://www.aa.com.tr/tr/siginmacilar-avrupa-yolunda/yunan-guvenlik-gucleri-duzensiz-gocmen-botlarini-zorla-geri-dondurdu/1751332>
- Anadolu Ajansı (AA). (2020). (d). Erişim tarihi: 5 Mart 2020.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bmmyk-turkiye-yunanistan-sinirindaki-olaylardan-uzuntu-duyuyor/1753413>
- Anadolu Ajansı (AA). (2020). (e). Yunanistan'da, Ege'de sahil güvenlik ekiplerince itilen göçmenlerle ilgili görüntülere tepki. Erişim tarihi: 5 Mart 2020.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistanda-egede-sahil-guvenlik-ekiplerince-itilen-gocmenlerle-ilgili-goruntulere-tepki/1753277>
- Anadolu Ajansı (AA). (2020). (f). Erişim tarihi: 5 Mart 2020.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/midillide-gocmenler-asiri-sagcilarla-karsilasmamak-icin-sahilde-sabahliyor/1752556>
- Anadolu Ajansı (AA). (2020). (g). Erişim tarihi: 6 Mart 2020.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abnin-ve-yunanistanin-goc-politikalari-brukselde-protesto-edildi/1754851>
- Anadolu Ajansı (AA). (2020). (h). Erişim tarihi: 8 Mart 2020.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanya-da-binlerce-kisi-ab-sinirlarinin-siginmacilara-acilmasi-icin-yurudu/1758196>
- Anadolu Ajansı (AA). (2020). (ı). Erişim tarihi: 6 Mart 2020.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-yunanistanin-iltica-basvurularini-askiya-almasinin-yasal-dayanagi-yok/1756977>
- Anadolu Ajansı (AA). (2020). (i). Erişim tarihi: 30 Mart 2020.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanya-da-2019da-siginmacilara-ve-siginmaci-yurtlarına-1748-saldiri-yapildi/1782147>

- Anadolu Ajansı (AA). (2020). (j). Erişim Tarihi: 30 Eylül 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/uzmanlara-gore-multeciler-ve-siginmacilar-pandemide-artan-ayrimcilikla-karsi-karsiya/1960555>
- Anadolu Ajansı (AA). (2022). Erişim tarihi: 8 Mart 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistan-gaz-bombalarinin-etkisini-artirmak-icin-fan-calistiriyor/1763183>
- Arıboğan, D. Ü. (2019). *Duvar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Arıboğan, D.Ü. [@DenizUlke]. (2022, 18 Nisan). (a). Tüm dünyada olduğu gibi, (belki fazlası) Türkiye’de de ciddi bir gıda krizinin kapıda olduğu söyleniyor. Bu, diğer krizlerle bütünleştiğinde çarpan etkisi yaratarak hızla gelişecek bir sosyal kaos tetikleyebilir. Yabancılara yönelik öfkeyi de körükleyecek bir durum bu maalesef. [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/DenizUlke/status/1516040293375787014?cxt=HHwWjIC-_amnh4oqAAAA
- Arıboğan, D.Ü. [@DenizUlke]. (2022, 18 Nisan). (b). İnsanların açlıkla, yoksullukla sınındığı bir ülkede kaynakların dışarıdan gelenlere aktarıldığı düşüncesi doğal olarak yabancı düşmanlığı üretir. Mülteci/sığınmacı politikalarında hatalar yapıyor ve ülkenin yolgeçen hanına döndüğü fikri yayılıyor. Önlem alınmazsa işler zor. [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/DenizUlke/status/1516040293375787014?s=20&t=NYPUw1lkhIeeEwhtkdWzgA>
- Bartram, D., Poros, M. V. ve Monforte, P. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. Ankara: Hece Yayınları.
- Başak, C. (2011). *Mülteciler Sığınmacılar ve Yasa Dışı Göçmenler*. Ankara: Sonsöz Matbaacılık
- Başel, H. (2003). *Sosyal Politika Açısından İç Göçler: Sivas’tan İstanbul’a Göç Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bayındır Goularas, G. ve Sunata, U. (2015). Türk Dış Politikasında Göç ve Mülteci Rejimi. *Moment Dergi-Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 12-40. DOI: <https://doi.org/10.17572/mj2015.1.1240>
- BBC. (2020). (a). Erişim tarihi: 5 Mart 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51568819>
- BBC. (2020). (b). Erişim tarihi: 8 Mart 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51770804>
- BBC. (2020). (c). Erişim tarihi: 5 Mart 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51738127>
- BBC. (2020). (d). Erişim tarihi: 5 Mart 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51672468>
- BBC. (2020). (e). Erişim tarihi: 5 Mart 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51710108>
- BBC. (2020). (f). Erişim tarihi: 5 Mart 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51719689>
- BBC. (2020). (g). Erişim tarihi: 8 Mart 2020. <https://www.bbc.com/turkce/51763370>

- BBC. (2020). (h). Erişim tarihi: 5 Mart 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51710108>
- BBC News Türkçe. [@bbcturkce]. (2020, 4 Mart). (a). “Yunanistan’dan sadece yol istiyoruz. Rahatsız etmek istemiyoruz. 28 yaşındayım, hiçbir gün hayatı bilmedim. Dünyayı yaşamak istiyoruz. Bilmiyorum nerede yaşayayım.” Yunanistan sınırındaki Afgan mülteci Said, yaşadıklarını anlattı. [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/bbcturkce/status/1235248641457172480?s=20&t=VOSSd-ItiTwjgE66iBb4bw>
- BBC News Türkçe. [@bbcturkce]. (2020, 4 Mart). (b). Ailesiyle birlikte Edirne’den sınırı geçtikten sonra, anne ve babası Yunanistan’da alıkonan, kendisi Türkiye’ye gönderilen 12 yaşındaki Menice, başından geçenleri anlattı. [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/bbcturkce/status/1235282614321377284?s=20&t=R94RAVqEETE7C8uu047iQ>
- BBC News Türkçe. [@bbcturkce]. (2020, 2 Mart). (c). “Avrupa’ya gitmek istiyoruz çünkü orada savaş yok. Afganistan’da 50 senedir savaş var. Benim dedem, babam, amcam, kardeşim savaştı. Artık yeter.” Sınırı geçmeye çalışan göçmenler anlatıyor. [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/bbcturkce/status/1234342670111141889?s=20&t=3J-mLkBCi0p_Q6psccVepw
- Bayata Canyaş, A. (2015). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşullarının AİHM Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 73-90.
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK). (1993). İnsan Hakları Bilgi Kitapçığı No. 20, İnsan Hakları ve Mülteciler. Erişim Tarihi: 18 Mart 2020, https://www.academia.edu/9560042/Birleşmiş_Milletler_İnsan_Hakları_Yüksek_Komiserliği_İnsan_Hakları_Bilgi_Kitapçığı_No._20_Başlıklar
- Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları. *Moment Dergi-Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 60-80. DOI: <https://doi.org/10.17572/mj2015.1.6080>.
- Cenevre Sözleşmesi. (1951). Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 17, 67-91.
- Çakmak, Z. (2008). Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878-1938). *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 201-223.
- Çapar, S. ve M. Koca (2018). Düzensiz Göç Yönetiminde Mülki İdare Amirleri. Ankara: TİAV.
- Çıkrıkçı, T. (2019). İnsan Güvenliği ve Avrupa: Arap Baharı Sonrası Göçmen Krizi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Deutsche Welle Türkçe. (2020). Erişim tarihi: 9 Mart 2020. <https://www.dw.com/tr/insan-haklar%C4%B1-%C3%B6rg%C3%BCtlerinden-m%C3%BCltecilere-%C5%9Fiddete-tepki/a-52615047>
- Edirne Valiliği. (2020a). Basın Açıklaması. Erişim: 23 Mart 2020, <http://www.edirne.gov.tr/-basin-aciklamasi->

- Edirne Valiliği. (2020b). Basın Açıklaması. Erişim: 23 Mart 2020, <http://www.edirne.gov.tr/basin-aciklamasi-->
- Ekşi, N. (2018). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*. İstanbul: Beta.
- Ergüven, N. S. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 62(4), 1007-1061.
- Euronews. (2020). (a). Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2020. <https://tr.euronews.com/2020/01/13/alman-belediyeler-daha-fazla-gocmen-almak-icin-hukumetten-onay-bekliyor>
- Euronews. (2020). (c). Erişim tarihi: 9 Mart 2020. <https://tr.euronews.com/2020/03/03/bmnden-atinaya-tepki-buras-nazilerden-kacan-multecilere-ates-acilan-1940larin-avrupasi>
- Euronews. (2020). (b). Erişim tarihi: 1 Mayıs 2020. <https://tr.euronews.com/2020/02/07/avrupa-birligi-multeci-macaristan-gocmenleri-caydirmak-icin-ac-mi-birakiyor>
- Frantziou, E., Staiger, U. ve Chaytor, S. (2014). Refugee Protection, Migration and Human Rights in Europe. Erişim Tarihi: 25 Mart 2020, https://www.ucl.ac.uk/drupal/site_europeaninstitute/sites/european-institute/files/europe-briefing-refugee.pdf
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). (a), Erişim Tarihi: 27 Nisan 2020, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda>.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). (b), Erişim Tarihi: 27 Nisan 2020, <https://www.goc.gov.tr/multeci>.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). (c), Erişim Tarihi: 4 Nisan 2020, <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2021). (a), Erişim Tarihi: 31 Mart 2021, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2021). (b), Erişim Tarihi: 4 Nisan 2021, <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2022). (a), Erişim Tarihi: 31 Mart 2022, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2022). (b), Erişim Tarihi: 1 Nisan 2022, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2022). (c), Erişim Tarihi: 31 Mart 2022, <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>
- Güzel, B. (2019). “Toplumsal Uyum Süreçlerinde Yerel Yönetimlerin Önemi: İyi Uygulama Örnekleriyle Göçmen, Sığınmacı ve Mülteci Dostu Kentler”, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 11(1), s.77-88.
- Günay, E., Atılgan, D. ve Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 37-60.
- Hatay Valiliği. (2021). Basın Açıklaması. Erişim Tarihi: 20 Haziran 2022. <http://www.hatay.gov.tr/vali-dogandan-gecici-koruma-altindaki-suriyeliler-ile-ilgili-basin-aciklamasi>

- Human Rights Watch (2021b). *Break Their Lineage, Break Their Roots': China's Crimes against Humanity Targeting Uyghurs and Other Turkic Muslims*. Erişim tarihi: 07.03.2022. <https://www.hrw.org/tr/news/2021/04/19/378440>
- Human Rights Watch (2021a). "Hayatlarımız Ölüm Gibi": Lübnan ve Ürdün'den Geri Dönen Suriyeli Mülteciler". Erişim tarihi: 07.03.2022. <https://www.hrw.org/tr/news/2021/10/20/380145>
- Human Rights Watch, (2021c). Erişim tarihi: 07.03.2022. <https://www.hrw.org/tr/news/2021/10/20/380145>
- İnce, C. (2019). Göç kuramları ve Suriye göçü üzerine bir değerlendirme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2579-2615. DOI: 10.26466/opus.546737
- Kamu Denetçiliği Kurumu. (2020). Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/45516--Multecilerin-Hukuki-Durumuna-Dair-Sozlesme.pdf>
- Kamu Denetçiliği Kurumu. (2022). Erişim Tarihi: 25 Haziran 2022, <https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/688B1--Insan-Haklari-Evrensel-Beyanname.pdf>
- Karapınar, E. (Yönetmen) ve Kibritçi, A. (Metin Yazarı). (2017a). Aile Olmak- Yeni Kahramanlar [Belgesel]. Rumman Grup (Yapımcı), Aile Olmak içinde. Bölüm:1. TRT.
- Karapınar, E. (Yönetmen) ve Kibritçi, A. (Metin Yazarı). (2017b). Aile Olmak- Şehrin Son Sakinleri [Belgesel]. Rumman Grup (Yapımcı), Aile Olmak içinde. Bölüm:5. TRT.
- Karpat, K. H. (2013). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keleş, R. (2018). "Göç, Kent, Kentleşme ve Kentsel Siyaset". 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu Göç-Mekân-Siyaset: 7-8-9 Kasım 2018- İzmir. Bildiriler Kitabı, 2019, Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası, Yayın Ortamı www.spo.org.tr, s.31-34. Erişim: 31 Mart 2020, http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/0a686afdfac3fb7_ek.pdf#page=54.
- Kemal Öztürk. (2020, 16 Nisan). *Otoriter devletler dönemine giriyoruz, Deniz Ülkü Arıboğan ile röportaj* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=TSZDqqM-umk>
- Köseoğlu, M. ve Artan, G. (2020). Göç, İşsizlik ve Gelir Arasındaki İlişkilerin Analizi: OECD Ülkeleri Örneği. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 6 (1), 61-81.
- Kuschminder, K., Dubow, T., İçduygu, A., Üstübcü, A., Kirişcioğlu, E., Engbersen, G. ve Mitroviç, O. (2019). Decision Making on the Balkan Route and the EU-Turkey Statement. Erişim Tarihi: 21 Nisan 2020, https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2017/10/2916_Volledge_Tekst_tcm28-413430.pdf
- Lee, E.S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-55.
- MAZLUMDER. (2013). Türkiye'de Suriyeli Mülteciler- İstanbul Örneği. Erişim: 24 Mart 2020, https://istanbul.mazlumder.org/webimage/suriyeli_multeciler_raporu_2013.pdf
- Mevzuat. (2020). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. Erişim tarihi: 5 Nisan 2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>.

- Mevzuat. (2014). Geçici Koruma Yönetmeliği. Erişim tarihi: 28 Haziran 2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf>
- Montesquieu (1963). İran Mektupları. Muhiddin Göklü (Çev.). İstanbul: Hüsnütabiat.
- Mülteciler Derneği. (2020). Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2020, <https://mülteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>
- Naz, Y. (2015). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikası ve Uluslararası Göçün Türkiye'deki Güncel Sorunları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*.
- Özbek, E. (2019). Sığınma Hakkı ve Mültecilerin İnsan Haklarının Korunması. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı, Ankara.
- Özkerim Güner, N. (2016). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mültecilerin Haklarının Korunmasındaki Rolü. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 212-241.
- Petersen, William (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.
- Piore, M. J. (1979). *Birds Of Passage: Migrant Labor And Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society*, 48(2), 167-235.
- Refworld. (2013). Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı. Erişim Tarihi: 06 Ocak 2021, <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66404>
- Rothemind, M. (2017). *My Blind Date With Life* [Film]. Germany: Studiocanal.
- Sabah. (2020). (a). Erişim tarihi: 12 Mart 2020. <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/amerikan-basinindan-korkunc-iddia-yunanistan-siginmacilari-orada-tutuyor/7>
- Sabah. (2020). (b). Erişim tarihi: 12 Mart 2020. <https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/03/11/yunan-polisinden-multeci-anne-ve-kiza-taciz-korkunc-anlari-anlattilar>
- Stark, O. ve Bloom, D. E. (1985). The New Economics of Labor Migration. *The American Economic Review*, 75(2), 173-178.
- Stouffer, Samuel A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-867.
- Şafak, A. (1992). *Türk Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Rehber Yayıncılık
- Şahal Çelik, D. ve Şemşit, S. (2019). Kale Avrupası Yaklaşımı ve Düzensiz Göç. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 15(2), 279-294.
- Şemşit, S. (2018). Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Uluslararası Göç Olgusu ve Türleri: Kavramsal Bakış. *Yönetim ve Ekonomi*, 25(1), 269-289.
- Şen, Y. F. ve Özkorul, G. (2016). Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Bir Eşik: Sığınmacı Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 86-119.
- TİHEK. (2015). Mülteci ve Göçmen Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Hakkında Deklarasyon. Erişim: 5 Mayıs 2020,

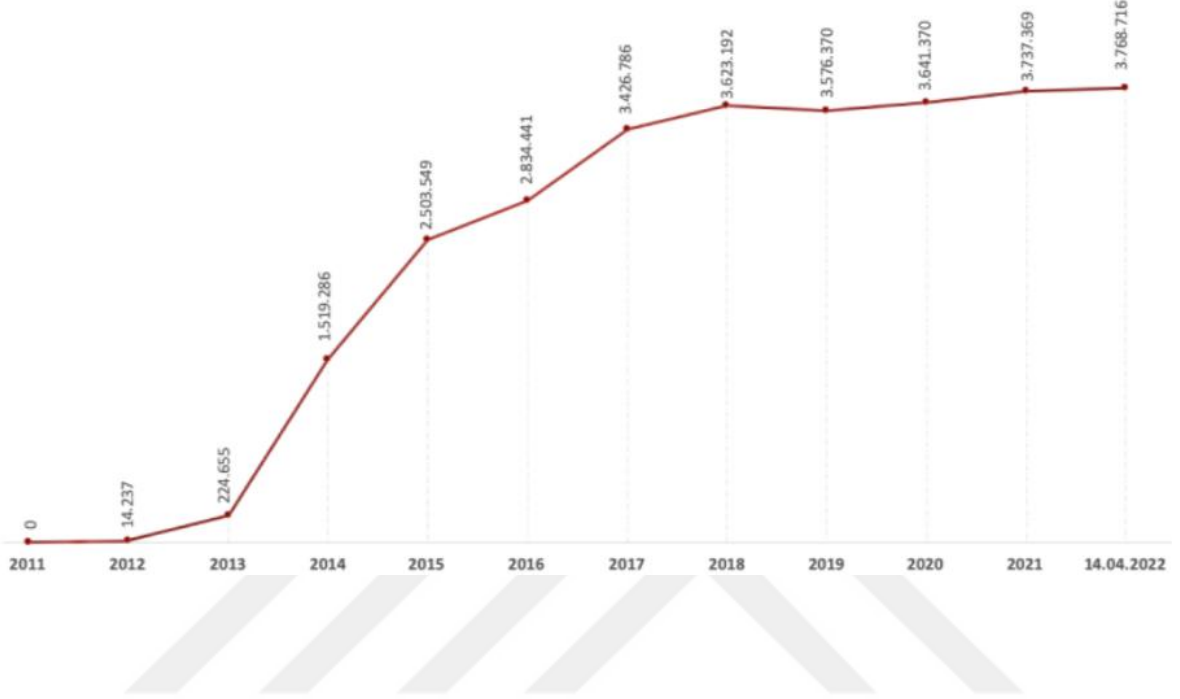
- https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2019/03/1551817381.pdf
- TİHEK. (2020). Erişim: 5 Mayıs 2020, <https://www.tihek.gov.tr/bm-ve-ulusal-insan-haklari-kurumlari/>
- TÜİK. (2022). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. Erişim Tarihi: 2 Nisan 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>
- Türk Dil Kurumu. (2020). Erişim Tarihi: 26 Nisan 2020, <https://sozluk.gov.tr>.
- TÜRK-İŞ. (2019). Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri. Erişim Tarihi: 9 Mart 2020, <http://www.turkis.org.tr/dosya/roGZ2loYp23o.pdf>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu. (2018). Göç ve Uyum Raporu. Ankara. Erişim Tarihi: 20 Eylül 2020, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf.
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2009). Göç Terimleri Sözlüğü, Erişim: 26 Nisan 2020, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf.
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2019). WORLD MIGRATION REPORT 2020. Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2020, https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2022). WORLD MIGRATION REPORT 2022. Erişim Tarihi: 31 Mart 2022, <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>
- Uluslararası Af Örgütü. (2020). Erişim: 21 Nisan 2020, <https://amnesty.org.tr/public/uploads/files/SIYASI%20BİR%20OYUNUN%20ORTASINDA%20KALANLAR-FINAL.pdf>
- Uluslararası Af Örgütü. (2021). (a). Erişim tarihi: 04.03.2022. <https://www.amnesty.org.tr/icerik/suriye-ulkelerine-geri-donen-multeciler-iskence-ve-tecavuze-maruz-birakildi-zorla-kaybedildi>
- Uluslararası Af Örgütü. (2021). (b). “Sanki savaştıkları bir düşman gibiydik” Çin’in Sincan’daki Müslümanlara yönelik toplu kapatma, işkence ve zulüm uygulamaları. Erişim tarihi: 04.03.2022. https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/01497%20AIC%20Exec%20Summary%2001_TR_V5.pdf
- Uluslararası Af Örgütü. (2021). (c). Erişim tarihi: 04.03.2022. <https://www.amnesty.org.tr/icerik/yunanistan-multeci-ve-gocmenlere-uygulanan-siddet-ve-geri-itmeler-fiili-bir-sinir-politikasidir>
- Uluslararası Af Örgütü. (2021). (d). Erişim tarihi: 03.03.2022. <https://www.amnesty.org.tr/icerik/polonya-polonyanin-multeci-haklarini-ihlal-ettigi-dijital-sorusturma-ile-kanitlandi>
- Uluslararası Af Örgütü. (2021). (e). Erişim tarihi: 03.03.2022. <https://www.amnesty.org.tr/icerik/yunanistan-siginmacilar-abnin-fonladigi-yeni-kampta-hukuka-aykiri-bicimde-alikonuluyor>
- Uluslararası Af Örgütü. (2022). (a). Erişim tarihi: 03.03.2022. <https://www.amnesty.org.tr/icerik/rusyaukrayna-ukraynanin-iskali-bir-saldiriyeylemi-ve-insan-haklari-felaketidir>

- Uluslararası Af Örgütü. (2022). (b). Erişim tarihi: 03.03.2022.
<https://www.amnesty.org.tr/icerik/ukrayna-yasakli-misket-bombalari-anaokuluna-siginan-bir-cocugu-ve-diger-iki-sivili-oldurdu>
- Uluslararası Af Örgütü. (2022). (c). Erişim tarihi: 03.03.2022.
<https://www.amnesty.org.tr/icerik/rusyanin-ukraynayı-ısgali-ile-insan-hakları-ve-insan-hayatına-yonelik-tehditler-hızla-artıyor>
- Uluslararası Af Örgütü. (2022). (d). Erişim tarihi: 03.03.2022.
<https://www.amnesty.org.tr/icerik/turkiye-cok-sayida-ulkede-aktivistler-polonya-konsoloslukları-onunden-seslendi-multeciler-donuyor-durdurun>
- UN. (2019). Population Division, Department of Economic and Social Affairs. Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2020,
https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/data/UN_MigrantStockTotal_2019.xlsx.
- UN. (2020). International Migrant Stock. Erişim Tarihi: 31 Mart 2021,
<https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>
- UN DESA. (2019a). Erişim Tarihi: 26 Ocak 2021,
<https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimatesgraphs.asp?3g3>
- UN DESA. (2019b). Erişim Tarihi: 26 Ocak 2021,
<https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimatesgraphs.asp?2g2>
- UN DESA. (2019c). International Migrant Stock 2019: Country. Erişim Tarihi: 01 Nisan 2022, United Nations Population Division | Department of Economic and Social Affairs
- UN DESA. (2020). International Migration 2020 Highlights. Erişim Tarihi: 14 Mart 2021
https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undes_a_pd_2020_international_migration_highlights.pdf
- UNHCR. (2019). Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2020, <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/01/73154.pdf>
- UNHCR. (2020). Erişim Tarihi: 25 Nisan 2020,
<https://www.unhcr.org/uk/news/press/2020/3/5e5d08ad4/unhcr-statement-situation-turkey-eu-border.html>
- Uzman, N. (2018). *Türkiye'nin Mülteci ve Muhacir Politikaları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Üçgül, M. (2020). *Düzensiz Göçmenler ve İnsan Hakları*. (Bildiri). I. Ulusal Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongresi, İzmir.
- Yıldız, F. (2015). Dede Korkut ve Göç. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 149-158
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 1685-1704.
- Zipf, George Kingsley (1946). The P1P2/D Hypothesis: On the Intercity Movement of Persons. *American Sociological Review*, 11(6), 677-686.

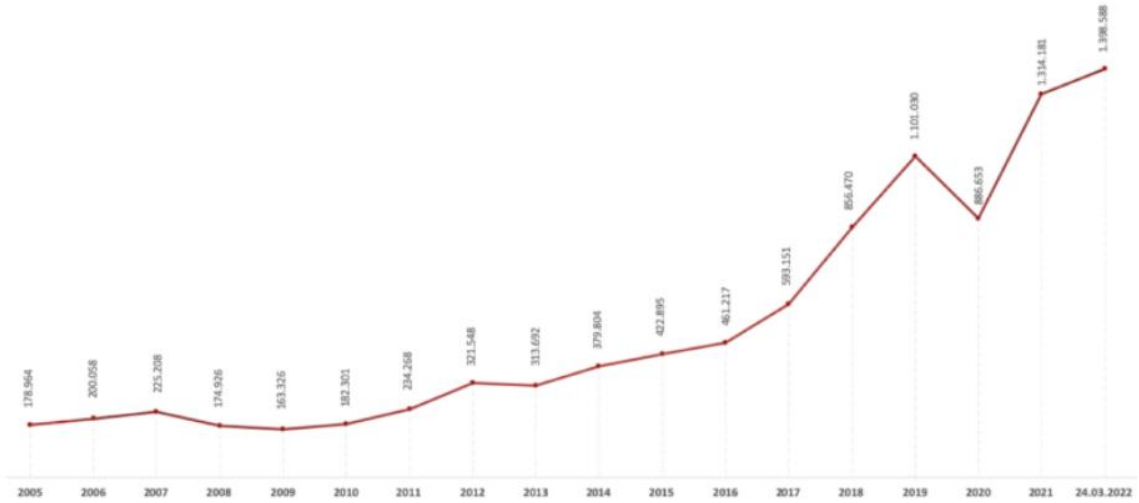
EKLER

EK 1. Grafikler

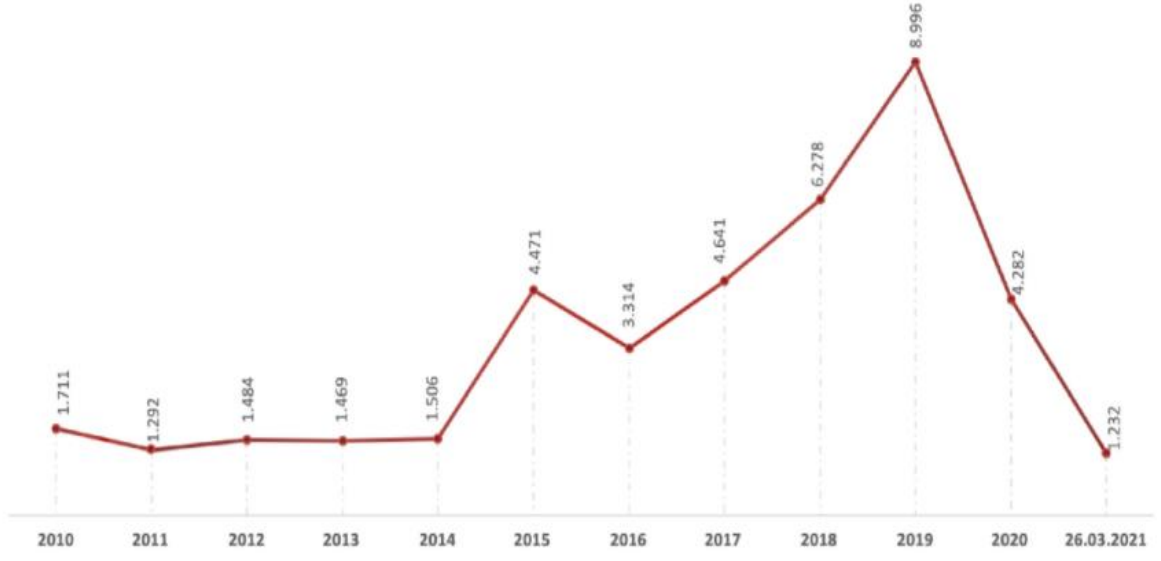
Grafik 2.2. İkamet İzni ile Ülkemizde Bulunan Yabancıların Yıllara Göre Dağılımı

Grafik 2.2. İkamet İzni ile Ülkemizde Bulunan Yabancıların Yıllara Göre Dağılımı

Grafik 2.3. Yıllara Göre Yakalanan Göçmen Kaçakçıları

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Musa ÜÇGÜL

Eğitim Durumu

Lisans : Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Yayınlar : Düzensiz Göçmenler ve İnsan Hakları (Bildiri), I. Ulusal Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongresi, 2020.